

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Dalibor Šmehlík

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Vypracoval:
Bc. Dalibor Šmehlík

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Všechny zdroje, prameny a literaturu, které jsem při vypracování používal, nebo z nich čerpal, v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

Elektronická a tištěná verze diplomové jsou totožné.

Brno 8. března 2010

.....
Dalibor Šmehlík

Poděkování

Především velice děkuji Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D., vedoucímu mé práce, za uvedení do problematiky, cenné rady, ochotu a náměty využité při tvorbě této práce.

Poděkování rovněž patří mé rodině za pochopení a morální pomoc.

Dalibor Šmehlík

OBSAH

Úvod	3
1. Bezdomovectví jako negativní a nežádoucí jev	5
1.1. Fenomén bezdomovectví	5
1.2. Charakteristika jednotlivce bez domova	9
1.3. Prostředí v němž lidé bez domova žijí	12
1.4. Vznik, stadia a typy bezdomovectví	15
1.5. Bezdomovectví ve městě a na venkově	18
2. Bezdomovci a společnost	21
2.1. Vývoj bezdomovectví v České republice	21
2.2. Bezdomovci v Evropě	22
2.3. Sociální aspekty bezdomovství, sociální vyloučení	25
2.4. Postoje veřejnosti k bezdomovství	27
2.5. Strategie sociálního začleňování	29
3. Příčiny vzniku bezdomovství	32
3.1. Příčiny u mužů, žen a dětí	32
3.2. Vliv rodiny na vznik bezdomovství	35
3.3. Delikvence, jako jeden z faktorů souvisejících s bezdomovstvím	39
3.4. Sociální deviace a bezdomovectví	42
3.5. Sociální příčiny jako bezprostřední důsledek	44
4. Možnosti sociální pedagogiky v oblasti bezdomovectví	48
4.1. Prevence z hlediska sociální pedagogiky	48
4.2. Sociálně pedagogická práce s bezdomovci	51

4.3. Formy pomoci vedoucí k sociálnímu začleňování	54
4.4. Charakteristika sociálních služeb pro lidi bez domova	56
4.5. Organizace v České republice pomáhající bezdomovcům	61
5. Průzkum v komunitě bezdomovců	67
5.1. Projekt průzkumu	67
5.2. Nástroj sběru dat, realizace	69
5.3. Výběr respondentů	73
5.4. Samotné terénní šetření	73
5.5. Analýza výsledků kvalitativního šetření, vyhodnocení průzkumu	76
Závěr	81
Resumé	83
Anotace	84
Seznam literatury a pramenů	85
Seznam příloh	88

Úvod

Téma diplomové práce „Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky“, jsem si vybral z toho důvodu, jelikož se s komunitou bezdomovců setkávám, jako příslušník Policie České republiky, poměrně často a domnívám se, že ze strany sociální pedagogiky existuje poměrně mnoho možností, jak této skupině obyvatel pomoci. Bezdomovcem je označována osoba nemající domov, bydlení, možnost dlouhodobě užívat nějaké přístřeší. Bezdomovectví je určitý fenomén, v postkomunistických zemích, jeden ze symbolů porevolučního období. Označuje se jím způsob života té, či oné osoby. Je to problém celé společnosti, kdy se nejedná jen o ojedinělé případy osob, které prostě nedokázaly obstát v dnešní společnosti. Nejedná se jen o extrémní vyloučení ve smyslu krajní chudoby a ztráty střechy nad hlavou, ale ve slova smyslu chápaném ve střední Evropě, i absence nejužší sítě mezilidských vztahů tvořících samotnou podstatu domova.

Fenomén bezdomovectví, se v naší zemi zcela logicky objevil náhle jako viditelný sociální problém až od počátku devadesátých let minulého století. Těžko označit některé konkrétní historické jevy, události či dokonce konkrétní osoby zodpovědné za existenci bezdomovství. Spíše je to problém individuální. Někteří ztrácejí domov proto, že prostě nejsou schopni přizpůsobit se rychlým změnám moderní společnosti, které zde za poslední roky intenzivně probíhají, nedokážou si opatřit dostatek finančních prostředků pro řádný život. Většina z nich ztrácí bydlení v důsledku své životní krize, ztráty zaměstnání, rozpadu manželství, bankrotu, závislosti na alkoholu či omamných nebo psychotropních látkách, nebo jen prostě z vlastní, osobní nezodpovědnosti.

Moje diplomová práce se zabývá bezdomovectvím, jako aktuálním problémem dnešní společnosti, popisem příčin, typů bezdomovectví, prostředím, v němž se jedinci postižení tímto jevem vyskytují, uvedením současného stavu a důsledků z hlediska sociální pedagogiky, provázaností bezdomovectví se sociálními deviacemi. Pozornost je rovněž věnována formám pomoci, charakteristice nabízených služeb a organizacím, které v České republice bezdomovcům pomáhají. Práce mapuje problematiku bezdomovství jak z hlediska teoretického tak praktického. Pojednává o charakteru

bezdomovectví, marginálních skupinách lidí, kteří jsou tímto jevem ohroženi, o jejich každodenních problémech a hlavně o možnosti pomoci, či přímo nápravy tohoto jevu ze strany vědního oboru sociální pedagogika.

Součástí práce jsou rovněž výsledky a závěry mého průzkumu, který byl proveden terénním šetřením v lokálním prostředí města Brna, v prostředí mezi bezdomovci. Zde jsem se seznámil s tímto negativním a nežádoucím jevem současné společnosti, zjištěné teoretické znalosti jsem komparoval se skutečností. Jak jsem zjistil, bezdomovci zažívají mnohonásobné vyloučení ze společnosti. K těm hlavním problémům patří samozřejmě vyloučení z bydlení. Nejsou však vyloučení jen v této dimenzi. Souvisí to do značné míry s jejich chudobou, která bývá spojena zejména s nezaměstnaností. Kromě celé řady ekonomických problémů bezdomovci bojují rovněž z různými zdravotními problémy fyzické i psychické povahy, se ztrátou lidské důstojnosti a pocitem bezvýchodnosti.

Sociální pedagogika je velmi rámcově řečeno, věda o sociálních aspektech výchovy. Uvedl jsem, že právě bezdomovci zažívají mnohonásobné vyloučení ze společnosti. Úkolem sociální pedagogiky je tedy pokusit se v procesu výchovy přimět jedince postižené tímto jevem, o návrat do běžného života, do společnosti lidí, kteří pracují, mají ekonomické zabezpečení, rodinu, vlastní důstojnost, zdraví a domov. Zkoumat možnosti jejich sociálního začleňování, hledáním optimálních forem pomoci a kompenzováním nedostatků. Pojetí sociální pedagogiky v tomto smyslu chápu jako potřebu pomoci lidem, kteří se dostali do složité životní situace. Jak ukázaly výsledky mého provedeného průzkumu, určitá část bezdomovců by měla o opětovné začlenění do společnosti zájem.

1. BEZDOMOVECTVÍ JAKO NEGATIVNÍ A NEŽÁDOUCÍ JEV

1.1. Fenomén bezdomovectví

Bezdomovectvím se obecně označuje určitý způsob života. Jak jsem zjistil v dostupné literatuře, existuje mnoho definic vymezujících pojem bezdomovectví. Jsou to definice, které se pohybují od úzkého pojetí bezdomovectví, jako absence střechy nad hlavou, přes definice zahrnující osoby žijící v zařízeních azylového typu a ubytovnách až po nejšířší definice obsahující osoby, jejichž bydlení je „nejisté“.

Kraus uvádí, že bezdomovectví zahrnuje v sobě jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot, ke společnému vyloučení. Ztráta střechy nad hlavou znamená pro člověka velmi často víc, než si dovedeme představit. Nejde jen o postrádání materiálního zázemí (místa přebývání), ale též o absenci útočiště, místa bezpečí, opory. Dochází zde ve většině případů současně ke ztrátě blízkých a nejbližších lidí, ke ztrátě nezbytné komunikace a ve svém důsledku vede k samotě, izolovanosti, odcizení se okolní společnosti. Může rovněž být výrazem zoufalství. Celospolečensky se jedná o nežádoucí jev z hlediska negativních dopadů do života, např. ovlivňuje pohled cizinců, turistů na naši zemi. Bezdomovci bývají ztotožňováni se žebráky, kriminálními živly apod.¹

Mareš k bezdomovectví uvádí, že i když lidé spící v papírových krabicích na ulicích, v parcích a na nádražích velkých měst průmyslových zemí, stali se symbolem sociálního vyloučení a bídy uprostřed bohatství a blahobytu, dožívá bezdomovectví majoritní populaci mnohem méně než ostatní důsledky chudoby. Zřetelněji než v jiných případech chápe totiž veřejnost bezdomovce jako „underserving“ chudobu a spojuje je s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a ignorování sociálního řádu. Dále uvádí, že obecně řečeno je bezdomovectví více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace.²

Jiní autoři tvrdí, že bezdomovectví je společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému

¹ KRAUS, B. Sociální patologie. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 268 až 279

² MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 57 až 58

vyloučení. Je to sociální situace vyvolaná interindividuálně odlišnými faktory. Zasahuje všechny oblasti života postiženého jedince. Je to způsob života charakterizovaný především absencí (z pohledu většinové společnosti) přijatelného bydlení, lze ho považovat za typ havarované životní dráhy, přičemž za havárii považujeme „události, které zasahují do chodu života člověka podstatnou měrou a v relativně krátkém časovém úseku“. Bezdomovectví svou podstatou vyhovuje i definici sociální deviace, neboť je podstatnou odchylkou od normy (normou je v tomto případě myšleno bydlení, každodenní hygiena apod.). Lze je považovat také za poruchu sociálního fungování, tedy poruchu rovnováhy mezi kapacitou zvládnání jedince a požadavky prostředí. Proto považujeme bezdomovce za osoby společensky nepřizpůsobené, za nositele sociálního selhání, tedy společenského neúspěchu ohrožujícího svého nositele, případně další lidi. **Existence bezdomovců je však také selháním veřejné a sociální politiky.**¹

Snad nejrozsáhleji se k problematice bezdomovectví v dostupné literatuře vyjadřují manželé Hradečtí. Zastávají názor, že slovník veřejnosti, ba ani slovník politiků a legislativy, termín „bezdomovectví“ nezná. Jeho obecné vlastnosti, srovnatelnost s pojmem jiným, znaky společné, rovnocenné, hierarchicky uspořádané, definice fenoménu – to vše je ještě neurčeno, neprobádáno. V mnoha zemích je doposud tento pojem zcela nový. Kolo, které roztáčí fenomén bezdomovectví pod stále narůstající odstředivou silou tíže chudoby a vyloučení, traumatizuje každého, komu nejsou lhostejné neduhy civilizace a burcuje nás k všeobecné mobilizaci intelektuální, morální i materiální solidarity. Bezdomovectví se ukazuje být **extrémním projevem společenského vyloučení**. Jsme s ním konfrontováni a často z neznalosti nebo proto, že nás obtěžuje, odmítáme se jím zabývat a nesmyslně je ztotožňujeme už s navyklým stereotypem tuláků a povalečů. Bezdomovectví není věcí individuálního výběru, jak mnozí tvrdí a snaží se tento fenomén takto negativně stigmatizovat. Sociologové vědí, že bezdomovský fenomén je část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil, vedoucích až k sociálním strukturám (trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení jako státní opatření, vzdělání a výchova, rodinné struktury). Můžeme říci, že bezdomovství je relativní k obecným standardům a podmínkám společnosti jako takové. Jakákoli statistika a její propočty mohou opravdu podcenit šíři fenoménu

¹ PRŮDKOVÁ, T. NOVOTNÝ, P. Bezdomovectví. 1. vydání. Praha: Triton, 2008, s. 11 až 12

bezdomovců v různých úrovních. Abychom dokonale porozuměli tomuto fenoménu, jeho velikosti a šíři a uviděli celou pravdu, museli bychom pomyslet na všechny osoby, které v tomto okamžiku žijí v riziku ocitnout se mimo okruh veřejných nebo sociálních služeb, pomyslet na chudobu, hlad, nemoci, populační nevyrovnanost, na problémy pracovních míst a bydlení, což je pro mnoho lidí nedosažitelné. Je třeba pomyslet také na nebezpečné životní prostředí, beznadějnou nezaměstnanost, nedostatek vzdělání, negramotnost, nestabilní rodinný a společenský život. Všechny tyto atributy problémů lidské společnosti vedou k sociální desintegraci a k zhroucení sociálních vztahů, protože nerovnost a nestejná dostupnost sociálních podmínek k uspokojování potřeb člověka a jeho cílových hodnot, způsobují vyřazení na okraj společnosti zcela nejistou a doslova chatrnou budoucí prosperitu jedince a skupin obyvatel. Hradečtí konkrétní, „přímou a jednoduchou“ definici bezdomovectví v literatuře neuvádí. Říkají, že každá taková definice bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Uvádí výčet okolností společných pro tento společenský jev:

- a) absence střechy nad hlavou (spaní na ulici či jiných veřejných místech)
- b) absence domova (život v instituci nebo v dlouhodobém či krátkodobém podnájmu nebo ubytovnách různého typu),
- c) bydlení nejisté (squaw, bydlení bez smlouvy).¹

Já osobně tvrdím, že bezdomovectví je společenský jev, který v sobě zahrnuje osoby, které se ocitly bez přístřeší a bez finančních prostředků nutných k jeho zajištění. Jedná se dle mého názoru (z pohledu sociálního pedagoga) o určitou neexistenci sociálních vazeb, čímž podtrhují fakt sociálního vyloučení ze společnosti. Hlavním důvodem tohoto extrémního sociálního vyloučení je pak chudoba. Téměř s jistotou lze říci, že chudoba se týká každého bezdomovce. Aplikovat tento výrok naopak ovšem nelze, tzn. každý chudý není a priori bezdomovcem. Je to jakýsi společný jmenovatel všech bezdomovců. Fenomén chudoby, stejně jako bezdomovectví, v sobě integruje pojmy jako sociální vyloučení, izolace, marginalizace, deprivace a další. O provázanosti obou fenoménů tedy není pochyb. Avšak na rozdíl od fenoménu chudoby, fenomén bezdomovectví na poli vědeckém i politického diskurzu značně zaostává. Chudoba tedy vystupuje vůči bezdomovectví spíše jako nadřazený pojem

¹ HRADECKÁ, V. , HRADECKÝ I., Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 29 až 36

a bezdomovectví je chápáno jako extrémní podoba chudoby.

Podle nejužší definice bezdomovectví, se jedná u určitou životní situaci lidí, kteří se ocitnou bez střechy nad hlavou. V tomto případě, podle této definice, když se osoby ocitnou bez jakéhokoliv přístřeší, jsou považováni za bezdomovce. Příkladem jsou lidé spící na ulicích, mohou to být imigranti či oběti živelných pohrom. Označení „bez domova“ je však mnohem širší pojem, který zahrnuje i ty žijící v nouzových a přechodných ubytovnách pro bezdomovce, jako jsou noclehárny, ubytovny a azylové domy. Jinou skupinu pak tvoří v této kategorii jedinci, kteří žijí v místech nevhodných pro stálé, trvalé ubytování. Třetí možná známá definice zahrnuje lidi žijící v nejistých podmínkách, přechodných podnájmech, dočasně bydlících u přátel nebo příbuzných, nebo bydlících pod hrozbou vystěhování, případně ve squatech apod. Mezi bezdomovce mohou být zahrnuti i lidé žijící v neadekvátních bytových podmínkách.

Termínem bezdomovec se v českém právu označuje osoba, která nemá státní občanství žádného státu, je bez jakéhokoliv státního občanství, tito lidé jsou zařazeni do kategorie občanů „společensky nepřizpůsobivých“. Péči o ně pak částečně vymezuje Zákon o sociálních službách.

Bezdomovectví je možno obecně klasifikovat jako jev společensky negativně hodnocený. Vyznačuje se jednáním a procesy, které vedou ke ztrátě sociálního zázemí, vyloučení ze společnosti, ztrátě životních a sociálních jistot, psychickému a fyzickému strádání. Znamená také fakt, že existují lidé bez domova, kteří nejsou schopni vzniklou situaci sami řešit a vyhledávají různé formy sociální pomoci. Jedním ze znaků bezdomovectví je pak **marginalita**, kterou bych definoval jako nedobrovolné bytí na okraji společnosti většinou z ekonomického důvodu. Tento pojem se však dá chápat rovněž ve smyslu malé početnosti. V minulých dobách tak byli označováni lidé žijící na rozhraní dvou kultur, dvou hodnotových žebříčků.

Bezdomovectví se vyskytuje v naší zemi stejně tak, jako v mnoha jiných zemích. Prochází, obdobně jako jinde, změnami a určitým vývojem. Mění se počty lidí bez domova, mění se i jejich možnosti, instituce, které se o ně starají a poskytují jim pomoc. Mění se na ně i pohled ze strany většiny společnosti. Sčítání lidí bez domova je velmi obtížné, výsledky statistik v této oblasti velmi kolísají, jsou, jak jsem zjistil, rozporuplné. Toto kolísání není vždy jen reakcí na kolísání počtu lidí bez domova,

má na to vliv i validita a reliabilita výzkumných metod a další faktory. Díky těmto změnám je velmi obtížné s tímto fenoménem úspěšně pracovat, předcházet mu a vracet lidi bez domova zpět do většinové společnosti na ně. Z důvodů nezájmu o fenomén bezdomovectví, v dobách před listopadem 1989, není ani možné se inspirovat případnými úspěchy či nezdary při jeho řešení.

1.2. Charakteristika jednotlivce bez domova

Pod pojmem bezdomovec, si spousta lidí představuje zarostlé, zapáchající a špinavé jedince, kteří se poflakují poblíž nádraží, obchodních center na dalších místech, kde je větší koncentrace lidí. Samotný kontakt s těmito lidmi, pro ostatní občany znamená a končí poskytnutím drobných mincí, darováním cigarety či kousku jídla. Mnohými nejsou bezdomovci vnímáni jako rovnocenní občané a jsou jimi ještě více odsouváni na okraj společnosti. Nejsou však vždy viditelní, dokonce ani dobře poznatelní. Může jimi být např. mladý podnikatel, starší manželé, mladý muž docházející denně do práce, nebo jen obyčejný občan, který celý život chodil do práce.

Na základě zjištěných skutečností, zejména pak mým průzkumem, participačním pozorováním v komunitě bezdomovců, jsem tyto lidi zařadil do následujících skupin:

- a) alkoholici (tvoří největší snad největší část),
- b) bez trvalého bydliště (kteří přišli doslova o střechu nad hlavou), navíc nezaměstnaní,
- c) propuštění vězni a ti, co se opakovaně dopouštěli trestné činnosti,
- d) osoby ve stavu velké deprese, úzkosti, sklíčenosti, stresu, hledající pomoc a radu,
- e) osoby společensky nebo mentálně neadaptabilní, charakterizované svou nestálostí a nestabilitou, často při nárazu životem se rychle nestabilizující a hroutící,
- f) ti, co si nejsou schopni vytvořit osobní vztahy (neschopnost sociability, tedy schopnosti, či ochoty vpravovat se do sociálních vztahů), trpící často mentální, či psychickou vadou,
- g) osamělé ženy s dětmi, těhotné, vyloučené rodiči z domova, staré ženy,
- h) důchodci, kteří zůstali osamělí, toužící po pochopení,

ch) migranti

- i) osoby trpící somatickou, psychosomatickou, či mentální chorobou,
- j) mladí lidé nečekaně se ocitnuvší na ulici, destabilizovaní, hledající, bez práce,
- k) děti ulice, týrané, jinak frustrované, ze sociálně znevýhodněného prostředí,
- l) uživatelé omamných a psychotropních látek, patologičtí hráči
- m) fyzicky postižené osoby (s vrozenými vadami, epileptici apod.).

Hradečtí uvádí, že současné sociální a hospodářské podmínky v Evropě i u nás mají tendenci vylučovat určité skupiny osob z možných životních příležitostí. Nejzranitelnější jsou pak skupiny zdravotně nebo společensky handicapované. Uvádí několik takových kategorií lidí:

- a) lidi vyloučení z hospodářského života (dlouhodobě nezaměstnaní),
- b) mládež, která se nedovede hospodářsky uchytit,
- c) invalidé (lidé s tělesným, smyslovým a mentálním postižením),
- d) rodiny s nemocným členem, o kterého pečují,
- e) nestabilní rodiny,
- f) staří lidé,
- g) ženy (společenská diskriminace přes ústavou zajištěnou rovnoprávnost),
- h) lidé institucionálně poznamenaní (dětským domovem, výchovným ústavem, vězením),
- ch) příslušníci minorit a cizinci (romové, uprchlíci, migranti, přesídlenci).

Autoři dále uvádí, že jestliže dojde ke kumulaci dvou nebo více rizikových faktorů, nebezpečí společenského vyloučení se umocňuje.¹

Existují určité oblasti, které jsou pro vymezení společných rysů osobností bezdomovců typické. Patří mezi ně potřeby, schopnosti, sebepojetí a sociální vztahy. Schopnosti bezdomovců jsou ve většině případů snižené, bezdomovci často postrádají základní kompetence ke společenské adaptaci. Normy většinové společnosti se jim zdají

¹ HRADECKÁ, V. , HRADECKÝ, I. Bezdomovecství – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 32 až 33

vzdálené a nemající význam, nepotřebné, okrajové. Nejsou schopni uplatňovat svá základní občanská práva, často trpí fobiemi, například z komunikace s úřady. Osobně jsem se setkal s bezdomovci, kteří by na částečné hmotné zabezpečení měli nárok. Tato bariera jim však nedovoluje si uvedenou podporu v příslušné instituci zabezpečit. Na jejich schopnosti může mít vliv také předchozí pobyt v ústavních zařízeních, věznicích, ale také, dle mého názoru, nesprávná výchova ze strany rodičů. Mohou být samozřejmě ovlivněni i nějakou psychickou nemocí. Velmi často nemají dostatečnou vytrvalost při cestě budování lepšího způsobu života, cesta zpět se jim zdá příliš zdlouhavá a složitá, zbytečná, postrádají potřebnou sebedůvěru, což souvisí s jejich malou vírou v lepší zítřky. Bezdomovci mají i nízké sebehodnocení. Typickou obrannou reakcí je připisování viny okolnostem či jiným lidem. Ve velké většině případů se pak ani nad vzniklým problémem nezamyslí, nesnaží se jej posoudit. Jejich vztah ke společnosti je charakteristický až paranoidní ukřivděností. Na druhou stranu obraz o sobě samém je také negativní a v důsledku toho je narušena i jejich vlastní identita. Bývají rezignovaní a apatičtí vůči jakékoli změně, byť by vedla k lepší (jejich) budoucnosti.

Sociální vztahy jsou velmi omezené, nejsou schopni navázat trvalejší vazby k jiné osobě. I když se velmi často vyskytují ve skupinách nebo mají někoho s kým tráví téměř veškerý svůj čas, tyto sdružení bývají často jen účelové. Navzájem si mezi sebou moc nevěří, mnozí z nich bývají v navazování nových vztahů opatrní. Citové vazby občas supluje zvíře, bezdomovci často mívají psy, kteří jim zároveň slouží jako ochránci před možnými útoky jiných lidí. Lze říci, že se zvířaty bezdomovci nejvíce komunikují. Berou je za své tzv. partáky.

Osobně si myslím, že nejvíce charakteristickým rysem osobnosti bezdomovce je deprivovanost. Slovo deprivace lze chápat, jako ztrátu, zbavení, nedostatek něčeho, utrpení z nedostatku smyslových podnětů, dlouhodobý nedostatek tělesných a psychických potřeb, ale zejména zbavení se toho druhého na úkor své sobeckosti nebo nedostatečné (rodičovské, životní, sociální, biologické citové a podobně) zkušenosti. Je to stav, nedostatečného uspokojení důležité psychické potřeby jednotlivce. A to bez ohledu na to, zda se jedná o potřeby sociální, fyzické či psychické. Většina autorů, kteří se ve svých dílech zabývají potřebami jedince, v této souvislosti zmiňují Maslowa a jeho rozdělení potřeb na základní a metapotřeby (např. potřeba spravedlnosti, krásy, pořádku, cti, seberealizace, ocenění a uznání, potřeba znát a umět). Základní potřeby se dále dělí na fyziologické (voda, potrava, hlad, žízeň, sex, spánek) a psychologické

(pocit bezpečí a jistoty, láska a sounáležitost, sebeúcta). Přičemž vztah mezi potřebami základními a metapotřebami je vyjádřen tak, že když nejsou alespoň do jisté míry uspokojeny základní potřeby, nedochází k uspokojení potřeb vyšších. Ba co víc, v horším případě mohou být metapotřeby rozvinuty málo nebo mohou zcela chybět.

Nejčastěji bývá nedostatečné uspokojení psychické potřeby popisováno jakožto **citové strádání** - jakýkoliv nedostatek citu a emocí pociťovaný jednotlivcem. Může se jednat o nedostatek prokazovaného a vnímaného osobního respektu, pociťovaného bezpečí, sdílené lásky nebo vzájemných sociálních vazeb, ale i osobního strádání z nedostatku dalších smyslových podnětů. Deprivaci lze také vnímat a chápat jako skrývání či odpírání zájmu. Tím, že před někým skrýváme ochotu a porozumění mu naslouchat a pomoci, přesto že je v naší moci podporu dávat, vyvoláme v tom druhém strádání. Odpíráme-li (skrýváme-li) někomu lásku, přátelství, zájem, naslouchání, tedy to, na co by měl mít z naší strany nárok, posilujeme v něm pocity zklamání a deziluze a nedostatku. **Deprivace sociální** znamená, že lidé strádají ztrátou sociální identity – ztrátou kontaktů s blízkými, ztrátou zaměstnání, ztrátou bydliště, trpí odmítnutím vlastní rodinou a blízkými. Dlouhodobou nezaměstnaností se vzdalují příležitostem na změnu rostoucí negativní sociální situace a sociálního stavu.

1.3. Prostředí v němž lidé bez domova žijí

Jak jsem v předešlých podkapitolách uváděl, bezdomovec, je obecně řečeno osoba žijící „bez přístřeší“. Logicky tedy vyplývá, že základním znakem těchto lidí je pobyt doslova na ulici, mimo obydlí. Z hlediska obecné typologie prostředí lze zcela jistě tvrdit, že lidé bez domova, se z hlediska velikosti prostředí, zdržují především v lokálním prostředí, tedy v prostoru spojeném zpravidla s původním bydlištěm bezdomovce, místem, kde má rodinu, kde dříve pracoval apod. Z hlediska podílu člověka na podobě prostředí se jedná o prostředí přirozené, tedy, které není člověkem utvářené. Jedná se pak o prostředí především městské a velkoměstské, o kterém však pojednám zvlášť v příslušné podkapitole. Z hlediska vědního oboru sociální pedagogika je nutno rovněž podotknout, že z pohledu působících podnětů, a to co do frekvence, se jedná o prostředí podnětově chudé, z hlediska pestrosti podnětově jednostranné

a z pohledu kvality, podnětově vadné. Lze jej považovat za prostředí deviační, které neskýtá vůbec záruku žádoucího vývoje, rozvoje osobnosti a přímo jej ohrožují.

Úplně nejobecněji lze říci, že prostředí dělíme na přírodní a společenské. Uvádí se, že životní prostředí je takové, které vytváří podmínky pro život. Je to určitý prostor. V takovém prostoru se realizuje působení různých činitelů, které umožňují jedincům žít, vyvíjet se a rozmnožovat. Vedle základních přírodních faktorů (atmosféra, půda, fauna, flóra) vystupují do popředí podmínky kulturní a společenské. Prostředí člověk zahrnuje vedle hmotných předmětů nezbytné vztahy, tedy vedle materiálního systému duchovní systém, tj. prvky vědy, umění, morálky, apod. Podstatné tedy je, že prostředí jako jistý vymezený prostor obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. Obě součásti životního prostředí tedy představují něco neměnného. Podléhají změnám pod vlivem činnosti lidí. Je to ta část světa, s níž je člověk ve vzájemném působení, tj. na člověka působí svými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také aktivně svou prací mění. To, do jaké míry ovlivňuje prostředí život jedince, rozvoj jeho osobnosti, bylo předmětem diskusí, úvah a různých názorů po celá staletí. Z osobností na mne nejvíce zapůsobily myšlenky a díla Johanna Henricha Pestalozziho¹, švýcarského pedagoga, který ve svých dílech poukazuje na prostředí, jako na jeden z pramenů podnětů, které podmiňují výchovu a také na výchovnou úlohu prostředí při utváření kladných vývojových podnětů pro dítě.

Význam prostředí v procesu utváření osobnosti je hodnocen v různých názorech a teoriích odlišně. Od extrémních pohledů, které jednoznačně spatřují všechny předpoklady formování osobnosti v dědičnosti, až po ty, které naopak vidí narozeného člověka jako nepopsanou desku (dle učení anglického filosofa Johna Locka), na kterou teprve život, vlivy prostředí i výchovy vyrývají určité dráhy a zanechávají stopy.

Vlivy prostředí tedy mohou:

- jednání člověka věcně podpořit, nebo být překážkou,
- jednání přímo formovat,
- mít signální funkci.

¹ PESTALOZZI Johann Heinrich, (1746-1827), byl významný švýcarský pedagog a edukační reformátor. Působil, m.j. jako filozof, filantrop, politik a školní a sociální reformátor. Po Janu A. Komenském se jedná o jednu z nejvýznamnějších postav moderní pedagogiky. Hlavním cílem jeho myšlenek bylo „posilovat člověka“ a přinést mu jen to, „co mu může pomoci“. Tvrdil, že zdrojem veškerého poznání je pozorování.

Z uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že **na současný stav bezdomovců má** (vedle výchovy, genetických dispozic a vlastní sebevýchovy) **vliv prostředí, ve kterém se jedinci postižení tímto jevem pohybovali a ve kterém se nachází nyní.**

Jak tedy využít prostředí v práci s bezdomovci?

V souladu s prof. Krausem a dalšími autory se domnívám, že toto funkcionální, tedy **nepřímé výchovné působení**, lze ze strany vychovatele uzpůsobit tak, aby mělo kladný vliv na výchovu a rozvoj osobnosti lidí bez domova. Vychovatel totiž nevstupuje sám do situace, ale vytváří (ovlivňuje) podmínky, jimiž působí na vychovávaného prostřednictvím situace. V minulosti se v této souvislosti hovořilo jen o působení na jedince prostřednictvím kolektivu, skupiny. V této souvislosti vznikl pojem „pedagogizace prostředí“. Jedná se též o organizování či o cílenou intervenci do prostředí. Pedagogizovat (organizovat), intervenovat do prostředí, znamená vlastně využít prostředí jako „výchovného prostředku“. Uplatňuje se zde teze, že čím méně vychovávaný si je vědom o tom, že je vychováván, tím rychleji se dosáhne výchovného cíle. V praxi bych tedy viděl jako jisté řešení zlepšení prostředí, kam lidé bez domova chodí pro radu, pomoc, v krizové situaci, když se cítí nejhůře. Jedná se rovněž i o způsoby vystupování ze strany pracovníků, kteří s těmito lidmi pracují, o lidský, korektní, přístup, správnou nonverbální komunikaci. Jde o to ukázat postiženému jedinci, že opačný styl života je lepší, přináší úspěchy, radost, celkové uspokojení, vede k celkovému zlepšení kvality života. Člověk nemůže žít bez sociálních kontaktů, mimo sociální prostředí. Toto ostatně ukazují známé případy „extrémní izolace“ („vlčí děti“ apod.) Jde o tom, aby bezdomovci našli, bylo jim doporučeno, byli nenásilnou formou přiměni k tomu, aby se do těch správných sociálních vztahů dostali. Pak nastává snad nejobtížnější část tohoto procesu, kterou bych definoval jako vyrovnání se s podmínkami, s novými situacemi přírodní i společenské povahy. Nutno upozornit na to, že se nejedná o práci jednoduchou, jedná se o jedince, kteří (někdy i 10 let a více) žijí doslova na ulici, bez rodin, práce, zázemí. Pojem tohoto vyrovnání je označován jako **adaptace**. U člověka však dominuje vyrovnávání se s situacemi sociálními a toto vpravování do sociálních vztahů bývá označováno jako **adjustace**. Člověk se tedy s prostředím, podmínkami, které jej obklopují, vyrovnává a to s různou měrou úspěšnosti, což je samozřejmě závislé na individualitě. Hovoří se až o **maladaptaci**

(maladjustaci) jako o neschopnosti vyrovnat se s danými podmínkami, novou situací.¹

Jak jsem v úvodu této kapitoly uváděl, bezdomovci se pohybují především v prostředí městském a velkoměstském. V tomto prostředí jsem rovněž prováděl průzkum. Z hlediska jejich konkrétní lokalizace lze říci, že největší počet bezdomovců jsem vždy zjistil v okolí velkých nákupních center, okolí vlakových a autobusových nádraží, v letních měsících v parcích. Tyto parky však byly vždy poblíž nějakého obchodního centra, či míst, kde byla větší koncentrace lidí, nebo kde lidé často procházeli. Důvod byl zřejmý. Hlavním způsobem obživy jmenovaných bylo žebrání. Čím více lidí během dne potkali, tím se zvětšovala šance, že jim tito lidé „něco“ poskytnou. Většinou však bezdomovci žádali drobné peníze, za které, jak jsem zjistil, většinou kupovali laciný alkohol a cigarety.

1.4. Vznik, stadia a typy bezdomovectví

Bezdomovectví postihuje osoby různého věku, pohlaví, vzdělání. Uvedl jsem, že k nejrizikovějším skupinám, z hlediska možnosti vzniku bezdomovectví, patří především osamělé osoby, rodiny s jedním rodičem, rodiny, ve kterých se nachází alkoholik, delikventi, oběti domácího násilí, osoby s psychickou, či jinou poruchou, rekonstruované, či romské rodiny, rodiny migrantů apod. Vyšší riziko vzniku bezdomovectví vykazují osoby se základním vzděláním.

Při vzniku bezdomovectví hrají zásadní roli dva faktory. Je to mimořádná událost v životě člověka a absence podpory ze strany nejbližší rodiny, přátel, komunity, kde jedinec žije. K těmto mimořádným událostem, jenž mohou vést ke ztrátě domova a vzniku bezdomovectví patří především ztráta zaměstnání, smrt blízké osoby, živitele rodiny, domácí násilí, rozvod. Mohou to být však i banálnější věci, jako např. relativně jednoduchý úraz. Tyto situace však nemusí nutně znamenat vznik bezdomovectví, a to za předpokladu existence osoby, která pomůže nepříznivou situaci překlenout. Nedostatečná pomoc ze strany přátel a rodiny je významným faktorem při vzniku tohoto jevu. Riziko vzniku bezdomovectví dále zvyšuje ztráta podpory národní komunity, jako je zeslabená podpora sociálních sítí a neúčelně vynaložené zdroje na řešení problému bezdomovectví. To je ale spíše záležitosti sociální politiky jako takové.

¹ KRAUS, B. Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. s. 56-65

„Kariéra bezdomovectví“ zahrnuje tři základní stádia:

1. **Počátečná fáze – poplašné stádium.** V životě jedince dochází k akutní události, která za absence podpory, jenž by mu poskytla záchranou síť, vede ke vzniku bezdomovectví. Jedinec v této fázi vyhledává pomoc, neidentifikuje se s bezdomovci. Snaží se přesvědčit okolí, že není „jedním z nich“. Stále sdílí kulturu a hodnoty většiny a je motivován vymanit se z bezdomovectví.
2. **Narušení sebeúcty a hrdosti** jedinců bez domova. Stravování ve veřejných jídelnách, znečištěné oblečení, přespávání v přelidněných prostorech, provizorních příbytcích či na ulici vyvolává pocit studu, nepřátelství, nevděk vůči těm, kteří nabízejí pomoc. V této fázi často zvolí k získání obživy cestu krádeže, než aby přijali stravu nabízenou charitami. Obvykle migrují, občas přijmou sezónní nebo dočasnou práci. Bezdomovectví přestává být pouhou životní epizodou, ale stává se životním stylem. Stále však existuje snaha vymanit se z něj.
3. **Pasivita, závislost, apatie, zanedbávání hygieny.** Typické pro toto stadium je smíření a vyjadřování spokojenosti se životem na ulici.

Jednotlivé typologie bezdomovectví jsou založeny na konkrétních aspektech, které jsou určující pro různé skupiny bezdomovců. Matoušek uvádí, že mezi bezdomovce patří převážně lidé „dlouhodobě nezaměstnaní, handicapovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci etnických minorit a migranti. Ztrátou domova jsou více ohroženi muži než ženy, spíše lidé staršího nebo středního věku než lidé mladší. Typickým příkladem českého bezdomovce je čtyřicetiletý minimálně dva roky nezaměstnaný muž. V poslední době se také zvyšuje počet mladých lidí a žen trpících domácím násilím, kteří se ocitají ve svízelné situaci a často tímto přicházejí o domov. Pokud budeme srovnávat počty mužů a žen žijících jako bezdomovci, zjistíme, že počty mužů výrazně převyšují počty žen. Je to zřejmě tím, že si ženy kolem sebe umí vytvořit a udržet jistou sociální síť, která je v případě problémů a hrozícího odchodu na ulici zachrání. U mužů tomu tak z velké míry není.

V současné době existují tři typy bezdomovectví. Do těchto tří typů řadíme lidi, o kterých na první pohled víme, že jsou bezdomovci, dále ty, u kterých bychom

to nečekali, až po ty, kteří by se bezdomovci mohli teprve stát.¹

Jedná se o uvedené tři skupiny „bezdomovské populace“:

- a) skupina **zjevného bezdomovství**, kdy se jedná o jedince, žijící na ulici, na nádražích, v kanálech, sklepech starých domů a nesplňující standardní normy a návyky. Tito lidé dostávají sociální dávky a nejčastěji z těchto tří skupin využívají služby Armády spásy, Naděje, Charity a dalších institucí. Je to nejviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovské populace. Spí prakticky všude, kde je to alespoň trochu možné. Zde jde důstojnost stranou. Myslím, že tato skupina bezdomovců nejlépe odpovídá obecným představám a předsudkům veřejnosti o bezdomovcích. Všichni zjevní bezdomovci vyvolávají u ostatní populace stejnou reakci – bezradnost, nemožnost přání „zrušit“ to, co je považováno za problém,
- b) skupina **skrytého bezdomovství**, kdy do této skupiny patří největší část lidí bez domova. Jsou to lidé, na kterých na první pohled nemusíme ani poznat, že jsou bezdomovci. Skrytí bezdomovci s institucemi nespolupracují, dávky nepobírají, ani neplatí zdravotní a sociální pojištění a proto je jejich evidence obtížná. Tato skupina reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, která přinášejí potíže zdravotní, potíže s policií, s úřady. Hledání dalších možností ubytování je značně vysilující a nalezení takovéto možnosti vyčerpá mnohdy všechnu osobní strategii hledajícího. Jejich nemožnost, neschopnost dosáhnout vlastního a adekvátního bytu za pomoci svých vlastních zdrojů, je donutí k životu v situacích velmi rozličných, k různým možnostem ubytování, vždy však nejistým a přechodným,
- c) skupina **potenciálního bezdomovství**, zde jsou zařazeni ti lidé, kterým bezdomovectví hrozí. Do potenciálního bezdomovectví se řadí např. lidé obývající domy určené k demolici, nájemníci v nejistých podnájmech, nebo kteří nemají uzavřenou platnou nájemní smlouvu apod. K potenciálním bezdomovcům se řadí také např. dlouhodobě nezaměstnaní a také důchodci.

¹ MATOUŠEK, O. Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005, s. 318 až 320.

Lidé patřící do této kategorie, byť bydlí ve svém bytě, mají v něm podmínky k bydlení velmi špatné (např. odpojenou elektřinu, či vodu). Jejich potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známé jen částečně. Podle statistik ze zemí Evropské unie, tato situace postihuje až 10% populace.

Ulice vítá každého stejně. Její chladná náruč je lhostejná a bez citu. Jak uvádí dále Hradečtí, statistiky prokazují, že čtrnáct dnů a nocí strávených na ulici či nádraží, poznamenají lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí své stigma deprivace a hostility. Významný počet zjevných i skrytých bezdomovců se rekrutuje z odchovanců dětských domovů. Mladí lidé po dovršení 18-ti let přicházejí často nepřipraveni na samotný život, chybí jim kvalifikace, vzdělání, nemají zázemí, na které by se v různých svízelných obrazech obraceli, nejsou materiálně zajištěni, neumějí pracovat, protože nemají pracovní návyky. Zcela zákonitě se stávají členy různých skupin, kterými jsou využíváni a vydírání.¹

1.5. Bezdomovectví ve městě a na venkově

V současné době žije ve městech téměř polovina světové populace. Dle statistik, se každým dnem stěhuje do velkých měst přes jeden milion nových lidí. Hledají ve městech zlepšení své životní úrovně, neboť doufají, že právě zde naleznou lepší zaměstnání, pracovní podmínky, lepší podmínky pro vzdělání, dosáhnou ekonomického i sociálního vzestupu, protože právě města jsou považována za centra sociálního rozvoje, za centrum byznysu, obchodu a výroby. Právě města, by měla chudým lidem nabízet bezplatné nebo levné služby, které jim umožní „nějak začít“, nebo navrátit se do „normálu“. Bohužel, realita bývá někdy naprosto jiná. Ve městě je člověk anonymní. Musí si často pomoci sám, neexistují zde formy pomoci, které jsou po staletí na vesnicích běžné, zažitě. Město je samo o sobě konfliktnější. **Řekl bych, že žádné město není tak přátelské jako malá vesnice**, kde se všichni znají, snaží se spolu vycházet a alespoň částečně si pomáhat. A tak se může velmi snadno stát, že sen o lepším zítřku, se stane doslova noční můrou, končící v azylovém domě, nebo squatu. Osobně jsem se setkal s bezdomovci, kteří odešli ze své rodné vesnice s přesvědčením,

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 36 až 41

že ve městě je o mnoho více pracovních příležitostí, vyšší životní úroveň, vyšší výdělků, zkrátka lepší život. Chudoba a krize ve městech postihuje většinou lidi špatně adaptovatelné, málo odolné nebo slabé, neschopné se vypořádat s rychlou a masivní urbanizací. Právě rychlá urbanizace a růst obyvatelstva, může ve městech způsobit nemalé problémy jako například přelidnění, nedostatek pracovních míst, volných bytů, potravin, špatná dostupnost nebo nezabezpečení základních služeb, zhoršování životního prostředí. To všechno může vést až k sociálním nepokojům v celé metropoli.

Život každého člověka v industrializované společnosti je stále komplikovanější, neustálé technické, ekonomické a sociální změny vyvolávají v mnohých z nás nejistotu, strach a úzkost. Stále se musíme něčemu přizpůsobovat, nově se orientovat v rychle měnících společenských procesech i sociální struktuře naší společnosti.

Jelikož pocházím z vesnice a od střední školy dojíždím za prací do města, mohu odpovědně říci, že počet bezdomovců žijících na vesnici je absolutně minimální, ve srovnání s městem. Do této srovnávané skupiny bych nepočítal bezdomovce ze skupiny „potenciálních“, jelikož v dnešní společnosti je tato skupina „latentní“, a může se do ní dostat téměř každý. V dostupné literatuře ani dalších zdrojích jsem odpovídající statistiku, která by poměr mezi bezdomovci ve městě a na vesnici zodpovědně uváděla, nenašel.

Nejčastějším místem, kde se bezdomovci ve městě nacházejí, bývají nádraží, volně přístupné prostory. Toto místo má přímo magické kouzlo. Už v historii byla místa, která sloužila jako křižovatky obchodních cest značně využívána a vyhledávána právě tuláky. Dnes jsou hlavními nechtěnými obyvateli nádraží především lidé bez domova, kteří nemají kam jít. Nádraží se stalo po celém světě místem, kde se setkávají a odpočívají opuštění lidé na celém světě. To, že si tito lidé vybírají právě nádraží, je zcela logické. Nachází se totiž v každém městě, uzavírá se pozdě v noci (ve velkých městech je dokonce provoz nepřetržitý), bývá vždy v centru města, je zde velký pohyb lidí, od kterých je možné „něco dostat“. V jeho okolí se vyskytují stánky s občerstvením, v odpadkových koších zbytky jídla z nádražní restaurace, často zde bývá volně přístupný zdroj pitné, nezávadné vody. Noční nádraží jim pak dává pocit bezpečí a útočiště, protože zde jsou bezdomovci tzv. „mezi svými“, mají pocit, že „někam“ patří. Vstříc tomuto faktu vycházejí i samotná města, která se snaží

budovat své charitativní organizace a střediska sociálních služeb právě poblíž nádraží.¹

Bezdomovce lze rozdělit do čtyř skupin dle míry začlenění do jejich subkultury – podle smíření se se svým statutem, podle doby strávené na ulici a podle toho, do jaké míry jsou vzdáleni od majoritní společnosti. Bezdomovce rozděluje do čtyř skupin dle integrace do jejich subkultury následujícím způsobem:

První takovou skupinou jsou nedávno dislokováni, kteří jsou bezdomovci krátkou dobu. Jejich hodnoty stále ještě vycházejí z hodnot většinové společnosti, bezdomovci opovrhují, mají zaměstnání alespoň na částečný úvazek a jejich záměrem je dostat se z ulice.

Druhou skupinou jsou ti, kteří jsou již více vzdáleni od majoritní společnosti a začínají si uvědomovat obtížnost návratu do běžného života. Charakteristický je pro ně pocit izolovanosti a ztráta identity. Je pro ně stále obtížné si najít přátele mezi ostatními bezdomovci.

Do třetí skupiny patří ti, kteří žijí na ulici po delší dobu, ale nevyhledávají kontakty s ostatními bezdomovci.

Do čtvrté skupiny můžeme zařadit jedince, kteří jsou sžiti se subkulturou. Subkultura pro ně znamená příjem stravy, možnosti přenocování, přináší psychickou jistotu. Pro tyto jedince je velmi obtížné se vrátit do intaktní společnosti.²

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 29 až 32

² www.bezdomovci.estranky.cz

2. BEZDOMOVCI A SPOLEČNOST

2.1. Vývoj bezdomovectví v České republice

Především v naší zemi začal být pojem bezdomovectví poměrně nový s přechodem od totalitně - paternalistického systému na demokratický. V důsledku této transformace, se postupně odtabuizovali mnohé, do té doby, zakryté skutečnosti o sociální stránce života lidí. Každá dějinná epocha nahlížela na chudobné, potřebné lidi jinak. Proto se během jednotlivých období pohled na chudé měnil. Vždy byl však fenomén bezdomovectví spojen s pojmem chudoba. Původní kořeny péče o potřebné, byly v historii vždy provázány s náboženstvím. Ideál solidarity nalézáme v křesťanství a jeho pohledu na člověka. Základním literárním zdrojem pro péči o chudé ve starověku je nám Bible. **Ve středověké společnosti** hrála v životě jedince zásadní roli rodina, jelikož zaopatřovala všechny jeho potřeby. Člověk bez rodiny a bez práva, nebyl plnohodnotný, ocitl se mimo společnost a neměl žádná práva. Člověk zaujímal v rozvětvené hierarchii rodiny pevné postavení. Kočovníci, tuláci, bezdomovci byli ponecháváni na pospas svému osudu. Požívali minimum společenských práv a jediným zdrojem obživy pro ně byla žebrota a drobné krádeže. K nejčastějším individuálním příčinám zchudnutí patřily ztráta živitele, nemoc, neštěstí a stáří. Při snahách situaci těchto lidí nějakým způsobem řešit hrála opět jednu z hlavních rolí církev. Vznikají tak při klášterech či kostelích různé nemocnice a útulky, špitály. **V období renesance** se začínají objevovat filantropické snahy, zakládají se sirotčince a nemocnice. Církev tak začíná ztrácet své dosavadní postavení v péči o chudé. Veřejná chudinská péče u nás je spojena s domovským právem, které má kořeny zhruba v polovině 17. století. Bylo tak vydáno nařízení, že každý poddaný musel příslušet k určitému panství. Pojem liší lidé, pak označoval ty osoby, které neměly příslušnost k žádnému panství. **Na přelomu 18. a 19. století** docházelo k zesvětšování a centralizaci péče o potřebné, vše se registrovalo. Světská moc redukovala počet klášterů, které se staraly o lidi v nouzi, musela se o tedy o ně postarat sama. Na našem území se z iniciativy císaře Josefa II. budovaly útulky pro chudinu a řada dalších specializovaných zařízení pro osoby v nouzi. **Průmyslová revoluce**, industrialismus, postupný nástup kapitalismu, představovaly změnu, otřes stability, velkou restrukturalizaci společnosti. S příchodem průmyslové revoluce je vyprodukována řada sociálních problémů, na které charita nestačí reagovat, jelikož systém byl stále v nespravedlivých sociálních strukturách,

v nespravedlivém zákonodárství. Stát a církev se spojily v pokusu o řešení situace chudiny, přičemž garantem byl stát a přecházela na něj také odpovědnost za péči o potřebné.¹

V komunistickém režimu naprosto negoval tento systém před veřejností. Lidé bez přístřeší neexistovali, a pokud se v některých statistikách objevil jeden z pojmů chudoba, či nuzný člověk, okamžitě tehdejší vláda vyšla se statistikami ze západoevropských států, které svými statistikami ukazovaly, že imperialistické mocnosti jsou na tom o hodně hůř. Široká veřejnost, se o tyto problémy nezajímala s domněnkou, že žádné řešení situace není aktuální. Určitá skupina lidí bez domova však existovala. Oficiálně se však tento pojem vyskytovat ani nemohl, a to ze dvou důvodů. Prvním byl, že každý občan se musel zdržovat v místě, ve kterém byl přihlášen k trvalému pobytu, druhý, že každý občan musel pracovat. Když nepracoval, byl trestně stíhán, dostal se do vězení. Těmito důvody bylo ze strany nejvyšších orgánů vysvětlováno, proč nemůže v naší zemi chudoba, či bezdomovectví existovat. Lidé, kteří byli na pokraji chudoby, s v naší zemi nazývali krajánky a stát jim poskytoval ubytování v ubytovnách, které měli spíše problém „zakrýt“.

2.2. Bezdomovci v Evropě

Politika sociálního začleňování na úrovni Evropské unie, je jedním ze tří pilířů Lisabonské strategie, která vznikla v roce 2000 na summitu v Lisabonu. Programy, ohledně boje proti chudobě a sociální exkluzi, však byly v rámci Evropské unie vytvářeny již dříve. Jedním z programů byl např. Poverty programmes, přijatý v Evropě na období od r. 1975 do r. 1981. Stěžejním cílem strategie unie, je pak vytvořit v průběhu deseti let z Evropské unie nejvýkonnější, nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomiku založenou na znalostech, schopnou trvale udržitelného růstu s lepšími příležitostmi a vyšší sociální kohezí. Cílem této koheze je vytvoření společnosti, ve které budou zajištěny rovné příležitosti, budou sdíleny společné hodnoty a pocit sounáležitosti všemi členy společnosti.

V roce 2005 došlo na summitu Evropské rady k střednědobému hodnocení Lisabonské strategie, které nevyznělo pozitivně. Podle revizní zprávy by Evropská unie

¹ PRŮDKOVÁ, T. NOVOTNÝ, P. Bezdomovectví. 1. vydání. Praha: Triton, 2008, s. 27 až 30.

nebyla schopna bez výrazných reforem naplnit z různých důvodů (nízká produktivita práce, nízký ekonomický růst, stárnutí populace apod.) cíle Lisabonské strategie. Hlavní prioritou redefinované strategie se stal ekonomický růst a zaměstnanost. Novým nástrojem pro uskutečňování strategie se staly Národní programy reforem sestavované na základě Integrovaných směrů pro hospodářský růst a zaměstnanost na období tří let. I v oblasti sociálního začleňování byl položen na oblast trhu práce a využívání politiky zaměstnanosti značný důraz. Od roku 2006 státy Evropské unie předkládají Komisi Národní zprávy o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování vypracované na základě společných záměrů. Byly dohodnuty 3 nové cíle sociálního začleňování, důchodů a zdravotní a dlouhodobé péče:

1. Podporovat sociální soudržnost a rovné příležitosti prostřednictvím dostupných, finančně udržitelných systémů sociální ochrany a politik sociálního začlenění. Opatření se zaměřují na posílení pobídek k přijetí zaměstnání, reformy systémů invalidních důchodů, zvyšování věku odchodu do důchodu, přístup ke zdravotní péči, prevenci.
2. Dosáhnout úzkého propojení s lisabonskými cíly v oblasti hospodářského růstu a se strategií udržitelného rozvoje. Centrálním opatřením je usnadnění přístupu k zaměstnání se zaměřením na starší pracovníky, zlepšování aktivní politiky trhu práce, reformy systémů daní a dávek.
3. Posílit správu, průhlednost a zapojení zúčastněných stran do vytváření, provádění a sledování politiky.¹

Nejvíce informací o bezdomovectví v Evropě, jsem zjistil na internetových stránkách společnosti FEANTSA. Jedná se o Evropskou federaci národních sdružení pracujících s bezdomovci. Tato evropská federace je určena především pro neziskové organizace, které se účastní, nebo přispívají k boji proti bezdomovectví v Evropě. Toto sdružení si klade za cíl předcházet a zmírňovat chudobu, sociální vyloučení lidí ohrožených, nebo žijících v prostředí bezdomovců. Naše republika je v tomto sdružení rovněž organizována, na internetových stránkách se nalézá více dokumentů, které jsou přeloženy do českého jazyka. Mezi ty základní patří pojmy, které se bezprostředně týkají naší země, jde o jasné vymezení „Evropské typologie bezdomovství a vyloučení bydlení v prostředí ČR“. FEANTSA je poměrně mladou organizací, která byla

¹ www.europa.eu

založena v roce 1989. Plní tyto základní čtyři role:

- lobuje a organizuje kampaně na evropské úrovni,
- zprostředkovává výměnu informací mezi svými členy,
- rozvíjí partnerství s organizacemi, které se přímo bezdomovectvím nezabývají, ale setkávají se s ním,
- starají se o tzv. Observatoř bezdomovectví, která má na starosti „studium bezdomovectví v Evropské unii“.

Z daných rolí mne nejvíce zaujala ta čtvrtá, která je dle mého názoru ta nejdůležitější. Jedná se o průzkum, jehož cílem je získat co nejvíce informací o bezdomovectví v Evropě. Jde o to, zvýšit informovanost veřejnosti. Z tohoto důvodu provozují zmíněnou Observatoř bezdomovectví, která má patnáct národních korespondentů ze států unie, které koordinuje. Pozorovatelna každý rok vybere nějaké téma, které se analyzuje na nadnárodní úrovni. V poslední době to byla např. témata obecných sociálních a právních kontextů bezdomovství, trendy bytového trhu v Evropě, nové typy na podpoře schémat bydlení.

Prostřednictvím strategie Evropské unie, v oblasti sociální ochrany a sociálního začleňování, tato koordinuje a podporuje vnitrostátní opatření a rozvoj politiky boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Jedná tak na evropských sympoziích a prostřednictvím vzájemného učení. Tato strategie, je základem k dosažení strategického cíle Evropské Unie, jako je udržitelný hospodářský růst, více a lepší pracovní místa a větší sociální soudržnost do roku 2010. Strategie byla původně zahájena v roce 2001, pak v roce 2006 přezkoumána. Strategie má dohodnuté společné cíle Evropské Unie v oblasti sociálního začleňování, důchodů a zdravotní a dlouhodobé péče. Společnými cíly Evropské Unie, v oblasti sociálního začleňování, je i zajištění přístupu pro všechny, ke zdrojům, právům a službám potřebným k účasti ve společnosti, dále prevence a řešení vyloučení. Mezi neméně důležité cíle patří boj se všemi formami diskriminace, které vedou k vyloučení. Tento proces je proto velmi důležitý pro členy federace FEANTSA. Každé dva roky, všech 27 zemí Evropské Unie, předloží národní zprávy o pokroku dosaženém při plnění těchto společných cílů. Politika a opatření uvedené v těchto zprávách, jsou pak používány jako základ pro cílené výměny v oblasti politiky pro boj s chudobou a sociálním vyloučením, jako je chudoba dětí,

bezdomovecká politika, politika v oblasti finančního vyloučení.¹

V současné době žádné oficiální evropské statistiky o počtu bezdomovců neexistují. Shromažďování údajů o bezdomovectví se rychle rozvíjí ve většině zemí Evropské unie, což umožní lepší monitorování bezdomovců, možnosti práce s nimi. Na mezinárodní úrovni Organizace spojených národů je provedení mezinárodního sčítání obyvatel a obydlí ve všech zemích unie v roce 2011, který by měl obsahovat počty jednak celé populace ale také počty osob, které jsou bez domova.

2.3. Sociální aspekty bezdomovství, sociální vyloučení

Jedním z nejdůležitějších ale také nejvýraznějších aspektů bezdomovectví, je sociální vyloučení, tedy vyloučení jedince ze společnosti. Tato problematika je v současnosti skloňována ve všech pádech a to jak na úrovni národní tak i na úrovni mezinárodní. Důsledky sociálního vyloučení si nenesou jen samotný jedinec, ale také společnost v podobě problému při dosahování sociálních, politických, ekonomických a kulturních společenských cílů. Původně byl pojem sociálního vyloučení definován jako **jedna z forem sociálního uzavírání**. Sociální vyloučení představovalo nástroj sociální kontroly. Společnosti si tak zajišťovali konformitu vlastních členů. Koncept sociálního vyloučení, jako vícedimenzionální koncept, teoreticky navazuje a je úzce spjat s konceptem chudoby. Z pohledu vyloučení, která nejsou způsobena pouze nedostatkem materiálních a finančních zdrojů, tento koncept dokonce překračuje. Mareš k tomu uvádí, že na jedné straně společnost akceptuje, že určité kategorie chudých, nejsou schopny se samy postarat o sebe, a proto se oprávněně spoléhají na pomoc společnosti. U jiných kategorií chudých však očekává, že se o sebe sami postarají. Jsou schopni práce, a proto by si měli zajistit příjem na trhu práce. Pokud to neudělali, lze předpokládat, že je chudoba důsledkem jejich lenosti, nedbalosti, neprozíravosti a nemorálního či kriminálního způsobu života. Nemohou se proto odvolávat na sociální solidaritu, společnost vůči nim nemá žádné závazky.²

Koncept sociálního vyloučení, který se nazývá **exkluze**, je relativně nový. Od devadesátých let minulého století nahrazuje v zemích Evropské unie koncept relativní chudoby, někdy bývá také považován za jiné označení chudoby. Ačkoliv můžeme říci,

¹ www.feantsa.com

² MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 65 až 66

že spolu tyto dva koncepty souvisejí, nejsou totožné. Na sociální exkluzi je nahlíženo dvojitým způsobem:

- jako na nedostatek participace ve společenských systémech,
- jako na projev nenaplněného občanství.

V případě nedostatečné participace ve společenských systémech představuje sociální vyloučení několikanásobné znevýhodnění. Je to v oblasti práce, bydlení, vzdělávání, přístupu k finančním zdrojům, k sociálním institucím a v dalších jiných oblastech. Tuto teorii zastupuje i **Rada Evropské unie**, která **definovala sociální vyloučení právě jako nedostatečnou participaci**. Sociální vyloučení představuje proces, kdy jsou lidé vytlačeni na okraj společnosti a nemohou se plně participovat na životě této společnosti a to vzhledem k chudobě, k nedostatečnému přístupu k příležitostem celoživotního vzdělávání nebo vzhledem k diskriminaci. V této situaci se jim tak vzdaluje možnost získat zaměstnání, příjem, vzdělání, stejně tak účastnit se rozhodovacích procesů, které ovlivňují jejich každodenní život. Sociální vyloučení je třeba chápat jako dynamický proces, jež zahrnuje nejen vztahy mezi společností a sociálně vyloučenými, ale i vylučující mechanismy, které k vyloučení přímo vedou nebo jej podporují. Sociální exkluze, jako koncept nenaplněného občanství, vychází z existence společenské smlouvy, která zahrnuje občanská, politická a sociální práva. K sociálnímu vyloučení pak docházím při nenaplnění těchto práv, především sociálních. Hovoří se též o neúplném občanství. Významnou roli zde sehrává rostoucí význam lidských práv. nejzávažnější sociální exkluzi je upření těchto základních lidských práv.

Mezi základní charakteristiky sociální exkluze podle různých autorů patří:

- **Multidimenzionalita**. Sociální vyloučení je komplexní fenomén, dotýká se řady oblastí života – ekonomické, politické, institucionální apod.
- **Dynamika**. Sociální exkluze je proces. Může se odehrávat v rámci životního cyklu jedince nebo mít mezigenerační rozměr.
- **Relativnost**. Situace vyloučených je posuzována ve vztahu k situaci ostatních členů ve společnosti.
- **Narušení sociálních vztahů** mezi jednotlivci/skupinami a společností, ve které žijí. To může vést k izolaci, odcizení, dezintegraci.
- **Omezenost komunálních/ lokálních zdrojů**. Nedostatek těchto zdrojů může mít za

následek vyloučení jedinců jako obyvatel určité komunity nebo území.

- **Omezení vlivu vyloučených** nejen ve společnosti, ale i na vlastní osud.

Z uvedeného jednoznačně vyplývá, že bezdomovectví je formou sociálního vyloučení. K tomuto pojmu se dále pojí sociální dezintegrace. Dezintegrované osoby jsou lidé, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci a nejsou schopni tuto situaci sami řešit. Jedná se také o lidi, kteří tuto situaci překonat nechtějí nebo postupem času ztratili schopnost si tuto situaci plně uvědomit. Objevují se u nich příznaky frustrace či deprivace, nedostatek citových vztahů, narušení interpersonálních vztahů, neexistence sociálního zázemí, hodnotová dezorientace, neschopnost vyřizovat si své osobní záležitosti bez pomoci druhého člověka, neadekvátní uspokojování životních potřeb. Velice často se jedná o bezdomovce, kteří by v normálních běžných podmínkách těmito problémy netrpěli. Příznaky dezintegrace se mohou projevit již v prodělané zkušenosti, kdy je člověk na ulici nebo z příčiny, která k tomuto problému vedla.

Člověk vyřazený ze společnosti se stává bez kvalifikované pomoci jiných neschopný návratu zpět k normálnímu životu, k participaci na dění ve společnosti. Je svým stavem permanentně neurotizován, v důsledku strádání ve všech aspektech lidského bytí je dokonce ohrožena jeho samotná existence.¹

2.4. Postoje veřejnosti k bezdomovství

Jak jsem uvedl v předchozích kapitolách, nejvýrazněji vnímá veřejnost jedince bez domova, které zahrnujeme pod skupinu zjevných bezdomovců. Jsou to ti, kteří žijí na ulici a nesplňují standardní normy a návyky. Tito jsou samozřejmě nejvíce „viditelní“, nejvíce markantní. Přežívají na veřejných prostranstvích jako jsou ulice, náměstí, nádraží, parky. Z výsledků výzkumů, které provedli manželé Hradečtí vyplývají závěry, ze kterých lze vyvodit následující, nejčastější tvrzení – předsudky o bezdomovcích:

- Bezdomovci jsou lidé žijící na ulici.
- Příčinou bezdomovectví je často dobrovolná volba.
- Bezdomovcům se nechce pracovat.
- Bezdomovcům jejich situace vyhovuje.

¹ www.bezdomovci.estranky.cz

- Bezdomovci jsou špinaví, smrdí a žebrají.
- Bezdomovci jsou alkoholici, pachatelé trestných činů a feťáci.

V odborné literatuře jsem rozsáhlejší studii k tématu postojů veřejnosti k bezdomovectví v podstatě nenašel. Výzkumy manželů Hradečných se opíraly spíše o iniciativu samotných organizací, které pracují s bezdomovci, o nadšené pracovníky těchto organizací. Občanské sdružení Naděje¹, které se věnuje mimo jiné bezdomovcům, provedlo v Praze pro svou interní potřebu dvě ankety týkající se bezdomovců. První anketa se uskutečnila v roce 1993. Obě šetření byla provedena v místech, kde se s bezdomovci mohou lidé často setkávat. To znamená na nádražích, v parcích, poblíž obchodních center. Výsledky ankety potvrdily, že lidé mají velmi zjednodušené a často zkreslené představy o bezdomovcích. Dotázaní je označovali za osoby, jejichž charakteristiky jsem uvedl v úvodu této podkapitoly. Zajímavým zjištěním bylo i to, že z oslovených 500 respondentů projevilo ochotu spolupracovat pouhých 122 lidí. Opakovaně byla obdobná anketa uskutečněna stejnou společností v roce 1996. Bylo zjištěno, že struktura odpovědí se příliš neliší. V názorech dotázaných převládá vysoká stereotypie, známky distancovanosti a neangažovanosti. Tradiční paradigma veřejnosti pravděpodobně postačují a většinou je lze označit jako nepřátelská. Osloveno bylo kolem 400 osob, z nichž bylo ochotno odpovědět 107 občanů. Jako v předešlém výzkumu, byly sdílnější ženy než muži. Z hlediska věku byla o mnoho větší ochota u lidí středního věku než u mladých (do 30-ti let) nebo u starých (nad 60 let).

Dle těchto provedených výzkumů, je názor široké veřejnosti na problémy bezdomovectví v naprosté většině negativní. Převládají tendence posuzovat bezdomovce jako představitele protispolečenských proudů, přisuzovat jim asociálnost a antisociálnost.

Ve spolupráci z občanským sdružením naděje, bylo v roce 1995 realizované další výzkumné šetření, tentokrát pro společnost AMASIA, spol. s r.o. s názvem „Pražané o bezdomovcích“. Jak z názvu vyplývá, šetření proběhlo v hlavním městě,

¹ Naděje je občanský spolek, jehož cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech. Ve svých zařízeních i mimo ně poskytuje Nadějem pomoc m.j. duchovní, morální, sociální, zdravotní, lékařskou, hygienickou, stravovací, ubytovací, hmotnou, právní, poradenskou. Své služby zaměřuje zejména na lidi osamělé, zdravotně postižené, společensky vyloučené nebo jinak znevýhodněné.

v Praze. Jednalo se o reprezentativní výzkum názorů populace Prahy starší 15-ti let, na některé otázky spojené se životem bezdomovců. Reprezentativnost výzkumu byla zaručena výběrem dotázaných podle pohlaví, věku, vzdělání. Názory poloviny Pražanů ukázaly, že situace bezdomovců představuje podle nich problém, přesto, že se s nimi pravidelně setkává jen čtvrtina. Současně si část dotázaných uvědomuje, že i když u většiny bezdomovců převažuje neochota pracovat, pohodlnost, někteří z nich se dostali do současné situace vlivem špatného osobního zázemí nebo společenských a sociálních podmínek. Z hlediska pohledu sociálního pedagoga, mne nejvíce zaujaly výsledky části tohoto výzkumu, které se týkaly názorů Pražanů na otázku, kdo by měl pečovat o bezdomovce. Z výzkumu vyplývá, že 33% dotázaných se domnívá, že starat by se měli příbuzní, nebo sami bezdomovci, 22% dotázaných si myslí, že charitativní organizace, 20% se domnívá, že postarat by se měl stát, 12% je názoru, že starost by měla padnout na magistrát.

Z mého pohledu lze říci, že pohled na bezdomovce ze strany veřejnosti, je ve velké většině případů zaujatý. Lidé o tomto fenoménu moc neví, ani se (s pochopitelných důvodů) nechtějí nic dovědět. Mnozí z nich se mnohdy ani neuvědomí, jak tenká hranice někdy existuje mezi jejich běžným životem, který obsahuje jejich každodenní kvalitu života a sociálním vyloučením.

2.5. Strategie sociálního začleňování

Pojmem sociální inkluze označujeme sociální začleňování jedince do společnosti. Stejně jako sociální exkluze (vyloučení) má multidimenzionální rozměr. Koncept sociálního začleňování se objevuje v souvislosti se sociální problematikou v zemích Evropské unie v devadesátých letech. V podstatě se můžeme setkat se dvěma pojetími sociální inkluze. Hovoří se pak o sociální inkluze jako o protikladu sociální exkluze a dále o inkluzi, jako o samostatném, svébytném konceptu. Existují tři dimenze sociální inkluze:

- Politická inkluze, která je spojena s občanskými a sociálními právy a politickou participací, kdy participace je významný integrující mechanismus v procesu rozhodování.
- Ekonomická dimenze zahrnuje přístup ke zdrojům společnosti. Je spojena se začleňováním jedinců prostřednictvím trhu práce a systému sociálního státu.

Participací na trhu práce jsou často podmíněna sociální práva.

- Občanská inkluze představuje začleňování do občanské společnosti a občanskou společností.
- Začleňování v kulturní oblasti znamená zejména možnost podílet se na symbolech a systémech společnosti, což zahrnuje především jazyk, víru a národnost.

Mareš považuje z klíčové oblasti sociální inkluze začlenění do spotřeby (ochrana před chudobou), začlenění na pracovní trh a začlenění do vzdělávání.¹

Na oficiálních internetových stránkách Evropské unie a společnosti Feantsa jsou popsány různé strategie sociálního začleňování. V kontextu nedistributivního diskurzu je kladen důraz na přerozdělování příjmů společnosti za účelem snížení sociálních nerovností. Hlavním nástrojem inkluzivní politiky jsou tzv. **transfery**. V rámci tohoto diskurzu je zohledněna i garance minimálního příjmu pro osoby neschopné pracovat. V sociálně-integrujícím diskurzu hraje klíčovou roli při začleňování participace na trhu práce. Hlavním inkludujícím mechanismem je placená práce. Moralistický diskurz se zaměřuje na strategie směřující k chování, které je chápáno jako problematické. Odmítá řešení prostřednictvím sociálních dávek, které jsou v tomto diskurzu chápány jako nástroj vedoucí ke vzniku závislosti a gradaci sociálního vyloučení.²

Sociální exkluze a inkluze jsou některými autory vnímány jako protiklady. Jeden nabývá na intenzitě, druhý ubývá. Mareš inkluzi definuje jako začlenění marginalizovaných jedinců, sociálních kategorií a různých typů kolektivit (etnik, subkultur apod.) do hlavního proudu společnosti, což by jim mělo umožnit těšit se nejen formálně, ale i fakticky ze všech občanských, politických a zejména sociálních práv, v hlavním proudu společnosti sdílených.³ Pojetí inkluze jako protikladu sociálního vyloučení je charakteristické pro Evropskou unii. Inkluzi chápe jako přístup ke zdrojům a k možnostem, které zajistí plnou participaci ve společnosti. Komise unie definuje sociální inkluze následovně:

Sociální inkluze je proces, který zajišťuje, že lidé ohrožení chudobou a

¹ MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 164 až 174

² www.feantsa.com

³ MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 167

sociální exkluzí získají možnosti a zdroje nezbytné k plné participaci v ekonomickém, sociálním, kulturním životě, užívání standartů a well-being, jenž jsou považovány ve společnosti, ve které žijí, za standardní. Zabezpečuje větší participaci v procesu rozhodování, které ovlivňuje jejich životy a přístup k jejich základním právům.¹

¹ www.europa.eu

3. PŘÍČINY VZNIKU BEZDOMOVSTVÍ

3.1. Příčiny u mužů, žen a dětí

Příčiny vzniku bezdomovectví jsou různé. Mnohdy však jde o kombinaci více faktorů, které způsobí, že se jedinec ocitne na ulici. Čím větší je počet negativních a nepříznivých událostí, kterým je jedinec vystaven, tím větší je také pravděpodobnost, že situaci nezvládne a stane se bezdomovcem. Dříve bylo bezdomovectví zapříčiněno převážně díky duševním a psychickým poruchám, osiření a neschopnosti nalézt práci. Dnešní příčiny jsou obdobné, jak tomu bylo v minulosti. Některé jsou nové, jiné ze starých příčin vycházející, mnohé v dnešní době pozměněny společenskými vlivy a společenskou situací. Dříve bylo osiření natolik velkým problémem, že vedlo, až na výjimky, k bezdomovectví dětí. Dnes, díky ústavním zařízením, k tomuto bezdomovectví dochází až po dovršení plnoletosti dětí, navíc ne vždy.

Bezdomovci jsou sociální skupinou značně nesourodou. Mezi bezdomovci najdeme osobnosti, které se liší věkem, pohlavím, vzděláním, sociální kategorií, národností, rodinným zázemím apod. Stejně tak jsou samozřejmě různorodé příčiny, které k tomuto jevu vedou. Hradečtí uvádějí, že bezdomovectví je problém multidimenzionální, tedy mnohorozměrný. Mezi bezdomovskou populací totiž najdeme lidi s duševním či jiným onemocněním, závislé na alkoholu, drogách, cizince, příslušníky Romského etnika, invalidy, propuštěné mladistvé z dětských domovů, výkonu trestu a mnoho dalších. Často proklamované příčiny bezdomovectví jsou tak spíše důsledky nebo tzv. špičkou ledovce, které předcházela řadě jiných dílčích neřešených či nevyřešených problémů. Dále uvádějí, že postup procesu vyloučení je dynamický. Ohrožuje společenskou soudržnost a volá po mobilizaci veškerého úsilí ke spojení hospodářských kroků se sociálními. Volá po posílení ochranného systému sociálních práv.¹

Průdková a Novotný na doplnění k tomu uvádějí, že znalost příčin bezdomovectví je základním předpokladem všech snah o řešení problému, protože samotné odstraňování následků bezdomovectví je značně neefektivní. Komplikací zde je skutečnost, že ne vždy lze spolehlivě rozlišit, co je příčinou a co následkem bezdomovectví. Např. alkoholismus může člověka dostat na ulici, někteří bezdomovci

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 43

však začali pít až v době, kdy se stali lidmi bez domova. Místo alkoholismu si samozřejmě můžeme dosadit další deviace, jako nezaměstnanost, kriminalistu, zadluženost, zdravotní problémy apod.

Jak Hradečtí, tak Průdková s Novotným shodně rozdělují příčiny bezdomovectví na faktory objektivní a subjektivní.

Faktory objektivní (vnější)

Tyto jsou „ovlivněny především **sociální politikou státu a jeho zákonodárstvím**“. Jsou výsledkem interakce ekonomicko-politické situace země a celkového společenského klimatu. Jde tedy o to, jakým způsobem daná společnost (stát) bojuje například s chudobou, nezaměstnaností, sociálním vyloučením, nedostupností finančních zdrojů pro lidi s nízkými příjmy na bydlení, diskriminací menšin, zajištění a zabezpečení ve stáří a v nemoci atd.. Specifickou skupinou jsou i lidé propuštění z výkonu trestu a děti opouštějící ústavní zařízení, jako jsou dětské domovy. I v této rovině je důležité, jakým způsobem se stát stará o tyto občany a jejich začlenění do společnosti. Autoři dále upozorňují i na oblasti, kde stát může, prostřednictvím svých orgánů, ale i legislativně, působit například na dodržování lidských práv nebo na vzdělanost a kvalifikaci občanů.

Faktory subjektivní (vnitřní)

Tyto faktory zahrnují materiální, vztahové a osobní podmínky jednotlivců a rodin. Pod **materiálními** podmínkami si lze představit např. nízký příjem, ztrátu zaměstnání, zadluženost, ztrátu bydlení, neschopnost nakládat hospodárně s financemi apod. Dlouhodobá nezaměstnanost vede ke ztrátě pracovník návyků, v některých případech i kvalifikace (mění se výrobní technologie a pracovní postupy) a především sebedůvěry. Člověk, který několik let nepracoval, Nevěří, že ještě něco umí, nechce tedy pracovat ve svém oboru, přestože má šanci. Řada bezdomovců postrádá také sociální dovednosti nezbytné pro získání a udržení zaměstnání. **Vztahové** podmínky zahrnují nefunkční rodinu, manželské konflikty, absenci rodinného zázemí, narušené vztahy, domácí násilí atd. Do **osobnostních** faktorů patří tělesná či duševní choroba, poruchy osobnosti, prožitá traumata (např. smrt blízké osoby, sexuální zneužívání v dětství, týrání, závislost

rodičů na omamných, návykových látkách) atd.¹ Hradečtí ještě uvádění **institucionální** faktory, které se vztahují k lidem, kteří opouštějí institucionální ústavní zařízení, tzv. dětské domovy, léčebny, vězení a dal., přičemž opuštěním zařízení je míněno jak ukončení pobytu na základě uplynutí doby pobytu (např. dovršení věku, vypršení trestu, ukončení léčby apod.), tak i útěk z ústavu.

Faktory objektivní i subjektivní svým působením ovlivňují bezdomovský fenomén v různých kombinacích a obměnách, odlišnou silou a zákonitostí. Jejich působení se liší v jednotlivých zemích a oblastech rozpornými variacemi a diferenčními výsledky. Co však zůstává konstantní ve všech oblastech světa, ve vyspělých i rozvojových zemích, je skutečnost, že ženy, muži i děti, všichni ti, kteří svůj život bezdomovce, žije jej ve výrazné chudobě, odlišně od ostatní populace, stejně jako jsou odlišné příčiny jejich bezdomovství.

Obecně je možné říci, že příčiny bezdomovství, se kvalitativně liší u mužů, žen i dětí:

a) **Materiální a osobní faktory** bývají příčinou vzniku bezdomovectví u **mužů**. Méně pak faktory vztahové a institucionální. Charakter bezdomovství mužů je více veřejný. Vedou k tomu tož dva důvody. První je, že u mužů převládají jako prvotní faktory materiální (ztráta bytu, zaměstnání, nedostatečné příjmy), často v kombinaci s faktory osobními (nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus, závislosti). Současně je mužům přirozenější tendence demonstrovat své bezdomovství tím, že aktivně vyhledávají nabízené služby, anebo se „předvádějí“ na veřejnosti.

b) U **žen** jsou to především **faktory vztahové**, především problémy v partnerských vztazích, ve většině případů doprovázené násilím. Protože ženy většinou chtějí předejít riziku života v podmínkách zjevného bezdomovství, je u nich charakteristické bezdomovství skryté. Často řeší svůj partnerský problém způsobem, který je vlastní právě znevýhodněným ženám. Jedná se např. o bydlení u přítele, přítelkyně, u rodičů, případně o návrat po „jistém“ čase. Ženy zjevného, skrytého, či potenciálního

¹ PRŮDKOVÁ, T. NOVOTNÝ, P. Bezdomovectví. 1. vydání. Praha: Triton, 2008, s. 15 až 16.

bezdomovství mají často s sebou svoje děti.

c) Příčinou bezdomovství u **mladistvých a dětí** bývají **faktory institucionální** (kojenecké ústavy, pak přechod do dětského domova, pobyt v ústavech výchovných), neúplná rodina, násilní v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy působení alkoholu a jiných návykových látek, hazardní hra v dětství a dospívání, příčiny poruchy zdraví (mentální retardace, emoční poruchy, syndrom hyperaktivity, schizofrenie, psychomotorický epilepsie a dědičnosti). V poslední době patří k těmto příčinám jalovost pasivního sledování médií, nuda, nezaplněný volný čas, přepracovanost rodičů v rodinných podnicích a ztráta pevnosti rodinných priorit.¹

Všechny tyto faktory nepůsobí na člověka izolovaně, ale spíše vzájemně spolupůsobí a kumulují se. Proto je nutné vidět osud každého bezdomovce z co možná nejšířšího zorného úhlu, abychom dokázali postihnout všechny problémy a snažili se hledat komplexní řešení. K tomu je ovšem zapotřebí, aby si jak odborná, tak i laická veřejnost uvědomila, že problémem lidí bez domova není pouze absence střechy nad hlavou a tudíž, že bezdomovec není jen osoba žijící na ulici.

3.2. Vliv rodiny na vznik bezdomovství

Lidský jedinec je na počátku svého vývoje krajně nerozvinutý, není schopen samostatné existence a účasti na složitém životě společnosti. Právě výchova, mu umožňuje stát se člověkem v plném smyslu. Bez výchovy totiž nemůže existovat ani jedinec, ani společnost. **Nezastupitelné místo zde má výchova rodinná.** Rodina je považována za nejvýznamnější sociální skupinu. Jedinec z rodiny po narození získává jistotu bezpečí, první informace a vytváří si pojetí o sobě, zda je pozitivně či negativně hodnoceno a akceptováno. Rodina poskytuje dítěti podněty různé kvantitativní a kvalitativní, dochází k primární socializaci dítěte, navazuje na ni v dalších prostředcích, v nichž se dítě pohybuje pak socializace sekundární a terciární.

Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje nenormální, klinické, patologické chování. S postupujícím vývojem ztrácejí na významu tradiční pojítka rodiny (dědičné tituly, privilegia, majetek).

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 44-45

Nejcennějším vkladem rodičů do nové generace se stává vzdělání. Zdrojem oprávněných obav je slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím, příznačná pro všechny postindustriální společnosti. V souvislosti s tímto je nutno poukázat, že většina bezdomovců pochází :

z **rodin neúplných** – kdy se jedná rodinu, ve které žije jeden vlastní rodič osaměle s dítětem,

z **rodin doplněných** – jedná se o takovou rodinu, v níž žije rodič s dítětem jemu svěřeným do péče, má však nové manželství s dalším partnerem,

z **rodiny náhradní** – rodina, v níž vystupují adoptivní rodiče, či pěstouni, kdy dítě je jim svěřeno do péče.

Příčinou vzniku bezdomovectví může být rovněž v obecné rovině porucha základních funkcí rodiny. Mezi základní funkce řadíme:

Biologicko-reprodukční

V širším slova smyslu tento pojem znamená prosté vyjádření „mít děti“. Je známo, že se dnes rodí asi 1/3 dětí mimo manželství. Některé páry děti mít nechtějí, průměrný věk partnerů, kteří uzavírají manželství se blíží ke 30-ti letům. Určitou roli zde hraje samozřejmě všude přítomná a tak oblíbená antikoncepce. Zde je třeba říci, že podle výzkumů je žena z hlediska biologického připravena na první dítě nejlépe mezi 18. a 20. rokem. Tato funkce zahrnuje rovněž základní biopsychické potřeby muže a ženy, jako intimní styk, milostné soužití, vzájemnou lásku. Dobré fungování je tedy významné pro štěstí a spokojenost manželského páru i pro společnost, protože zajišťuje generační návaznost.

Sociálně ekonomická

Funkce znamená plnohodnotné finanční a materiální zabezpečení členů rodiny. Na plnění by se měli podílet oba rodičové, pokud se jedná o typ rodiny širší, i ostatní členové domácnosti. V minulosti významnější než nyní, kdy funguje systém sociálních podpor a slabší členové rodiny nejsou tolik závislí na silnějších. Do uvedené funkce se promítá základní povinnost člověka, a to odpovědnost vůči dětem a odpovědnost vůči starým rodičům.

Socializačně – výchovná

Zapojení všech výchovných složek, prostředí pro zapojení se do školy života. Rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě. Funguje jako regulátor nežádoucích činností. Specifická dynamika probíhající v rodině tvoří zcela jedinečné prostředí pro formování postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému. Vytváří též hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního „já“ a koncepci vlastního života. Myslím, že se jedná o funkci základní. Je ovlivňována společenskými změnami, které se odrážejí ve změnách cílů, obsahu, koncepcí i rozsahu výchovy.

Rekreační a domestikační

Znamená volný společný čas, přičemž někdy mohou vznikat konflikty, jelikož každý má jinou představu o vhodném trávení volného času. Domestikační funkce potom vytváří domov v pravém slova smyslu.

Emocionální a ochranná

V této oblasti je rodina jedinečná a nezastupitelná a naopak, pokud je rodina dysfunkční, je právě tato oblast nejvíce zraňující. Rodina poskytuje všem svým členům uspokojení řady potřeb. Mezi jinými potřeby podpory, pomoci a přijetí, potřeby společných rituálů, společných plánů apod.

Poruchy funkcí rodiny vznikají zpravidla z důvodů nízké a nedostatečné úrovně manželů, z důvodu nepřipravenosti na rodičovskou funkci, v neurovnaných rodinných poměrech. Rodiče mají triviální názor na výchovu, mizivou pedagogickou způsobilost. Tito rodiče se chovají k dětem nevyrovnaně, nepozorně, odmítavě, někdy nelaskavě či nepřátelsky. Mají naprostý nezájem o děti, zanedbávají povinnou péči o ně, nemají dostatek lásky k dětem, trpí nedostatkem odpovědnosti. Své sobecké zájmy upřednostňují před vztahem k dětem. Takový vztah bohužel ochuzuje citový život dítěte, vznikají u něho pocity nejistoty, pochybností, bezpráví, nespravedlnosti Chladný emocionální vztah k dětem vede k tomu, že se děti chovají stejně chladně ke svému okolí a následně nedovedou k nikomu emocionálně přilnout. Toto chování tzv. zlých dětí, bývá mnohdy jenom obranou proti emocionálnímu ochuzení. Rodina může na dítě nepříznivě působit svými přehnanými nebo rozporuplnými požadavky, špatným výchovným působením, častými konflikty a nepříjemnou rodinnou atmosférou. Tyto zátěžové situace způsobují u dítěte zpravidla nepřiměřené chování. Časté rodinné spory,

případně neuspokojení harmonických potřeb dítěte v rodině, které nejsou momentálně vidět, se u dítěte mohou projevit jako porucha chování a emocí. V tomto ohledu je důležitý celkový duševní a tělesný stav dítěte. V **nefunkčních rodinách vyrůstají ochuzené nebo citově nestabilní děti**. Tito jedinci bývají nerozhodní, problematičtí, nevěří si, mají pocit, že ostatní jsou dokonalejší a lepší než oni sami. Projevují se nenávistně k ostatním. Tyto projevy jsou následkem neemocionální, laxní výchovy, nebo vůbec žádné výchovy. Pokud se dítěti nedostává pocitu sounáležitosti, silného pouta s rodinou, ochrany, bezpečí a harmonických vztahů, je ořeseno jeho sebevědomí, narušena odvaha a smělost, děti mají pocity porážky, nedaří se jim, selhávají a toto se bohužel projevuje v celém jejich dalším životě.

Hradečtí považují problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovství za jeden z ústředních problémů bezdomovství. **Rozpad rodiny** považují za **nejčastější příčinu ztráty domova**. Uvádí: „Nelze jednoznačně potvrdit, že každá riziková rodina vytváří stereotypně rozpad rodiny a její nefunkčnost. Podle určitých výzkumů však můžeme diagnostikovat, že rodiny s problémem jakékoli teze, s nepřátelskou interakcí a s narušenou funkčností, patří k těm rodinám, jejichž členové jsou často v nebezpečí upadnout do fenoménu bezdomovství. Patří k nim zejména:

- rodiny s dospělým alkoholikem,
- rodiny s členem rodiny závislým na drogách,
- rodiny s dospělými, či mladistvými delikventy,
- rodiny s členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem,
- rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou,
- rodiny se zanedbávanými dětmi,
- rodiny s týranými dětmi,
- rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi,
- rodiny svobodných matek,
- rodiny rekonstruované,
- rodiny romské,

- rodiny migrantů a rodiny hledající exil.¹

Z hlediska sociální patologie, kterou samozřejmě bezdomovectví je, můžeme uvést, jako nejpodstatnější a nejdůležitější faktor nevhodného působení rodiny, **deprivaci potřeb**. Deprivovaní lidé jsou ti, kteří z biologických, psychologických nebo sociokulturních důvodů nedosáhli lidské normality, či o ni přišli. Tento pojem však neznamená, že by tito lidé byli nějakým způsobem nemocní. Deprivace potřeby nepříznivě ovlivňuje vývoj osobnosti a přináší sebou různé psychické odchylky. Z hlediska rodiny, její nevhodné výchovy, se jedná především o deprivaci citovou. Jedinci se tak nedostává pocitu bezpečí a lásky od blízké osoby. Počet druhů deprivací je stejně dlouhý jako počet druhů potřeb. Pro problematiku objasnění příčin bezdomovectví je nejdůležitějším faktem skutečnost, že strádání zapříčiněné nevhodným působením rodiny, nejdůležitěji ovlivňuje osobnost jedince v negativním smyslu a zanechává v ní trvalé a hluboké stopy. Tyto se samozřejmě dále podílí na různých odchylkách, jakými jsou např. nedůvěřivost, neschopnost využívat intelektu, sociální neadaptabilita, nedostatek sebevědomí, nerealistický postoj k životu a s ním přijetí neúčelné hodnotové orientace.

3.3. Delikvence, jako jeden z faktorů souvisejících s bezdomovstvím

Delikvenci bezdomovců, je v naší i zahraniční literatuře věnována minimální pozornost. Přitom zločinem (kdy bezdomovec může být pachatelem i obětí) jsou tito lidé pravděpodobně ohroženi více, než ostatní populace. Mezi lidmi bez domova se nalézají poměrně vysoké procento propuštěných vězňů. Těm, kteří dosud nebyli trestáni, hrozí ve zvýšené míře riziko, že trestný čin spáchají. Kraus a kol. se zabýval otázkou příčin vzniku kriminality a delikvence. Uvádí, že současní i zahraniční autoři zdůrazňují bio-psycho-sociální podstatu osobnosti člověka a za potenciální činitele vývoje jeho osobnosti v pozitivním, ale i negativním směru považují vnitřní i vnější činitele. Kriminalita se považuje za polyetiologicky podmíněný jev, v jehož vzniku participují vnitřní i vnější příčiny. Vnitřní jsou méně zastoupené, ale hůře korigovatelné než vnější příčiny. Problematika delikvence a kriminality je v současné době předmětem zkoumání

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 50

mnohých věd, kdy zatím neexistuje teorie, která by byla při vysvětlování příčin přijímána se všeobecnou platností. S pojmem kriminalita úzce souvisí i pojem protispolečenské jednání. Rozumí se jím jednání záměrně, nebo nezáměrně narušující společenské normy, zájmy a ekonomické, politické a morální základy společnosti (státu). Obvykle má podobu systematického i příležitostného porušování právních, příp. obyčejových norem jednání a je považované jako nežádoucí sociální deviace.¹ Je pochopitelné, že jednou z konkrétních příčinou delikvence bezdomovců je jejich hmotná nouze. Bývá to však i pohyb v prostředí, které je tzv. „kriminogenní“.

Štěchová a kol. uvádí, že výsledky novějších kriminologických výzkumů osobnosti dospívají m.j. k následujícím poznatkům:

- u osobností s poruchami chování, které mají sklony ke kriminalitě platí, že jejich delikventní chování souvisí s chabou adaptací na sociální poměry a očekávání většinové společnosti,
- normalita osobnosti není objektivní ani univerzální kategorie – měřítkem normality je proto převažující názor v dané společnosti (kultuře).

U bezdomovců, podobně jako u ostatních subkultur, se poměry a čekávání komunity liší od očekávání a celkové atmosféry většinové společnosti. Bezdomovci – zejména ti, kteří žijí ve své „speciální“ komunitě delší dobu, se jí svým způsobem přizpůsobují. Předpokládá se, že v komunitě bezdomovců například víceméně odpadá strach s ostudy ze spáchaného deliktu jako korigující prvek a částečně odpadá i strach z následného trestu. Je zde tedy na místě známá teze, že tito lidé (a nemusí se jednat jen o bezdomovce) dostanou (přes všechna negativa spojená s uvězněním) ve věznici to, co jim akutně nejvíce chybí. To znamená střecha nad hlavou, jídlo, teplo. Z vlastní zkušenosti vím, že v této skupině obyvatel je kriminalita vyšší, než v jiné. **Omezování bezdomovectví je tedy preventivní krok a součást systému prevence delikvence.**

Jak jsem v úvodu kapitoly uváděl, bezdomovci nemusí být pouze pachatelé trestního jednání, ale rovněž oběti, poškození. Bezdomovci se mnohdy stávají oběťmi trestné činnosti častěji, než bydlící populace. Nejvíce jsou útoku na svoji osobu vystavení ti, kteří přespávají na veřejných místech a právě ti nechtějí a neumějí se přizpůsobit jakýmkoliv pravidlům. Atribut „bezdomovectví“ není vykazován

¹ KRAUS, B. et al. Sociální patologie. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 30 až 37

v trestních statistikách, tudíž stanovit počet útoků na bezdomovce, či jiného protiprávního jednání nelze. S oběťmi pak přicházejí do styku jen neziskové organizace, kteří se snaží obětem pomáhat. U nás nejznámější takovou organizací je Bílý kruh bezpečí. Dle této organizace, trestné činy páchané na bezdomovcích jsou velmi často značně brutální a vyznačují se vysokou latencí. Zarážející je, že pachatelem těchto deliktů bývá často samotná policie, která při „zákroku“ souvisejícího s bezdomovci, často užívá nepřiměřené násilí. Dalšími násilníky bývají organizované skupiny mladých lidí, kteří si na „živých terčích“ trénují bojové umění. Bezdomovci jsou také často napadáni ze strany etnických a národnostních menšin. K verbálním útokům pak dochází především u nákupních center a to ze strany různých bezpečnostních agentur. V neposlední řadě se k této skupině obyvatel chová násilně i veřejnost. Problémem zůstává, že na bezdomovce se dá stěžít preventivně působit jak na skupinu, tak na jednotlivce, aby se uměli napadení bránit účinně. Mnozí zůstávají mimo kontakt s jakoukoli institucí a někteří nejsou již schopni pomoc přijmout. Souběžně by bylo vhodné působit i na profesionální pracovníky ve smyslu vyšší tolerance k odlišným životním stylům. Vztah mezi bezdomovci a policií je důležitým prvkem z hlediska redukce bezdomovectví, policie je často první a často jedinou institucí, se kterou jedinec na ulici komunikuje a která mu zprostředkovává přístup většinové společnosti k němu. Je pravdou, že vztah policista – bezdomovec, je problematický. Jedná se o konkrétní problémy související s obavami policistů o zdraví při styku s bezdomovci (nebezpečí nákazy, infekce), za nejzávažnější problém při komunikaci je považován alkoholismus bezdomovců. Je však konstatováno, že policisté vidí problematiku bezdomovectví relativně objektivně, i když v některých oblastech jim chybí profesionální přístup, např. když neberou bezdomovce jako oběti, které je třeba chránit. S tím pak souvisí tendence bezdomovců „chránit“ si své milieu a nepřijímat intervenci policistů. Celkově však ze strany policie převládá tvrzení, že ze strany bezdomovců se **nejedná o závažnou kriminalitu**, která nevychází z antisociální motivace (např. drobné krádeže v obchodních domech, výtržnosti na veřejnosti, lehká ublížení na zdraví).¹

¹ ŠTĚCHOVÁ, M. et al. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2208, s. 49-55

3.4. Sociální deviace a bezdomovectví

Se slovy patologie a deviace se v dnešní době setkáváme stále častěji. Toto označení slyšíme z televize, z rozhlasových přijímačů, objevuje se v tisku, literatuře, elektronických médiích. Slovo patologie vzniklo spojením dvou řeckých slov. Pathos, což znamená utrpení, či vzrušení a logos, tedy slovo, řeč. Oproti tomu slovo deviace pochází z latinského slova deviatió, ónis, což značí odchylku, či úchylku. Jako patologické jednání tedy obecně označujeme takové, které je škodlivé, přímo ohrožující společnost, stabilitu jejího uspořádání nebo její jednotlivé složky, tedy samotné občany. Mluvíme-li o **sociální patologii**, pak se obvykle jedná o závažné odchylky od chování, které je jinak pokládáno za „normální“, tj. které je v souladu se schválenými platnými normami, je běžné, typické pro většinu. Jde o takové porušování normy, které překračuje určité formálně stanovené nebo neformálně sdílené hranice, za nimiž jsou odchylky vnímány jako ohrožující, pobuřující, neúnosné a nejsou společností tolerovány. **Sociální deviací** rozumíme odchylku od očekávaného standardizovaného či institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma, platná v sociálním útvaru. Deviantní chování tedy na jedné straně znamená porušení nebo podstatnou odchylku od významné normy, od souboru požadavků stanovených skupinou, nebo společností, může však jít o pouhou alternativu k jednání všeobecně akceptovanému, tedy konformnímu.

Kraus a kol. řadí bezdomovectví do skupiny společensky nežádoucích jevů a sociálních problémů. Říká, že patří do předmětu zkoumání sociální patologie, která se zaměřuje na zjišťování příčiny, geneze, důsledků a typologie jevu. Úkolem sociální pedagogiky (ale rovněž sociální práce) je pak pomáhat takové problémy řešit na úrovni jednotlivce, skupiny, komunity, národnosti i celého národa.¹

U sociálních deviací se v průběhu historie vyvinuly různé teorie vysvětlující vznik deviantního jednání jedinců. Ve vztahu k fenoménu bezdomovectví se jedná především o:

- teorii **kulturního přenosu**, která říká, že deviantnímu jednání se učíme v interakci s jinými lidmi, tedy stejným způsobem jako chování konformnímu. Deviantní chování proto vzniká v určitých subkulturách, kde je považováno za

¹ KRAUS, B. et al. Sociální patologie. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 11 až 29

normální. Vychází z představy, že deviantní jednání není v osobnosti samé, tedy zděděno, ale je naučené v procesu komunikace s druhými, v procesu socializace,

- teorii **biosociologickou**, která vysvětluje vznik deviace jako kombinace individuálních biologických faktorů i vlivů vnějšího prostředí,
- teorie **psychoanalytická**, která se opírá o učení Sigmunda Freuda, který se však otázkami deviantního a nekonformního chování zabýval jen okrajově. Podle něj duševní život je ovládán pudy a pokud je některý pud potlačován, může dojít ke konfliktu. Pokud člověk pudy nepotlačuje, jeho chování se stává deviantní ze strany společnosti. Pokud své pudy potlačuje a je konformní vůči společenským normám, je podle Fredova učení deviantní vůči své vlastní přirozenosti,
- teorie **kontrolní**, která vysvětluje deviantní chování oslabením či absencí sociální kontroly. Je třeba se ptát, proč jsou lidé konformní, spíše než proč se chovají deviantně. Důvodem ke konformnímu jednání je právě existence sociální kontroly. Tato teorie předpokládá, že porušování norem je přirozené a stát se deviantem není vůbec problém. Většina lidí se nechová deviantně, protože nechce přijít do konfliktu s existující sociální kontrolou. Jednou z příčin je pak selhání kontrolních mechanismů. Tyto mechanismy kontroly lze v zásadě rozlišit na vnitřní (autokontrola v důsledku internalizace norem) a vnější (realizované okolím, různými institucemi). V prvním případě jsou důsledkem výčitky, pocity viny, ve druhém udělování různých sankcí (sociální odměny za konformitu, tresty za porušování norem). Lidé, kteří až dosud ve svém okolí požívali úctu (sociální odměna) mohou být označeni za devianty a ztratit nejen svou práci, ale i rodinu, přátele, stejně tak mohou být pokutováni nebo uvězněni (sociální trest),
- **etiketizační** teorie, která patří mezi konstruktivistické a chápe deviaci především jako výsledek označování za devianty. Jedná se o tzv. labelling. Podle této teorie je zásadní a důležité to, jak okolí (společnost) určité jednání vnímá, jak lidé na takové chování reagují, jak jej posuzují. Deviantním se stává teprve ve chvíli, když je jako deviantní posuzováno a začne vyvolávat odmítavou reakci. Rozhodující je tedy význam, který je tomuto jednání prisuzován těmi, kteří je hodnotí. Být celý den venku, ještě neznamená,

že je člověk bezdomovce. Může tedy jít o neobjektivní paušalizující pohled, který není zcela v souladu s obecně platnou normou, např. minoritních skupin majoritními, jednoho pohlaví druhým, chudých bohatými apod.,

- teorie **strukturálního tlaku**, která předpokládá, že v každé společnosti vznikají situace, a něž určitá část populace reaguje chováním odchylným od normy. Např. chudoba plodí kriminální jednání.

3.5. Sociální příčiny jako bezprostřední důsledek

Člověk se rodí a žije v prostředí společnosti. Tímto se rozumí soužití lidí v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálně vztahovém kontextu. Pohybuje se vždy v konkrétním společensko kulturní soustavě. Mezi jedincem a socio-kulturními podmínkami dochází nezbytně k procesu adaptace, tedy vyrovnání se s podmínkami. Toto vyrovnání může mít podobu pasivního přizpůsobování, ale také aktivního zasahování do těchto podmínek se snahou je pozměnit podle svých představ. Je to vlastně proces postupného zespolečňování, adaptační proces, v jehož průběhu člověk doslova „vrůstá“ do společenského prostředí a **stává se aktivním nositelem kulturně společenské situace svého prostředí**. Z tohoto prostředí pak vybírá názory, učí se formám cítění a osvojuje si jednotlivé druhy a formy společenských mechanismů. tento proces probíhá po celý život člověka a je velmi složitý. V rámci tohoto bohatě různorodého zespolečňovacího procesu probíhají jisté dílčí procesy. Mezi ně patří proces výchovného ovlivňování. Z tohoto hlediska se výchovná činnost jeví jako proces **zespolečňování člověka** záměrným ovlivňováním v souladu s danými kulturně společenskými podmínkami. Tyto podmínky tvoří společensko-kulturní systém. Je to dynamická jednota čtyř fundamentálních složek, a to:

1. Složky hodnotově normativní, tvořené především sociálními hodnotami, normami, přesvědčeními a ideologiemi.
2. Složky mezilidsky vztahové, tvořené především sociálními interakcemi, komunikacemi a pracovními činnostmi.
3. Složky resultativní, tvořené materiálními, duchovními a organizačními produkty.
4. Složky osobnostní, tvořené individuálními subjekty společensko kulturního

systemu, které způsobem svého života tento systém aktualizují, uchovávají, rozvíjejí nebo překonávají, realizující tak sebe sama.

Všechny tyto složky musí akceptovat výchovný proces. Výchova je tedy jeden z faktorů, procesů, či podmínek, podílejících se na utváření (formování) osobnosti, je jistým kultivujícím generátorem i akcelerátorem individuálního rozvoje, ale též celého sociálního pokroku, je nepostradatelným antropogenním a sociogenním faktorem, jehož význam vzrůstá tím víc, čím více závisí rozvoj společnosti na lidech samých. Nejde jen o ovlivňování a výsledný dopad na jedince, ale též na celou společnost. Jak jsem již uvedl v kapitole zabývající se prostředím, ve kterém lidé bez domova žijí, z hlediska jedince vstupuje výchova do procesu rozvoje osobnosti spolu s dalšími rozhodujícími činiteli, kterými jsou dědičnost, prostředí a také určitá životní aktivita jedince působící prostřednictvím vědomé činnosti vychovávaného. Který ze zmíněných faktorů má dominující roli, je předmětem diskuzí a rozdílných pohledů v průběhu celé dlouhé historie dané problematiky.

Každá osoba žije v jistém prostředí, které zahrnuje rodinu, vrstevníky, lokalitu, masmédiu apod. Toto prostředí bezprostředně ovlivňuje osobnost, jeho sociální zázemí, sociální prestiž jeho profese, činnosti. Časové determinanty vsazují konkrétní výchovnou situaci do jistých společensko-historických souvislostí, samotný čas je někdy vymezován přesně, jindy je to záležitost nahodilá. Interakční a komunikační determinanty spočívají v tom, jakými cestami v procesu interakce se vlastně výchovné působení odehrává. Velký význam má sociálně psychologické klima v daném prostředí. Znamená to, že jinak se člověk chová a je „naladěný“ v rodině, kde je harmonický vztah rodičů a ve které je naopak nervozita, strach, týrání, jinak v pracovní skupině, kde vládne loajálnost, prostor pro vykonávání činnosti, ohleduplnost apod. a naopak tam, kde je despotismus, neúcta k zaměstnancům, nízké ohodnocení. Veškerý obsah působení na člověka se odvíjí na jedné straně od systému věd, úrovně vědění v dané společnosti, na druhé straně od systému hodnot. Vedle hodnot přírodních se v této době jeví jako podstatné hodnoty sociální, jež jsou vlastně projevem vztahu člověka k druhým lidem. Paradoxně civilizační pokrok způsobil, že čím máme k sobě v životě blíže, střetáváme se, stojíme fronty, máme potřebu se od tohoto ruchu a od celkové přesycenosti podněty izolovat, mít od toho pokoj. Přesyceností myslím především tu, která je způsobena působením médií. Odtud už je pak krůček k lhostejnosti,

nevšímavosti, neochotě pomoci, která je pro nás dnes typická. Výchova k hodnotám spolupráce, altruismu pak musí tento problém překonávat a o to mají dnes ti co vychovávají obtížnější.¹

Člověk je součástí společnosti, je jí ovlivňován, formován, reaguje na podmínky společenského prostředí, adaptuje se k němu. Velký vliv má zejména sociokulturní prostředí, v němž se narodil, vyrůstal. Nemůže si jej vybrat. Nemůže si ani vybrat své rodiče, ani obec či společnost, ve které by chtěl žít. Ocítá se v jistých konkrétních přírodních podmínkách, v jisté historicky dané době, v daných ekonomických i společenských poměrech. Zde je možné a nutné hledat, v souvislosti s patologickým jednáním některých lidí, také kořeny jejich problému. Míra splynutí s daným prostředím je pochopitelně záležitostí individuální a v tom s lidé mohou lišit.

Dle mého názoru, s ohledem na výše napsané, nemalou zásluhu na vzniku bezdomovectví, má u postižených jedinců **špatná komunikace** v nejbližších sociálních skupinách, ve které se dané osoby v průběhu svého vývoje nacházely. Komunikace je vlastně proces sdělování informací, poznatků, myšlenek. Bez komunikace nemůže dojít k pozitivnímu sociálnímu učení, nemohou se správně rozvíjet mentální procesy a nemůže existovat ani žádná forma sociální organizace. Komunikace totiž pomáhá člověku překonat izolovanost, umožňuje mu vést kolektivní akce, překonávat prostorovou i časovou distanci. Jako negativnímu působení, s ohledem na komunikaci, bych viděl působení systému masové komunikace, která je založena na centralizovaných médiích, jejichž ovládnutí se stává výraznou součástí kontroly sociálního prostoru. Mezi masová média řadíme tisk, televizi, rozhlas, internet apod. Komunikátor, v tomto případě tedy není jedinec, ale specializovaná organizace, která mnohdy bývá určitým způsobem spjata s mocenskými strukturami. Většinou tedy tyto média stojí ve službách toho, kdo kontroluje mocenský systém, nebo alespoň toho, kdo je financuje. Účinky jsou nepochybné (naprostá většina obyvatel večer co večer usedá k televizi, děti komunikují přes internet, který podvědomě, prostřednictvím skrytých reklam, ovlivňuje jejich myšlení, hodnoty, postoje). Média, tedy hromadné sdělovací prostředky, mají tedy rozhodující vliv na utváření názorů lidí k nejrůznějším událostem, ke společenskému dění. Skupinovým míněním pak bývá nazýván tento soubor postojů. Někdy je tento jev také charakterizován jako stav vědomí velkých sociálních skupin,

¹ KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, s. 7 až 35

který se veřejně projevuje a zaměřuje se především na závažné a sporné skutečnosti v dané společnosti. Veřejné mínění je významnou silou v ovlivňování jednání lidí a to i významných činitelů společnosti. Vytváří tlak na každého z nás, ať si to uvědomujeme, či nikoliv a také každý z nás pod tímto tlakem jedná.¹

¹ KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, s. 60 až 67

4. MOŽNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V OBLASTI BEZDOMOVECTVÍ

4.1. Prevence z hlediska sociální pedagogiky

Prevence, patří k základním kompetencím každého sociálního pedagoga. Jestliže společnost připustí, že se sociálně patologické jevy a sociálně deviantní chování budou opakovat, pak dalším možným přístupem, je vyvinout úsilí ve snaze přecházet jejich výskytu. Přitom je nutné si uvědomit, že tomu žádná, byť sebelépe organizovaná a sebeeфекtivnější prevence, nikdy úplně nezamezí. Je všeobecně známé rozdělení prevence na primární sekundární a terciární.

Bakošová, v souvislosti s kompetencemi sociálního pedagoga a možnostmi řešení problému uvádí, že odborník může realizovat pouze první a druhý typ prevence. Rozděluje ji následovně:

Univerzální prevence, jejíž cílem je vytvořit ve společnosti atmosféru přijetí a pochopení problémů, vůči kterým zaujímají odborníci předsudkové jednání, odmítání, až negativismus. Jedná se především o postoj, resp. styl jednání vzhledem k národnostním menšinám, k romům, dětem ulice, k bezdomovcům, k dětem z dětských domovů, ke svobodným matkám. Univerzální prevencí, formou letáků, poskytování přímých informací nebo ukázek, nebo samostatné práce v komunitě, je možno dosáhnout posunu v poznání lidí a překonání bariér. Také aktivity může vykonávat více odborníků, mezi nimi i sociální pedagogové, dobrovolníci, studenti. Lidé jsou na různém stupni poznání, informovanosti, spolucítění či solidarity s těmi, kteří v důsledku vnějších nebo vnitřních podmínek, případně odlišných šancí a příležitostí, mají ve svém životě mnoho deficitů a potřebují pomoc.

Sekundární prevence, kdy tato je zaměřená např. na úzký okruh mladých lidí s cílem poskytnout jim pozitivní vzory jednání. Jde o přetváření vzorů naučených a odpozorovaných, hlavně v rodinném prostředí a v prostředí vrstevníků, kterými jsou u dětí opakování a používání nežádoucího jednání. Na aktivitách se tedy mohou podílet rovněž sociální pedagogové.¹

Prevenci však můžeme ještě rozdělit na specifickou a nespecifickou.

¹ BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc, 3. rozšířené vydání. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 195

Specifická prevence je ta, která se týká jednotlivých sociálních deviací (např. kriminality, šikany, diváckého násilí apod.), **nespecifická prevence** představuje působení směřující k celkovému formování osobnosti ve smyslu zdravého životního stylu. Tedy jde o to, aby osobnosti byly schopné odolávat nejrůznějším ohrožením, negativním vlivům apod.

Mezi preventivní aktivity v sociální práci s bezdomovci bychom mohli zařadit sociální poradenství, kdy poradenství určené lidem bez domova v České republice je zpravidla poskytováno v občanských poradnách a v nízkoprahových kontaktních centrech organizací, jež bezdomovcům poskytují i další služby. V praxi pak tyto aktivity probíhají formou pomoci klientovi v jednání s úřady, pomoc s orientací v dostupných sociálních službách, tedy v situacích, kdy by se člověk bez domova mohl cítit nejistě. Jak jsem již uváděl, lidé bez domova, mají problém v komunikaci s úřady. Rovněž ani mnohdy neví, na co mají nárok a jak, kde, jakým způsobem, se tento nárok má uplatnit. **Cílem poradenství je tedy dovést klienty k soběstačnosti**, pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. Jedním ze základních parametrů poradenství je jeho dostupnost. Od vzniku občanského sdružení Naděje, existuje v různých časových úsecích tzv. **Integrační program**, který je určen na pomoc lidem společensky vyloučeným a lidem, kterým společenské vyloučení bezprostředně hrozí. Jeho smyslem je spoluúčast na hledání životních cílů a společenského uplatnění. Součástí programu je okamžitá pomoc při uspokojení základních lidských potřeb, ale také nabídka ubytování a dlouhodobější pomoci. Integrační program je určen osobám, které jednak pomoc potřebují, jsou ochotny pomoc přijmout a jsou schopny a ochotny podřídit se integračnímu programu.

Nejzajímavější v programu pro mne, jako sociálního pedagoga, byla nabídka služeb tzv. nultého stupně integračního programu, který je **v rámci prevence před vznikem bezdomovectví** prováděn spolkem Naděje **bezplatně**. Jedná se o tyto služby:

- dobré slovo, přátelský rozhovor (psychoterapie),
- osobní hygiena (sprcha, holení, desinfekce),
- ošacení a obuv (ze sbírek),
- nasycení a občerstvení (z potravinové banky),
- posezení a odpočinek v teplém, čistém a přívětivém prostředí,

- nabídka a zprostředkování práce, pracovní poradenství,
- nabídka azylového ubytování (dle možností),
- lékařské vyšetření a ošetření, zdravotní poradenství,
- osvěta a poradenství, společenská výchova, sociální prevence,
- asistence při jednání s úřady,
- kulturní aktivity beneficentů,
- křesťanská misijní a pastorační služba.

Integrační program má dále další čtyři stupně, které se však přímo prevencí nezabývají. Jedna z možných modifikací programu, je pomoc mladým lidem, zejména pak odchovancům dětských domovů. Je zaměřena na mladé lidi, kteří dosažení po dosažení plnoletosti nenacházejí své místo ve společnosti. Nabídnuté služby pak vytvářejí komplex:

- terénní služba, pomoc a depistáž,
- soustavná pomoc v oddělení pro mládež střediska Bolzanova v Praze,
- komunitní ubytování v Domě Naděje v Praze Vršovicích,
- pracovní terapie a rekvalifikace,
- osvěta, pasivní a aktivní kultura.¹

Integrační program probíhal v různých obdobích, v současné době je činnost v programu pozastavena.

Sociální pracovník, organizace, zabývající se problémem bezdomovství, by tedy měli na zodpovědné státní či nestátní instituce vyvíjet určitý tlak, za účelem snížení nezaměstnanosti, podpory vzniku nových pracovních míst v regionech s vysokou nezaměstnaností, růst produktivity práce, podpory širší integrace tělesně a mentálně postižených do společnosti, zvyšování a rozšiřování kvalifikace a vzdělání lidí. Vyvíjet činnost ve prospěch boje proti šedé ekonomice, dostupnosti bydlení pro každou rodinu, dostupnosti potravin všem obyvatelům, zabránění vyloučení bezdomovců ze zdravotní

¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. Bezdomovectví – extrémní vyloučení. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, s. 81 až 83

péče a zajištění sociální pomoci. Organizace, občanská sdružení i jednotliví pracovníci mohou nabízet spolupráci a mohou se podílet na tvorbě nových zákonů a vyhlášek.

4.2. Sociálně pedagogická práce s bezdomovci

V rámci sociálně pedagogické práce s lidmi bez domova, ostatně jako u všech forem sociálně patologických jevů, přichází do úvahy využití jak postupů resocializace, reedukace, tak i psychoterapie, socioterapie, příp. dalších terapií. Základním a výchozím předpokladem všech těchto procesů a možnosti úspěšného dosažení cíle, je ochota a snaha se změnit, spolupracovat, ze strany té osoby, která do těchto procesů vstupuje. Pokud jde o konkrétní postupy, které může sociální pedagog využít, jedná se o tzv. **stimulaci**, tedy posilování (odměňování) žádoucích způsobů jednání a současně o postupy potlačování, trestání nežádoucího jednání, tedy **inhibici**. Konkrétně lze metody rozdělit do tří skupin:

- a) **Metody usměrňující aktivitu** - organizování chování, výchovné rady, přesvědčování, relaxační techniky, sdělování rozhodnutí, učení racionálního zvládnání zátěžových situací, tělesná cvičení, pracovní činnosti.
- b) **Metody podmiňující aktivitu** - osobní vliv, příklady, organizování a využívání zkušeností, motivační trénink, posilování sebevědomí, specifické terapie.
- c) **Metody využívající působení sociálních skupin** – samospráva, vytváření cílů a norem skupin, zvyšování soudržnosti skupiny, svépomocné organizace.

Ve všech těchto přístupech platí nezbytnost individuálního přístupu na základě důkladné znalosti dané osobnosti i prostředí z něhož přichází, příčin a okolností z nichž se do procesu reedukace dostala. Významnou roli v daných procesech může hrát práce, ale také činnost sportovní či kulturně osvětová.

V procesech resocializace a reedukace musíme také počítat s jistými bariérami, tedy okolnostmi, které tyto procesy komplikují. Jedná se především o bariery

- **na straně klienta**, objektu působení. Osoba si nepřipouští své chyby, svůj stav, bagatelizuje své jednání, přenáší vinu na jiné, ospravedlňuje stále své jednání, odmítá odpovědnost za své jednání, nevidí východisko ze své situace (vyhrožuje např. sebepoškozením apod.),
- **na straně vychovatele** (sociálního pedagoga). Je zde přítomna jistá

rezervovanost v přístupu (např. vůči zapáchajícímu bezdomovci), v jejich postojích se odráží jisté předsudky,

- **sociálně kulturní**, které vychází z postojů veřejnosti k danému jevu, kulturních tradic.¹

Snad nejdůležitějším sociálně pedagogickým úkolem v této oblasti, je **práce s dětmi, které jsou přímo ohroženi jevem sociálního vyloučení**. Bakošová uvádí konkrétní možnosti pomoci sociálního pedagoga. Jedná se o především o **manažerskou činnost**. Obsahuje nutnost monitorovat na regionální úrovni děti ulice. Využívat na to spolupráci s úřady práce, sociálních věcí a rodiny, s policií, se školami v regionu, s dětskými lékaři, místně příslušným soudem. Zabezpečovat dostatek informací jako podklad na jiné druhy činností, které souvisí s pomocí dětem. Dále pak uvádí **činnost výchovně-vzdělávací**, která ukládá, na základě monitoringu a diferencování sociálních problémů, vypracovat interdisciplinární systém pomoci dětem takto ohroženým, se speciální výchovou a vzděláváním. Podle zjištěných skutečností zavést každému dítěti tzv. KARTU POMOCI, se souborem cílevědomého, systematického působení. Výchovně-vzdělávací proces zabezpečit tak, aby se dosáhlo reálně možné integrace a stability osobnosti každého dítěte ulice. Přitom je nutné spolupracovat s učiteli školy, kterou má dítě navštěvovat, se školským psychologem, nebo s psychologem s poradny. Při sestavení speciálního programu pomoci i se speciálním pedagogem. **Preventivní činnost**, ve vztahu k veřejnosti obsahuje přípravu aktivity takového druhu, které by vzdělávali veřejnost k pochopení dětí ulice, k solidaritě, k soucitu se slabšími. Na toto jsou vhodné např. rozhlasové, televizní relace, přímá činnost v terénu a ukázky výstavy výsledků prevence při zabezpečení anonymity dětí. **Intervenční činnost** znamená, spolu s policisty v regionu, uplatnit intervenci tam, kde se děti ulice dopouštějí trestné činnosti. Jiný zásah je možný až se souhlasem dítěte. Zde je možná spolupráce i s centrem volného času. V neposlední řadě je pak na místě **poradenská činnost**, která může poskytovat poradenství o tom, jak si pomoci sám. Ať už v návratu do disharmonické rodiny, nebo při záškoláctví. Poskytnout také informace, které by dětem umožnily zvládnout zátěž v rodině, ze které „utekly“. Poradenství se může dotýkat také všech problémů, které dítě má a o kterých je ochotné hovořit.

¹ KRAUS, B. et al. Sociální patologie. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 316 až 318

Sociální pedagogika může, při problémech dětí, které jsou sociálním vyloučením bezprostředně ohroženy, pomoci na úrovni teorie rozpracováním kompetencí sociálního pedagoga, kvalitativním výzkumem o dětech ulice, jejich perspektivách. V praktické oblasti může apelovat na potřebu změn zákonné úpravy ochrany dětí, mládeže a rodin. Její teoretická výzkumná a terénní práce může přinést dobré výsledky pro praxi a osudy takto postižených dětí.¹

Při snaze pomoci, se sociální pedagog zabývá celkovou situací člověka. Bere tak při své práci v potaz nejen faktory sociální, ale i faktory psychické, biologické či duchovní. Obtíže člověka, které mají sociální charakter, mohou pramenit i z jiné než sociální dimenze a tu je potřeba odhalit, aby mohlo být člověku pomoci buď sociálním pracovníkem samotným či jiným odborníkem v dané oblasti. Z toho vyplývá, že **náplň činnosti sociálního pedagoga by se neměla omezit pouze na momentální stav člověka a jeho problém, ale zajímat se také o kořeny daného problému.** Právě proto, aby mohla být stanovena správná sociální diagnóza a následná terapie, odstranění problému. Za účinnou pomoc se tedy nepovažuje pouze zajištění základních materiálních podmínek života, jak tomu bývá v mnoha případech. Pomoc člověku ocitajícímu se v krizové sociální situaci by měla vycházet z faktu, že je pomáháno člověku jako lidské osobnosti se všemi jejími aspekty. Účinná pomoc se tak obrací nejen k zajištění oněch základních potřeb k přežití, ale především za získání vlastní nezávislosti člověka. Taková pomoc by měla vést k posílení složek osobnosti, jako jsou sebehodnocení, sebekoncepce, sebevědomí, seberealizace. K osobnosti, která má aspirace, vytyčuje si cíle a je schopna projektovat plány do budoucna. Tyto vlastnosti, které lidé bez domova často postrádají, jsou charakteristické pro autonomní osobnost participující i na společenském životě. V souvislosti s uplatněním sociálních pedagogů tak mluvíme zejména o edukaci dospělých. Úkol sociálního pedagoga pak spatřuji především v posilování kompetencí a sociálních dovedností těchto lidí prostřednictvím sociálního učení a speciálních edukačních postupů. Lidé bez domova mají problémy zvláště v oblasti motivace, komunikačních dovedností, identifikace cílů a sociálních kompetencí.

¹ BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc, 3. rozšírené vydání. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 180 až 181.

4.3. Formy pomoci vedoucí k sociálnímu začleňování

V rámci sociálního začleňování jedinců bez domova, lze hovořit o konkrétních formách pomoci. Jedná se o formy:

- **individuální**, kdy objektem působení je jedinec a volí se postupy adekvátně dané osobnosti a danému problému,
- **skupinové**, kdy objektem působení je zpravidla malá skupina, kde se využívá skupinové dynamiky, skupinového mínění, skupinových interakcí,
- **hromadné**, kdy objektem působení jsou větší skupiny, terapeut zde nevyužívá interakce mezi členy, např. působí režimovou metodou na celé osazenstvo.

Z hlediska charakteru průběhu daného procesu lze hovořit o formách **ambulantních, ústavních**, z hlediska přístupu dotyčné osoby deviantně jednající osobnosti, lze rozlišit formu **dobrovolnou**, či **nedobrovolnou**. S ohledem na délku trvání máme formy **krátkodobé** a **dlouhodobé**.

U pomoci dětem, které jsou přímo ohroženy sociálním vyloučením a o kterých jsem se zmiňoval v předešlé kapitole, pak Bakošová dále uvádí specifické formy pomoci. Uvádí, že systematizace příčin vede k hledání optimálních forem pomoci. Je názoru, že současné zákony dostatečně nechrání děti a rodiče a postih přichází až tehdy, když se dopustí protiprávního jednání. Jedná se o formy :

Na úrovni společnosti

- Uplatňovat zákon o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže.
- Připravit systematický program, který by umožnil informovat děti o jejich právech.
- Vychovávat a vzdělávat veřejnost tak, aby byla citlivá vůči porušování dětských práv.
- Na regionální úrovni monitorovat skupinu dětí ulice.
- Na regionální úrovni vytvářet profese sociální pedagog/sociální pracovník.

Pro rodiny

- Monitorovat základní problémy sociálně znevýhodněných rodin.
- Vypracovat nový systém komplexní pomoci rodinám přímo v rodině.
- V médiích poskytovat model funkční rodiny.
- Na regionální úrovni poskytovat vzdělávací a výcvikové kurzy pro rodiče za

účelem předcházení poruch rodičovství.

Ve prospěch dětí

- Zavést všeobecnou zákonnou ohlašovací povinnost jakéhokoliv porušování dětských práv.
- Kontrolovat kvalitu života dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.
- Vypracovat preventivní program kvality života dětí.
- Vytvářet krizové a azylové centra pro děti.¹

Bezdomovci jsou lidé bez domova, kteří spadli doslova až na dno společnosti, lhostejno či vinou, neví kudy kam, živoří, žijí tzv. ze dne, na den, jsou osamělí, byť by se přes celý den pohybovali v sebevětší sociální skupině, hledají jakoukoli pomoc. Mnohdy stačí málo. Potřebují totiž pevnou oporu člověka, se kterým se můžou poradit, svěřit se mu, místo kam jít alespoň na chvíli, místo, kde se mohou ohřát, najíst, napít. Mají samozřejmě tyto své fyziologické potřeby, jako každý jiný člověk. nenajde-li teplé, útulné ubytování, postačí mu posezení a odpočinek v přívětivém, čistém prostředí. Spousta z nich je nemocná, potřebují základní ošetření, lékaře, nebo dokonce delší léčbu. Myslím, že toto vše, by se mělo bezdomovci nabídnout dříve (alespoň na krátkou dobu), než se s ním začne tzv. pracovat, než začne jeho resocializace. Již jsem se několikrát zmiňoval o potlačení možnosti, či schopnosti komunikace s úřady. Zde je na místě osobní asistence při jednání s úřady. Obnovou neplatných dokladů totožnosti, které v mnohých případech postižení ani nemají, začíná jejich návrat do společnosti. Pak nastává složitá cesta zahrnující m.j. zprostředkování zaměstnání, pomoc při adaptaci do pracovního procesu až po dosažení vlastního příjmu. Rovněž tak má mnoho lidí bez domova problém ze sociálním zabezpečením, s důchody, na které mají v mnohých případech nárok (spousta bezdomovců je v důchodovém věku, nebo zdravotně postižení). Zde je rovněž na místě pomoc při komunikaci s úřady, konkrétně podání žádosti, pomoc při absolvování nezbytností důležitých pro uznání invalidity. Rovněž věřící, duchovní pastýři i obyčejní občané, mohou do vztahu vnést duchovní rozměr, při osobním pastoraci i při společné bohoslužbě. Ze všeho nejdůležitější je dobré slovo, nabídka spoluúčasti na problému a jeho vyřešení, osobní vztah.

¹ BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc, 3. rozšírené vydání. Bratislava: Public promotion, 2008. s. 178 až 179.

4.4. Charakteristika sociálních služeb pro lidi bez domova

Obecně sociální službou se rozumí veřejná služba, která je určena skupinám či jednotlivcům, které se ocitnou v nepříznivé sociální situaci. Nabízí jim možnosti, jak tuto situaci řešit a pomáhat tak dobrému sociálnímu fungování jednotlivců, skupin a nakonec i celému společenství. Cílem takových služeb bývá mimo jiné:

- podporovat rozvoj nebo alespoň zachování stávající soběstačnosti uživatele, jeho návrat do vlastního domácího prostředí, obnovení nebo zachování původního životního stylu,
- rozvíjet schopnosti uživatelů služeb a umožnit jim, pokud toho mohou být schopni, vést samostatný život,
- snížit sociální a zdravotní rizika související se způsobem života uživatelů.

K základním činnostem pak patří zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací aktivizační činnosti, poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů, nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění.

Níže uvedené vymezení základních služeb pro lidi bez domova vychází ze zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, a dále dle mého vlastního rozdělení – diferenciací, podle typu zařízení.

Osobní asistence

Poskytuje se v přirozeném sociálním prostředí (např. přímo doma, v útluku apod.) osobám se zdravotním postižením, seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, a to v předem domluveném rozsahu a čase. Tato služba obsahuje pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, pomoc při zajištění chodu domácnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv zájmů. Služba je za úplatu.

Sociální poradenství

Tento typ se poskytuje osobám v nepříznivé sociální (životní) situaci.

Poradenství poskytuje těmto osobám informace přispívající k řešení jejich situace. Základní sociální poradenství je součástí všech druhů sociálních služeb. Odborné poradenství pak zahrnuje občanské poradny, manželské a rodinné poradny, sociální práci s osobami společensky nepřizpůsobivými, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, sociálně-právní poradenství pro osoby se zdravotním postižením a seniory. Služba obsahuje i možnost zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a oprávněných zájmů. Služba je zdarma.

Sociální rehabilitace

Je to soubor specifických činností, které jsou zaměřené na nácvik potřebných dovedností osoby se zdravotním postižením směřujících k dosažení samostatnosti a soběstačnosti v nejvyšší možné míře s ohledem na její dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Cílem je dosažení nalezení vhodného pracovního uplatnění. Proces sociální rehabilitace je integrální součástí poskytování sociálních služeb.

Sociálně zdravotní služby

Napomáhají k zajištění fyzické a psychické soběstačnosti osob. Jsou určeny osobám, které již nepotřebují akutní zdravotní lůžkovou péči. Současně však potřebují pomoc druhé osoby při každodenních úkonech a tato pomoc jim z objektivních důvodů nemůže být zajištěna v domácím prostředí. Tyto služby jsou poskytovány v pobytových zařízeních sociálních služeb nebo v pobytových zdravotnických zařízeních. Tyto služby podléhají úhradě. Zdravotnické úkony jsou hrazeny z fondů veřejného zdravotního pojištění.

Podporované bydlení

Je to sociální služba, poskytovaná především osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba se poskytuje v domácnosti osob. Obsahuje pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je za úplatu.

Centra denních služeb

Centra denních služeb poskytují ambulantní služby ve specializovaném zařízení s cílem posílit samostatnost a soběstačnost osob se zdravotním postižením a seniorů

v nepříznivé sociální situaci, která může vést až k sociálnímu vyloučení. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je placená.

Stacionáře denní a týdenní

Denní stacionáře poskytují ambulantní služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových látek, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby. Týdenní stacionáře pak poskytují pobytové služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových látek, jejich situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby. Služba obsahuje pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení a výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je placená.

Domy na půl cesty

Poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26-ti let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež. Služba obsahuje ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je z úplaty.

Azylové domy

Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba obsahuje poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení, pomoc při prosazování práv a zájmů, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Služba je placená.

Chráněná bydlení

Jedná se o dlouhodobou pobytovou službu, která je poskytována osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Chráněné bydlení má formu individuálního nebo skupinového bydlení. Osobě se poskytně podle potřeby podpora osobního asistenta. Služba obsahuje poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je z úplatu.

Kontaktní centra

Kontaktní centra jsou nízkoprahová zařízení navazující kontakt s osobami ohroženými závislostí na návykových látkách. Cílem služby je minimalizovat sociální zdravotní rizika spojená se zneužíváním návykových látek. Služba obsahuje terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je zdarma.

Telefonická krizová intervence

Je to soubor metod a technik krizové práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou a ohrožující. Intervence je založená na jednorázovém nebo opakovaném telefonickém kontaktu tohoto klienta s pracovištěm telefonické krizové intervence.

Nízkoprahová denní centra a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní služby pro osoby bez přístřeší. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně (nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu), poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy). Služba je bezúplatná. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením. Služba je určena především rizikovým neorganizovaným dětem a mládeži, kteří jsou ohroženi sociálně-patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinou společnosti. Základním prostředkem pro navázání kontaktu s cílovou skupinou je nabídka volnočasových aktivit. Cílem je zlepšit kvalitu života cílové skupiny předcházením, snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,

zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.

Krizová pomoc

Je to ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou situaci vlastními silami. Služba obsahuje poskytnutí ubytování, poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy), terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je zdarma.

Služby následné a doléčovací

Jsou to ambulantní služby poskytující následnou péči osobám s chronickou psychickou poruchou a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ambulantní nebo ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení nebo které obstinují. Služba obsahuje terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.

Terapeutické komunity

Poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickou psychickou poruchou, které mají zájem o začlenění do běžného života. Služba obsahuje tyto činnosti: poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je poskytována za úplatu.

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Jsou to ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého existují reálná rizika ohrožení jeho vývoje nebo je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba je bezplatná.

Terénní programy

Jsou to služby poskytované osobám, které vedou nebo jsou ohroženy rizikovým způsobem života. Služba je určena pro problémové skupiny dětí a mládeže, uživatele

drog, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba obsahuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.

Noclehárny

Poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, poskytnutí nebo zprostředkování informací. Služba se poskytuje za úplatu, jejíž výši určuje poskytovatel.¹

Ze zmíněných typologií sociálních služeb bohužel vyplývá, že tyto ve většině případů opomíjí osoby postižení sociálním vyloučením a „upřednostňují“ osoby se zdravotním handicapem. Spousta uvedených typů sociálních služeb by se však dala lehce aplikovat na lidi bez domova.

4.5. Organizace v České republice pomáhající bezdomovcům

Mezi základní poskytovatele sociálních služeb v České republice patří ministerstvo práce a sociálních věcí, kraje, obce, nestátní neziskové organizace a jednotlivé fyzické osoby. Jednotlivé organizace a zařízení poskytují celé spektrum služeb, proto nebudu v jejich přehledu dělit jednotlivá zařízení podle nabízených služeb, ale vždy uvedu u příslušného zařízení nabízené služby. Především se pak zaměřím na organizace, zařízení, které jsou zastoupeny v městě Brně.

V rámci jednotlivých měst existují při odboru sociální péče **oddělení sociální prevence a pomoci**. Tyto oddělení zabezpečují sociální práci a sociálně terapeutickou činnost s jednotlivci i skupinami, zaměřují se jak na primární, tak sekundární i terciální prevenci. Poskytují tyto služby:

- poradenskou, výchovnou a psychoterapeutickou péči,
- peněžité a věcné dávky, ubytování a pracovní terapii, možnost osobní hygieny, praní a výměnu prádla či oblečení,

¹ zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

- koordinují péči o osoby společensky nepřizpůsobivé,
- zabezpečují sociální a protidrogovou prevenci,
- zabezpečují kvalifikované právní poradenství a právní pomoc pro své klienty.

V těchto odděleních pracují sociální kurátoři (v městě Brně se taková instituce nachází na ul. Křenová č. 20), kdy mimo tyto činnosti zabezpečují návštěvy v zařízeních Vězeňské služby ČR, navštěvují školská a výchovná zařízení pro mladistvé či mladé dospělé ohrožené sociálně patologickými projevy chování, zabezpečují souvislé praxe studentům vyšších odborných a vysokých škol. Funguje zde i pracoviště sociální a pracovní terapie, která na činnost sociálních kurátorů navazuje. Toto pracoviště nabízí pro klienty např. tyto činnosti:

- * práci v keramické dílně, výrobu smaltů, malování, batikování, výrobu skleněných vitráží, práci se dřevem a železem, šití, vyšívání, batikování, přípravu různých svátků, opravu oděvů a bor, metodiku vedení domácnosti, vaření, pečení, práci s květinami,
- * práci při úklidu ve městě, jako např. čištění fasád (např. od posprejování), oprava nábytku, výroba bytových doplňků, úklid a oprava devastovaných nebo vyhořelých bytů, oprava hraček pro děti apod.,
- * práci v klubu, tedy např. promítání filmů, pomoc při pořádání diskuzí, stolní hry.
- * skupinovou práci s klientem.

V rámci odboru sociální péče, zajišťuje ve městech **centrum sociálních služeb** rovněž několik zařízení, které zabezpečují nocleh, nebo ubytování pro lidi bez domova.

Jedná se o různé ubytovny. V městě Brně je to:

Noclehárna na ul. Vídeňská č. 4, která je určena pouze pro muže. Provoz je pouze v době od 20:00 hod do 8:00 hod., podmínkou vstupu do tohoto zařízení je prohlášení bezinfekčnosti. Jedná se o nízkoprahové zařízení.

Dům sociální prevence na ul. Podnásepní č. 20, kdy dům je určen pro občany města Brna, kteří se ocitli v obtížné sociální situaci, bez střechy nad hlavou a jsou klienty sociálních kurátorů. Dům sociální prevence nabízí třístupňový typ ubytování:

- **noclehárnu**, která je určena jak pro ženy, tak pro muže, kdy ložnice jsou od sebe odděleny. Je provozována v době od 20:00 hod. do 7:30 hod. Mimo tuto dobu však mohou klienti používat tzv. pobytovou místnost, která je vybavena televizí, knihovnou a lze si zde uvařit teplé nápoje. Rovněž i zde, pro vstup je nutné prohlášení bezinfekčnosti,
- **ubytovnu**, která je určena pro klienty se zaměstnáním, či stálými příjmy. Jedná se o typ ubytování s možností samostatného vaření, uživatelé zde mají i větší soukromí a mohou zde pobývat celý den. Ženy i muži jsou zde ubytování odděleně.
- **bytové jednotky**, které jsou určeny pro klienty, kteří tzv. končí resocializační program. Tito jsou schopni vést samostatně domácnost a jsou v pracovním poměru, či pobírají jiné, stálé příjmy. Tento typ je vhodný pro rodiny, manžele, páry, příp. přátele, kteří jsou schopni se dohodnout na společném chodu domácnosti, hrazení nákladů za užívání bytu. Doba pobytu je jeden rok.

Oddělení sociální rehabilitace, je preventivně výchovný program, který nabízí pomoc mládeži od 15-ti do 26-ti let, při výchovných potížích, po skončení ústavní výchovy, nebo výkonu trestu odnětí svobody, v sociální tísní a krizích a při konfliktech v rodině. Nabízí rovněž pomoc v rozvoji sportovní a zájmové činnosti ve volném čase. Jedná se o program s pobytem, v Brně se jedná o objekt na ul. Celní č. 3. Je určen jak pro chlapce, tak pro dívky. Má rovněž tři formy:

Dlouhodobý azylový program pro mladé dospělé, který zahrnuje program nazývaný **Dům na půl cesty**. Důvodem přijetí je zmiňovaný návrat z výkonu trestu, ústavní nebo jiní výchovy, sociální tíseň, nespecifické poruchy chování. Klientům je zajišťováno diferencované ubytování, podle dosahovaných výsledků v resocializaci a délky zaměstnání. Klienti absolvují výcvik v sociálních dovednostech a je jim poskytována pomoc při zprostředkování zaměstnání.

Krátkodobý azylový program poskytuje neodkladnou pomoc sociální tísní zpravidla po dobu 3 dnů. Uživatelem je zde poskytnuto ubytování, strava a hygienický servis zdarma. V případě potřeby i náhradní ošacení a pomoc při řešení všech následných problémů.

Volnočasový program pro mládež z ulice. Klub organizuje alternativní formy využití

volného času pro tuto cílovou skupinu. je podporována aktivita členů ve prospěch klubu.

Mezi další, snad nejznámější organizaci, které cílem je šíření křesťanství, odstraňování bída a další charitativní cíle prospěšné pro společnost, patří

Armáda spásy.

Je to mezinárodní organizace, která poskytuje pomoc lidem, kteří se ocitli v obtížné sociální situaci a nejsou schopni svoji situaci samostatně vyřešit. Poskytuje jim ubytování v azylových domech (v Brně na ul. Staňkova a Mlýnská, kdy s jedná o Azylový dům Josefa Korbela) a další služby. V azylových domech nabízí vícestupňový resocializační program. Základní stupeň je ubytování v noclehárně, kde je jim krátkodobě poskytnut nocleh. První tři dny bývá pobyt bezplatný. Je zde možné dostat teplé jídlo, provést základní hygienu, podle potřeby potřební dostanou oblečení i sociální poradenství. Po této základní době se klient podílí na nákladech ubytování, a to buď ze svého příjmu nebo důchodu, či sociálních dávek. Ubytovaní je ve vícelůžkových pokojích, klient je přitom povinen dodržovat řád ubytovny. Mezi základní povinnosti ubytovaného patří nepožívat, v prostorách tohoto zařízení, alkoholické nápoje a drogy. Další stupeň umožňuje již více soukromí. 1-2 lůžkové pokoje a předpokládá větší samostatnost klienta a schopnost pravidelně platit poplatky za ubytování a řešit si své záležitosti samostatně. Má vést k jeho samostatnosti a schopnosti žít normálním způsobem, samozřejmě i vzhledem k jeho zdravotnímu stavu. Poté klient odchází na běžnou ubytovnu, do podnájmu, příp. i do svého samostatného bytu. Armáda spásy umožňuje některým klientům i zaměstnání v rámci organizace, a to formou veřejně prospěšných prací s dotací úřadu práce. Jedná se o práce v provozu organizace, např. v kuchyni, v prádelně, při úklidu apod. po období přibližně 1 roku. Klienti mají po tuto dobu pravidelný příjem, dále získají nebo si obnoví pracovní návyky a mají potom větší šanci najít práci. Vedle této ubytovny provozuje Armáda spásy ještě denní centra, kde mají příchozí klienti možnost stravování, hygieny, ošacení, dále možnost kulturních aktivit, jazykových kurzů apod. Armáda spásy poskytuje v celé ČR cca 630 ubytovacích lůžek, z toho je v Praze 220 lůžek, v Brně 98. Většina míst je pro muže, v menším počtu jsou k dispozici i lůžka pro ženy. V Havířově je provozována ubytovna pro matky s dětmi.

O občanském sdružení **Naděje** jsem se zmiňovat kapitole o vztahu bezdomovců a společnosti. Na doplnění uvádím, že jejím cílem je vybudování a rozvoj sítě služeb lidem v nouzi, na základě křesťanských princip. Naděje ve svých zařízeních poskytuje jak pomoc hmotnou (ubytování, stravování, ošacení), tak morální, poradenství a zdravotní péči. Působí na celém území ČR. Vedle pomoci bezdomovcům, kteří tvoří velkou část klientů Naděje, poskytuje pomoc i seniorům, uprchlíkům, vězněným a propuštěným a dětem a dospělým s mentálním postižením. Naděje je dále provozovatelem potravinové banky v ČR a členem Evropské federace, potravinových bank. Bezdomovcům poskytuje jednak okamžitou pomoc v akutní tísní a dále dlouhodobou pomoc v podobě resocializačních programů. Mezi akutní základní pomoc patří ubytování v noclehárně, stravování, možnost osobní hygieny, ošacení, zdravotní péče, pomoc sociálního pracovníka, to vše bezplatně.¹

Občanské sdružení **Nový prostor** bylo založeno s cílem pomoci lidem, kteří se ocitli v krizové životní situaci, většinou bez střechy nad hlavou a bez finančních prostředků. Nabízí se jim možnost získat základní prostředky pomocí pouličního prodeje časopisu, který sdružení vydává. Prodejci časopisu Nový prostor, obdrží za každý prodaný kus finanční částku a body do motivačního programu. Pouliční noviny prodávané kameloty z řad lidí sociálně vyloučených (primárně to bývají bezdomovci) fungují i v jiných zemích, jako např. v Nizozemí, Maďarsku, Rusku, Německu, ale rovněž i v některých státech USA. Prodej časopisu je unikátní způsob, jak dosáhnout více cílů, z nichž žádný není nadřizen či podřizen. Je to sociálně-právní poradenství, materiální pomoc a resocializace – získávání finančních prostředků vlastními silami, nácvik sociálních dovedností, trénink komunikace – především s ostatními spoluobčany, převzetí odpovědnosti za výsledky vlastní práce, pomoc při vyřizování dokladů, ubytování, zdravotní pojištění či ošetření. O účasti v projektu se rozhoduje každý jedinec dobrovolně, kdykoli může s prodejem časopisu skončit, maximální doba účasti na projektu je stanovena na dva roky.

Bezdomovcům poskytují služby i další organizace, jako je Česká katolická charita, Diecézní charita, Emauzy ČR, sdružení Společnou cestou a některá zařízení samostatných obcí. Tyto organizace se částečně na pomoc bezdomovcům zaměřují, dle mého názoru, ve srovnání s uvedenými zařízeními - organizacemi, je jejich činnost

¹ ŠTĚCHOVÁ, M. et al. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2208, s. 15 až 20.

menší, mnohé z nich nenabízí ubytování, poradenství, přímou pomoc. Z tohoto důvodu tyto subjekty neuvádím.

5. PRŮZKUM V KOMUNITĚ BEZDOMOVců

5.1. Projekt průzkumu

Součástí této práce je rovněž provedení průzkumu v komunitě bezdomovců. Rozhodl jsem se o provedení průzkumu dle zásad kvalitativního výzkumu, jelikož jsem přesvědčen, že tento nejlépe splní vlastní cíle práce. Především jde o poznání bezdomovectví jako nežádoucího a negativního jevu vyskytujícího se ve společnosti, poznání jeho příčin, za kterých k jevu dochází, obeznámení se s každodenním životem jedinců bez domova a zjištění vztahu bezdomovectví k sociálním deviacím. Na základě takto zmapovaného současného stavu bezdomovectví v lokálním prostředí města Brna se pokusit formulovat možnosti sociální pedagogiky v této oblasti. Jsem přesvědčen, že kvalitativní výzkum nejlépe vyhovuje záměru a cíli práce. V rámci průzkumu mezi bezdomovci, kterého jsem se přímo zúčastnil, jsem se pokusil získat hloubkový popis případů a získat potřebný vhled do problematiky. Cílem nebylo široké zevšeobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do konkrétních případů a objevení nových souvislostí, které se hromadným výzkumem nedají odhalit.

Velmi jednoduše řečeno, kvalitativní výzkum, je výzkum, v rámci kterého nejsou využívány metody statistické, nebo jiné kvantifikativní způsoby. Gavora uvádí, že obecně se výzkum definuje velmi těžko, jelikož má mnoho tváří a stránek. Je to systematický způsob řešení problémů, kterými se rozšiřují hranice lidského vědění. Výzkumem se potvrzují nebo vyvracejí dosavadní poznatky, nebo se získávají poznatky nové. Cílem kvalitativního výzkumu je porozumět lidem a událostem v jejich životě. Kvalitativní výzkumníci se soustředí nejprve na subjektivní svět lidí, na ten, který existuje v jejich mysli. Nejlepším nástrojem je pak vlastní úsudek a zkušenosti výzkumníka.¹ Rovněž Hendl říká, že kvalitativní výzkum je proces hledání, porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí **zkoumání v přirozených podmínkách**. Dále uvádí, že typickým znakem kvalitativního výzkumu je, že výzkumné otázky a hypotézy mohou být v jeho průběhu modifikovány a doplňovány a že využívá relativně málo standardizovaných metod získávání dat.

¹ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. 4. rozšířené vydání. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, s. 11 a 190

Kvalitativní výzkumník, který je hlavním instrumentem výzkumu, nesestavuje ze získaných dat skládku, jejíž konečný tvar zná, spíš konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí.¹

V centru pozornosti je v každém případě člověk a lidé, kdy z tohoto důvodu je třeba reflektovat humanistický přístup ke zkoumání, který je již svým základním založením blízký právě takovým oborům, jako je sociální pedagogika. Preferuje kvalitativní analýzu, v celé složitosti daného problému, ve všech vztazích a souvislostech společensko-historických i situačních. Hlavním cílem kvalitativního přístupu je přispívat k pochopení celkového kontextu a emočních a psychosociálních aspektů určitého typu lidského jednání, které se promítá do celospolečenských jevů. Nejde o to zjistit v jaké míře, hodnotě, se daný jev vyskytuje (např. zjištění počtu studentů, kteří se již setkali s drogou), ale o to, zabývat se otázkami „proč“ a „jak“, se snahou pochopit podstatu sociální struktury daného fenoménu. Jde tedy především o terénní výzkum.²

Projektem mého průzkumu je určitý výzkumný plán, který do určité míry slouží jako scénář jeho realizace. Samotný průzkum jsem, podle Gavorova rozdělení, rozčlenil do šesti samostatných částí. Jednalo se o:

- stanovení výzkumného problému
 - stanovil jsem že chci pozorovat bezdomovce v jejich přirozeném prostředí, v jejich každodenních situacích,
- informační přípravu výzkumu
 - před samotným terénním šetřením jsem pečlivě studoval zajištěnou literaturu (knihy, různé novinové články, odborné práce, internetové portály atd.), věc jsem konzultovat s osobami znalými věc,
- přípravu výzkumných metod
 - snažil jsem se vybrat nejvhodnější metodu sběru dat, byl jsem přesvědčen že právě pozorování a polostandardizovaný rozhovor nejlépe bude pro daný výzkum vyhovovat a to z důvodu subjektivního poznávání jedinců i celých skupin,

¹ HENDL, . Kvalitativní výzkum–základní metody a aplikace. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 50 až 52

² KRAUS, . Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2008, s. 27 a 36

- sběr a zpracování údajů a dat
 - konkrétní použití výzkumného nástroje v hlavním výzkumu. Údaje jsem si zapisoval do archů, poté je zpracovával pro konečné vyhodnocení,
- interpretace získaných údajů
 - po získání tzv. hrubých“ údajů jsem se snažil tyto vysvětlit, dát je do vztahu s dosavadním poznáním, interpretovat je, uvést jejich použití v praxi.
- konečné sepsání výzkumné zprávy
 - tuto část průzkumu jsem ve své práci nazval vyhodnocením průzkumu. Gavora uvádí, že výzkum se téměř vždy končí písemným informováním o jeho průběhu a výsledcích. Má podobu výzkumné zprávy, kvalifikační práce, studie, článku apod. Výzkumná zpráva nebo jiné písemné produkty mají obvykle strukturu předepsanou zadavatelem nebo vydavatelem.

Kvalitativní výzkum nemá rigorózně a podrobně stanovený výzkumný projekt na začátku výzkumu, jako je tomu při kvantitativním výzkumu. Na začátku výzkumu se stanoví rámcový výzkumný projekt a ten se v průběhu výzkumu doplňuje a upřesňuje. V době práce v terénu **není** totiž **neobvyklé najít další motivy**, nové zajímavé situace nebo osoby, které výzkumníka zaujmou a které zahrne do svého výzkumu. Výzkumný projekt není tedy na začátku výzkumu fixní, ale emergující, postupně se formující. není statická, ale flexibilní. Stanovení se základní linie, která se stane určitou osobou v terénu, přičemž práce v terénu působí rozvojově a plodně na výzkumný projekt.¹

5.2. Nástroj sběru dat, realizace

Jak jsem uvedl, k základním metodám tedy patřilo **pozorování** v přirozeném prostředí, dotazování a **polostandardizovaný rozhovor**. Původní záměr však ještě obsahoval **studium sociálních artefaktů**, kdy v požadovaném období se mi však nepodařilo zajistit jejich potřebný dostatek, aby byl vyvozen požadovaný závěr. Proto bylo od tohoto typu metody sběru dat upuštěno.

¹ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. 4. rozšířené vydání. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, s. 17 a 21

Gavora uvádí, že pozorování, je nejtýpčtější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu, který se uplatňuje v nejrůznějších situacích a výzkumník pomocí chce pomocí něho poznat, popsat a pochopit lidi a prostředí, v kterém působí.¹

Použil jsem **nestrukturované pozorování**, ve kterém se neuplatňují dopředu stanovené pozorovací systémy, nebo hodnotící škály. Pro prostředí jsem si dopředu vybral, do terénu jsem vstupoval připravený. Na základě toho jsem se systematicky soustředil na to, co se v daném prostředí, mezi lidmi bez domova děje. V prostředí jsem se tedy ocitl záměrně a připravený získávat potřebná data. Věděl jsem, na co se mám při pozorování soustředit. Určitým problémem bylo překonat tzv. stereotypy, které o bezdomovcích existují, odpoutat se od vlastních zkušeností, které s danými osobami osobně mám. Gavora uvádí, že mezi hlavní vlastnosti pozorování v kvalitativním výzkumu patří:

1. **Deskriptivnost** – přesný, výstižný a rozsáhlý opis.
2. **Holistickost** – snaha zachytit zkoumané prostředí a osoby komplexně. Každý jev pojímat jako prvek složitého systému, ne jako izolovaný prvek.
3. **Induktivnost** – teorie (interpretace, závěry), vznikána základě sběru dat a jejich zpracování, ne před nimi. Ze situací se teorie „vynáří“, proto je potřebný rozsáhlý popis, aby bylo dostatek materiálu na indukci.
4. **Nepředpojatost** – pozorovatel by se měl zbavit předběžných postojů ke zkoumaným lidem a prostředí. Měl by zablokovat svoji případnou předpojatost, protože to zkresluje popis. Typicky se to vyskytuje při práci s minoritními skupinami, ať už jsou to znevýhodnění lidé, jedinci s postižením, nebo jedinci nad průměrem (elity).²

V rámci průzkumu jsem vyhodnocoval získané informace jednat deksripcí, tedy popisem jevu na základě rozhovorů (využil jsem metodu rozhovoru polostandardizovaného, kdy otázky byly kladeny ve stejném pořadí, byly předem definovány). Interview bylo dále rozvíjeno, v několika případech nebyly otázky

¹ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. 4. rozšířené vydání. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, s. 192

² GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. 4. rozšířené vydání. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, s. 193-194

položeny. S využitím obsahové analýzy jsem vyhodnotil kolikrát se daný jev objevil, tedy kolikrát jsem jej u respondentů objevil. Tyto údaje jsem analyzoval a vyhodnotil

Slovo **interview** (rozhovor) je anglického původu a skládá se ze dvou částí. Inter znamená „mezi“ a view znamená „názor“, nebo „pohled“. Z hlediska sociální psychologie jde tedy o interpersonální kontakt. Jak jsem již opakovaně uvedl, interview (rozhovor) je výzkumnou metodou, která umožňuje nejen zachytit fakta, ale hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Můžeme sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměřňovat další průběh kladení otázek. Rozhodl jsem se o polostrukturovaný (polostandardizovaný) rozhovor, který je částečně připravený. Měl jsem tedy, v rámci terénního šetření a přímého kontaktu z bezdomovci, rámcové otázky. Těchto jsem se však vždy striktně, pevně nedržel. Přizpůsoboval jsem jich podle vyvíjejícího se obsahu interview. **Mým cílem, s ohledem na zvolenou metodu, bylo získat bezprostřední, osobní a důvěrné odpovědi.** Předpokládal jsem, a do značené míry se to rovněž podařilo, že se respondent více otevře, bude upřímnější. Kontakt tváří v tvář výzkumníkovi, by měl být zárukou pravdivých a dostatečných odpovědí.

Odpovědi jsem zaznamenával do speciálního sešitu, do archů. Odborníci jsou přesvědčeni, že jeden z nejlepších způsobů zkoumání člověka, je analyzování lidské zkušenosti zakódované v příbězích. Proto jsem částečně využíval technik narativního interview. Narace je vlastně vyprávění, rozprávění člověka. Je to asi **nejpřirozenější způsob lidského vyjadřování**, vše co jsme poznali, zažili, ukládáme v paměti ve formě příběhu. Konkrétně jsem využíval všech fází narativního rozhovoru, a to:

- nastolení určité vzájemné důvěry, tzv. příjemné atmosféry při vedení rozhovoru a získávání informací (tzv. raport),
- uvedení tzv. narativního impulzu, což je vlastně spouštěcí podnět, na základě začne respondent vyprávět. Impulzem bývá obvykle nějaká otázka,
- opětovné kladení otázek, ze strany výzkumníka, se kterými se objasňují některé momenty jeho životního příběhu,
- vytvoření abstraktnějšího interpretování života na základě opakujících se momentů s spojení jednotlivých částí vyprávění.

Samotná realizace probíhala v období od června do prosince roku 2009, v lokálním prostředí města Brna. Zde je třeba říci, že největší počet bezdomovců jsem

zaznamenal v okolí nákupních středisek, vlakového a autobusového nádraží a v parcích poblíž centra města. Mimo toto prostředí probíhalo dále pozorování v prostředí, kde tráví většinu svého tzv. „volného času“, kde spí, v prostředí, kam tzv. „obyčejní lidé“ nechodí. Byly to většinou zahradní neobydlené chatky, zříceniny domů, volné prostranství po bývalých obchodních domech apod.

Rozhovory trvaly od 15 minut do 60 minut, odehrávaly se přímo v místech největšího výskytu bezdomovců, v okolí nákupních center Vaňkovka, v prostorách před obchodním domem Tesco na ul. Dornych, v parku u obchodního domu Lidl na ul. Dornych a v prostoru okolí Hlavního vlakového nádraží. Byly uskutečňovány v dopoledních i odpoledních hodinách, ve dvou případech (u respondenta Jaroslava a respondentky Ludmily) byl rozhovor uskutečněn i ve večerních hodinách. V rámci šetření jsem rovněž navštívil sociální domy, kde se bezdomovci alespoň nějaký čas zdržují, kde chodí pro radu a pomoc.

Během rozhovorů jsem maximálně dbal na dodržení obecných hlavních zásad vedení rozhovoru. Kladl jsem otázky otevřeně, jasně je formuloval, rovněž však pozorně naslouchal, vyhýbal jsem se otázkám naznačujícím odpověď, zachovával jsem si neutrální postoj k obsahu sdělovaných dat, důležité bylo, jak jsem v této kapitole uvedl, vytvoření důvěrného vztahu, zájmu a vstřícnosti.

Otázky jsem rozdělil do několika kategorií.

První kategorie se týkala samotné osobnosti respondentů, kdy po uvedení základních údajů jsem je nechal volně vyprávět „svůj příběh“. Poté jsem jim pokládal předem připravené otázky. Pokud se dostali blíže k některé z otázek, doptal jsem se, abych dostal dostatečnou odpověď na mnou sepsané otázky. Do výpovědí respondentů jsem chtěl co nejméně zasahovat, abych zabránil zkreslení. Částečně se jednalo o narativní rekonstrukci, kdy jsem se pokoušel o rekonstrukci určitého jevu v procesu jeho vývoje.

Druhá část obsahovala příčinu vzniku jejich situace, stručné hodnocení jejich předešlého života. Důležitou částí bylo popsání jejich současné situace, znamená to, že jsem se zaměřil na uvedení místa, kde se během dne a v noci zdržují, co celý den dělají, jejich zdroj obživy.

V třetí části jsem se zabýval problémy bezdomovců, prostředím, ve kterém se pohybují, jejich známými a kamarády, vztahem k jejich vlastní rodině. Samostatnou

část jsem věnoval zjištěným skutečnostem ve vztahu k sociálním deviacím, zvláště pak ke kriminalitě.

Čtvrtá část obsahovala zájem bezdomovců o sociální služby poskytované v městě Brně.

Poslední, *pátá část* měla za úkol zjistit, zda bezdomovci mají zájem svůj stav změnit, zjistit jejich osobní motivace a vidiny. V souvislosti na toto téma jsem se pokusil později, v části nazvané vyhodnocení průzkumu, formulovat možnosti sociální pedagogiky v oblasti pomoci bezdomovcům.

Samotné znění otázek neuvádím, jelikož toto je uvedeno u samotného terénního šetření, v rozhovorech s respondenty.

5.3. Výběr respondentů

Respondenti byli vybíráni na základě účelového výběru, jehož cílem je vybrat vzorek osob splňujících určitá kritéria. V mém případě se jednalo o bezdomovce, kdy kritériem bylo lokální prostředí města Brna. Oslovil jsem celkem 22 mužů a žen, z nichž jen 10 bylo ochotno se mnou rozhovor vést. Všichni splňovali daná kritéria. Pohybovali se centru města Brna, v místech, kde je větší koncentrace lidí, všichni byli osobami nemajícími domov, či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší. Konkrétně se jednalo o 7 mužů a tři ženy. Nízký počet respondentů není v kvalitativním výzkumu nic vyjimečného, neboť jedním ze znaků takového výzkumu je mnoho informací o velmi malém počtu jedinců. O konkrétních charakteristikách respondentů pojednávám v podkapitole samotné terénní šetření.

5.4. Samotné terénní šetření

V této kapitole uvádím konkrétní volné hodnocení respondentů ze strany pozorovatele, se zaměřením na predikci jejich možného návratu do společnosti. Tuto charakteristiku jsem zpracoval až po provedení rozhovoru. Podrobný přepis rozhovorů uvádím v příloze této diplomové práce.

Polostandardizovaný rozhovor č. 1 – Rudolf

Rudolf byl starší bezdomovec, který byl ochoten absolvovat se mnou rozhovor. V době šetření seděl před obchodním domem TESCO, v prostoru, před hlavních

vchodem, na chodníku, Celý se třásl zimou, byl špinavý, dech páchl alkoholem. Myslím, že resocializace u této osoby byla byla problematická, jelikož se jedná o starší osobu, která by se dle mého názoru nedovedla zařadit do běžného života.

Polostandardizovaný rozhovor č. 2 – Marek

Marek byl muž středního věku žijící bez domova poměrně krátkou dobu. Byl ochotný strávit se mnou přibližně 45 minut. Své odpovědi příliš nerozváděl, snažil se být stručný. V době prováděného šetření seděl na lavičce před obchodním domem TESCO, vypadal spokojeně. Šance na návrat do „běžného života“ jsou dle mého názoru velké.

Polostandardizovaný rozhovor č. 3 – Petr

Petr byl muž, který vzhledem odpovídá svému věku 48 let. Rozhovor byl prováděn v prostoru hlavní haly vlakového nádraží. Byl velmi ochotný, páchl alkoholem. Odpovědi, na rozdíl od respondenta Petra, rozváděl, byl mluvný, proto bylo položeno méně připravených otázek. Z rozhovoru jsem nabyl dojmu, že Petr je jinak pracovitý člověk, jehož největším problémem je alkohol. Návrat do společnosti by neměl být problém. Myslím, že za pomoci sociálního kurátora by mohl najít práci, která by mu přinesla uspokojení, najít zpět důstojnost, vlastní bydlení.

Polostandardizovaný rozhovor č. 4 – Jaroslav

Jaroslav byl mladý muž, který svým vzhledem v žádném případě neodpovídá svému věku. Rozhovor byl prováděn v prostoru u hlavní haly vlakového nádraží, nad eskalátory. Byl velmi ochotný, během rozhovoru se stále dotazoval, zda za poskytnuté informace něco obdrží. Bylo na něm vidět, že je velmi nemocný, obličej měl plný modřin. Domnívám se, že hlavním důvodem sociálního vyloučení byla skutečnost, že mu zemřeli oba rodiče a dále nadměrné užívání alkoholu. Bez pomoci sociálního pracovníka a odborného zdravotního personálu se mu jistě nepodaří nalézt cestu zpět.

Polostandardizovaný rozhovor č. 5 – Antonín

Antonín byl starší muž, důchodového věku. Rozhovor byl prováděn v parku poblíž centra města Brna. Byl neoholený, oblečení však měl čisté. Jeho projev byl kultivovaný, sám se chlubil tím, že celý život byl učitelem. Vzpomínal během

rozhovoru na profesora Štědrone z Filosofické fakulty, ochotně odpovídal na otázky, rád se průzkumu zúčastnil. Resocializace u této osoby bude problematická, jelikož se jedná o staršího muže, který bude složitě hledat práci a ucházející bydlení. Přesto se jednalo o člověka, který by pro opětovné začlenění do společnosti udělal cokoliv.

Polostandardizovaný rozhovor č. 6 – Zdeněk

Zdeněk byl starší bezdomovec, který má velmi pěkný vztah ke svému kamarádovi Antonínovi (viz polostandardizovaný rozhovor č. 5). S tímto sdílí pokoj v neobydleném bytě na ul. Plotní. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu a nedokončenému vzdělání se obávám, že nalézt zpět cestu zpět se mu již nepodaří. Rozhovor byl rovněž prováděn v parku poblíž centra města. Byl velmi ochotný, avšak špinavý, zapáchající. Některým otázkám, které jsem pokládal, vůbec nerozuměl, nebo je prostě nepochopil. K některým odpovídal pohotově, avšak odpovědi ve většině případů neměly s položenou otázkou souvislost, proto jsem je v přepisu rozhovoru neuváděl.

Polostandardizovaný rozhovor č. 7 – Kateřina

Kateřina byla bezdomovkyně středního věku. Již na první pohled bylo vidět, že je nemocná. Měla červené velké oči, špinavou tvář, při chůzi klopýtá. Bylo poznat, že je závislá na alkoholu, tento jí dle jejího tvrzení, nahrazuje vše. Má ráda společnost, ráda se baví ve společnosti „svých“ lidí. Jak jsem zjistil, jsou však i kritické situace, se kterými se nedovede vyrovnat. V minulosti se totiž opakovaně pokoušela o sebevraždu, vždy jí to však „nevyšlo“. Pravděpodobnost návratu do běžného života téměř nulová. Z jejího vyprávění se zdá, že občas nerozeznává realitu od pouhého snění.

Polostandardizovaný rozhovor č. 8 – Anna

Anna byla žena bez domova, která přebývá na ulici teprve od podzimu minulého roku. Nutno říci, že na první pohled není u této sympatické mladé ženy patrné, že se jedná o bezdomovkyni. Má téměř čisté oblečení, boty neprošoupané, pleť čistá, nezapáchá. Myslím, že mezi bezdomovci se ocitla spíše omylem, z vlastní nerozvážnosti. Lze říci, že resocializace by byla určitě úspěšná. Jde o to naleznout jen odpovídající formu pomoci, kompenzovat nežádoucí vlivy. Již po provedení tohoto rozhovoru byla ochotna vrátit se k rodině, pokusit se najít práci. Bylo vidět, že „tento stav“ jí nevyhovuje.

Polostandardizovaný rozhovor č. 9 – Karel

Karel byl bezdomovec, kterému je doslova „všechno jedno“. Během rozhovoru z něj byl cítit alkohol, sám tvrdil, že má „absták“. O sobě tvrdil, že je chlap v plné síle, ale rovněž uvádí, že bez alkoholu nedovede žít. Říká, že peněz má vždy dostatek, nic mu vlastně nechybí. Je mu vcelku jedno co bude zítra, s ničím si neláme hlavu. Ze strany pozorovatele se jedná o tzv. „beznadějný případ“. Měl jsem pocit, že tomuto člověku je zbytečné cokoli radit, pomáhat mu. Žije jen pro sebe, o změnu nemá vlastně ani zájem.

Polostandardizovaný rozhovor č. 10 – Ludmila

Ludmila byla bezdomovkyně, která není spokojená se svým stavem. Doslova říká, že by se chtěla ke své rodině navrátit, žít zase normálním životem. Pravděpodobně jako jedna z mála, využívá sociálních poradenských služeb v městě Brně, během rozhovoru jsem nabyl dojmu, že má skutečnou snahu o návrat do společnosti. Aktivně se zúčastňuje všech aktivit, které nabízí dům Armády spásy, kdy za určité činnosti dostává finanční odměnu. Myslím, že hlavním jejím problémem je její zdravotní postižení a dále nadměrné užívání alkoholických nápojů. V minulosti inhalovala těkavé látky – toluen, byla na tomto závislá, tvrdí však, že je již „čistá“. Myslím, že za odborné pomoci lze u této osoby dosáhnout opětovné začlenění.

5.5. Analýza výsledků kvalitativního šetření, vyhodnocení průzkumu

Výsledky uvedeného průzkumného šetření v komunitě bezdomovců jsem analyzoval a rozdělil do několika níže uvedených kategorií. U každé s kategorií, uvádím mým průzkumem zjištěné skutečnosti.

1) Příčiny vzniku bezdomovectví

Ve většině případů uvádí respondenti, že příčinou jejich stavu byl alkohol. V jednom případě jako příčinu respondentka uvádí užívání omamných a psychotropních látek, a to konkrétně čichání prchavých látek – toluenu, jeden respondent se o užívání těchto látek zmiňuje, odmítá však, že by byly příčinou jeho vzniku jeho stavu. Ve čtyřech případech bylo zjištěno, že příčinou bezdomovectví byly špatné vztahy mezi

rodiči, jejich špatné výchovné působení, nebo ztráta jednoho z rodičů. V jednom případě respondent popisuje přímo týrání ze strany rodičů, toto označuje za hlavní příčinu vzniku jeho stavu. Čtyři respondenti uvádí, že podíl na jejich současném stavu má rozvod s manželkou. Téměř ve všech případech se dotazovaní rovněž zmiňují o skutečnosti, že přišli o zaměstnání, dva poté uvádějí jako další příčinu jejich stavu zdravotní postižení. Zajímavostí zůstává, že většina bezdomovců se protiprávního jednání, jako byla jejich majetková či násilná trestná činnost, začaly dopouštět až od chvíle, kdy se stali bezdomovci.

2) *Dosažené vzdělání, rodinný a zdravotní stav, doba po kterou žijí bez domova*

Ve třech případech bylo u respondentů zjištěno jen základní vzdělání, čtyři respondenti měli vzdělání středoškolské - vyučení v oboru, se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou byly dvě respondentky, jeden respondent měl vysokoškolské vzdělání magisterského typu. Téměř polovina respondentů uvádí dobrý zdravotní stav, akutní problémy měli pouze dva. Pět respondentů bylo svobodných, čtyři rozvedeni, jedna respondentka vdaná. Doba jejich života na ulici nepřesáhla dobu třinácti let, nejkratší doba pobytu byla dva měsíce. Průměrná doba bez domova činí v průměru čtyři roky.

3) *Zdroj obživy, jejich stručný popis denních činností*

Všichni respondenti uvádějí, že hlavním zdrojem jejich obživy je žebrání. Téměř všichni pak uvádějí, že v obchodním domě si kupují ve větší míře alkoholické nápoje, cigarety v menším množství. Jen tři respondenti uvádí, že si občas chodí do nákupního centra koupit nějaké jídlo, většinou se jedná jen o obyčejné pečivo – rohlíky a o laciný salám. Žebráním pak získávají jednak drobné mince, někdy i jídlo. Zajímavé zjištění bylo, že jeden bezdomovec zjistil, že nejvíce jídla obdrží od žáků škol, kteří jdou do školy, nebo naopak ze školy. Druhý popisuje žebrání poblíž kostela, od věřících. Od těchto získává zbytky svačiny. Jedna respondentka uvádí, že hlavním zdrojem obživy jsou brigádnické práce, kterých se pravidelně účastní, jeden respondent uvádí, že hlavním zdrojem výdělku, získání alespoň minimálních financí, je sběr starého kovového šrotu a odevzdávání tohoto do výkupny surovin.

Většina dotazovaných respondentů tráví většinu dne poblíž centra města Brna, v době, když je otevírací doba, poblíž velkých nákupních center. Nutno podotknout, že v souladu s projektem této práce, byl průzkum prováděn především u obchodních

center, kde byl zjištěn největší počet lidí bez domova. Dva bezdomovci chodí ve „volném čase“ do lesa, kde, jak uvedli, rádi pozorují stromy. Jeden respondent uvedl, že chodí k řece, jelikož jeho koníčkem bylo dříve rybaření.

4) *Zájem lidí bez domova o pracovní zařazení a návrat k rodině*

Polovina dotázaných bezdomovců uvádí, že se práce „nebojí“, chtějí pracovat. Stěžují si však, že práce je nedostatek, není údajně dostatek příležitostí pro jejich pracovní zařazení. Druhá polovina dotázaných buďto o začlenění do pracovního procesu nemají zájem vůbec, nebo na otázku odpovídají vyhýbavě. Jedna respondentka se aktivně o práci hlásí a také se jí zúčastňuje, druhý respondent si, jak jsem v minulé stati uvedl, „přivydělává“ sběrem starého kovového odpadu. V rozpravách možnosti jejich návratu k rodině jsem s respondenty strávil snad nejvíce času. Ve většině případů se jednalo o emocionální projevy těchto lidí. Někteří v sobě měli dostatek hrdosti, kdy rodině návrat nechtějí, setkat se se svými dětmi netouží. Ve většině případů však zájem je. Sami uvádějí, že mají strach z návratu, odmítavých reakcí blízkých, dětí. Dva respondenti se s rodinou, byť jen částečně stýkají.

5) *Bezdomovci a sociální deviace*

Největším problémem bezdomovců, se kterým se potýkají a který se bezprostředně týká i příčiny vzniku jejich současného stavu je skutečnost, že nadměrně požívají alkoholické nápoje. Pouze jeden respondent projevil zájem o léčbu této deviace. Čtyři respondenti pak uvedli, že mají za sebou kriminální minulost, někteří z nich, že byli ve vězení. Uvádí však, že nyní se již žádného protiprávního jednání nedopouští, neví o tom, že by dělali něco nezákonně. Jeden respondent uvádí, že stále požívá omamnou a psychotropní látku, pervitin, avšak že toto nevedlo ke vzniku jeho bezdomovství. U jednoho respondenta byly zjištěny náznaky diváckého násilí, jak by se ale konkrétně v dané chvíli (např. při fotbalovém zápasu) choval nelze zcela jednoznačně tvrdit. Jiné sociální deviace nebyly u respondentů průzkumem rozpoznány.

6) *Zájem o poskytované sociální služby*

Jak bylo zjištěno, většina respondentů využívá sociálních služeb pro lidi bez domova v městě Brně jen k základní hygieně, aby se doslova „jednou za čas“ umyli. O ubytovací služby nemají zájem, kdy říkají, že problémem jsou finance, které je třeba vynaložit za ubytování. Největší zájem je pak o bezplatný přiděl jídla. Jak bylo zjištěno

bezdomovci se nestarají o další možnosti, které jim mohou sociální pracovníci nabídnout, téměř nic nevědí o možnosti jejich rekvalifikace, začlenění do obecně prospěšných prací apod. Zájem je tedy jen na úrovni vlastního prospěchu ze strany bezdomovců. Jedna bezdomovkyně uvádí aktivní přístup k nabízeným službám, zejména v domě Armáda spásy. Zde se aktivně účastní všech přednášek, školení, možností pomoci. Jeden bezdomovec sociální služby pro lidi bez domova v městě Brně úplně ztrácuje, raději jezdí do vzdálenějšího města – Blanska, kde jsou prý služby lepší. Dobrovolných akcí, které jsou konány u příležitostí velkých křesťanských svátků, jako např. vánoce, velikonoce, apod., a které nabízejí bezdomovcům podávání stravy a pití zdarma na veřejném prostranství, se zúčastňuje většina dotázaných.

7) Úvahy bezdomovců o opětovném začlenění do společnosti

Polovině bezdomovců situace, do které se dostali, nevyhovuje, chtějí změnu. Projevili zájem o návrat vlastní důstojnosti, zdraví, domova. Problémem však je, že ve většině případů nedovedou vhodně formulovat způsob, jak tohoto cíle dosáhnout, neodkázají uvést, jakým způsobem by chtěli změnu provést. Rovněž žádných nabízených programů, které nabízejí pomoc, se neúčastní. Po delším pozorování lidí bez domova jsem nabytl dojmu, že tito lidé snad ani nechtějí návrat do společnosti, přestože toto po položení otázky uváděli. Dva respondenti pak uvedli konkrétní snahy o začlenění, kdy u těchto se zpětná socializace jistě podaří. Z jejich vyprávění vyznělo, že „na ulici“ se ocitli spíše omylem.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřil na konkrétní podoby bezdomovectví, v jednom ze největších měst České republiky, v Brně. Shodně se všemi autory uvádím, že se jedná o jeden z nejvíce nepříznivých sociálně patologických jevů, který se postihuje osoby v různém věku, různého vzdělání, stavu, povolání. Pro průzkum formou zásad kvalitativního výzkumu jsem se rozhodl především proto, jelikož tento mi poskytl prostor pro hlubší proniknutí do dané problematiky. Polostrandizovaným rozhovorem s respondenty, které jsem náhodně vybíral v okolí velkých nákupních center, poblíž vlakového nádraží, ale i na opuštěných místech, jsem těmto ponechával větší prostor k vyjádření svých myšlenek, pocitů, postojů, názoru a úvah. Jednoznačným zjištěním bylo, že jedním z hlavních důvodů – příčin vzniku bezdomovectví, bylo nesprávné výchovné působení ze strany vychovatelů, ve většině

případů, rodičů. Zde vidím zásadní problém, který je nutné řešit jednak na úrovni individuální, ale rovněž na úrovni celého systému. Dalším problémem vzniku bezdomovectví byly sociální deviace, především nadměrné užívání alkoholických nápojů. Častou bariérou bezdomovců ve využívání opatření a nástrojů sociálního začleňování ve všech oblastech jsou jejich nízké sociální kompetence, které samozřejmě patří rovněž k příčinám vzniku bezdomovectví.

Pozorováním lidí, postižených tímto jevem a dalším šetřením u organizací, které lidem bez domova pomáhají, jsem zjistil, že u možností začleňování bezdomovců existuje absence specifických zařízení (např. pro celé rodiny bezdomovců, seniory, nemocné bez domova apod.). Na jedné straně chybí zařízení vyššího typu, na druhé straně chybí vyloženě nízkoprahová zařízení pro ty, kteří nesplňují kritéria azylových domů. Určitým řešením by mohlo být i symbolická cena za azylové ubytování, které, jak jsem zjistil, je ve vyšších finančních částkách. Nutno podotknout, že toto opatření by jednak umožnilo přístup k bydlení, na druhé straně může být nemotivující ve smyslu hledání tzv. klasického bydlení. Osobně považuji financování služeb za motivační faktor a prvek resocializace. Jak jsem zjistil v oblasti bezdomovectví zaujímá naše republika prvenství v množství tzv. holobytů. Představují totiž prostorovou koncentraci skrytého bezdomovectví. Nedostatek cenově dostupných bytů značně komplikuje dovršení procesu začleňování bezdomovců v oblasti bydlení. K možnostem, jak zlepšit situaci bezdomovců v oblasti bydlení, patří rozšíření kapacity stávajících zařízení, zřizování zařízení pro specifické skupiny. Pro zvyšování kompetencí ve vztahu k bydlení by bylo užitečné realizovat ve větší míře programy zaměřené na zvyšování kompetencí. Zejména pro potenciální bezdomovce má význam prevence ztráty bydlení.

Samotní bezdomovci hodnotí ve většině případů svůj stav jako nepříznivý, chtějí změnu. Uvádí však, že neví jakým způsobem to udělat. Jedním z možných prostředků jak tuto bariéru odstranit, by byla i větší informovanost těchto lidí o možnostech, cestách, způsobech jejich opětovného společenského začlenění, o možnosti pracovního zařazení, či navázání kontaktu s rodinou.

Závěr

Problém bezdomovectví je v naší zemi chápán opravdově teprve od 90. let minulého století jako negativní sociální problém. Dodnes však neexistuje tento pojem v žádném zákoně či odborném slovníku, přestože bezdomovectví se stalo velkým problémem celé Evropské unie, tudíž i České republiky. Pojem bezdomovectví není zcela vymezen a v různých odborných dokumentech můžeme najít různé definice či dělení do skupin podle závažnosti, typu, forem apod. Od potenciálního bezdomovectví, přes skryté ke zjevnému. Za extrémní projevy pak považuji jednání bezdomovce, který (za přihlížení několika desítek lidí) vybírá z kašny, uprostřed velkého nákupního střediska poblíž centra města Brna, drobné. Lidé s tímto problémem nejsou schopni svou situaci řešit bez asistence druhé osoby a v některých případech jsou zcela odkázáni na jejich přímou pomoc. Tento jev můžeme označit za souhrn jednání, procesů, příčin a následků, které přímo vedou ke ztrátě zázemí, životních jistot, tedy k extrémnímu sociálnímu vyloučení.

Mezi základní cíle této práce bylo zjistit, jaká je hlavní příčina vzniku bezdomovectví. Bylo zjištěno, že ve většině případů se jedná o nadměrné požívání alkoholických nápojů a nesprávné výchovné působení ze strany rodičů. Bezdomovci mají většinou základní vzdělání, v případě získání odbornosti či další rekvalifikace, se svému oboru věnovali málo, nebo vůbec. Mnozí bezdomovci ani neví jaké možnosti, v rámci jejich opětovného začlenění, existují, mnozí ani neznají služby a organizace, které pomáhají lidem bez domova. Dle mého názoru, je nabídka resocializačních programů v městě Brně dostačující, ze strany takto postižených osob však nejsou nabídky zcela plně využívány. Průzkum, formou terénního šetření, byl prováděn po dobu téměř sedmi měsíců, byly využívána metoda sběru dat formou pozorování v přirozeném prostředí a polostandardizovaný rozhovor. Těmito metodami byl získán hloubkový popis případů a byl získán potřebný vhled do problematiky. Nebyly tedy využívány statistické metody ani jiné kvantifikativní způsoby. V této práci, její tzv. praktické části, jsem se tedy pokusil o skutečnou interpretaci sociální reality v dané komunitě lidí bez domova. Uvedl jsem rovněž možné formy pomoci těmto lidem, mezi základní bych zařadil správnou komunikaci s těmito lidmi při současném pochopení jejich složité situace.

Bezdomovectví je problém, který se týká řady měst i obcí. Myslím, že jej nelze v plné šíři řešit individuálně. Je třeba systémového řešení. Má-li být tedy pomoheno lidem bez přístřeší, není toto možné bez pomoci státu. Bylo by především potřeba vyřešit nedostatek bytů, které by bylo možno dlouhodobě nabídnout lidem překonávajících životní krizi, lidem kteří se vracejí z výkonu trestu odnětí svobody, případně těm, kteří alespoň prozatím nemají dostatek prostředků na pořízení vlastního bydlení a nacházejí se v bezvýchodné situaci. Azylové řešení je pouze dočasné, po jeho ukončení se lidé vracejí opět mezi bezdomovce. Sociální pedagogika proniká díky svému širokému záběru působení až k samotným kořenům problematiky bezdomovství. Může tak skrze působení na ohrožené děti, mládež a celé rodiny předcházet vzniku sociálního vyloučení a procesu marginalizace obecně.

Resumé

Diplomová práce na téma „Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky“, je zaměřena na sociálně patologický jev, který se bezprostředně týká jedinců sociálně vyloučených. Práci jsem rozdělil do pěti samostatných částí, z nichž každá tvoří samostatný celek. Poslední kapitola je pak věnována provedenému kvalitativnímu průzkumu v komunitě bezdomovců, v lokálním prostředí města Brna.

První kapitola je věnována fenoménu bezdomovectví obecně. Charakterizuje jedince bez domova, vznik a stadia bezdomovectví. S ohledem na studijní obor je zde věnována pozornost prostředí, v němž se bezdomovci zdržují, ukazuje rozdíly v bezdomovectví vyskytujícího se ve městě a na venkově.

Druhá kapitola pojednává o vztahu mezi lidmi bez domova a ostatní společností. Vymezuje tento sociálně patologický jev s ohledem na vývoj v naší zemi a v Evropě. Zvláštní část je věnována sociálnímu začleňování bezdomovců, postojům veřejnosti k tomuto jevu.

Třetí kapitola popisuje příčinu vzniku tohoto jevu se zaměřením na vliv rodiny u takto postižených jedinců. Zabývá se delikvencí a sociálními deviacemi vůbec. Uvádí sociální příčiny, jako bezprostřední důsledek bezdomovectví.

Čtvrtá kapitola rozebírá možnosti sociální pedagogiky a to z hlediska prevence, sociálně pedagogické práce a možných forem pomoci vedoucích k sociálnímu začleňování. Je zde zdůrazněna opodstatněnost sociálních služeb a organizací, které se starají o lidi bez domova.

Pátá kapitola obsahuje průzkum v komunitě bezdomovců, jeho projekt, nástroj sběru dat, výběr respondentů, realizaci až po samotné terénní šetření s uvedením analýzy výsledků tohoto šetření včetně vyhodnocení.

Anotace

Diplomová práce se zabývá bezdomovectvím, jako aktuálním problémem dnešní společnosti. Popisuje příčiny vzniku tohoto jevu, současný stav bezdomovectví, důsledky z hlediska sociální pedagogiky a vazbu bezdomovectví na sociální deviace. Pojednává o charakteru bezdomovectví, marginálních skupinách lidí, kteří jsou tímto jevem ohroženi, o jejich každodenních problémech a o možnosti pomoci a nápravy ze strany vědního oboru sociální pedagogika. Zvláštní část je věnována službám a organizacím, které pomáhají jedincům, kteří jsou sociálně vyloučeni. Součástí práce jsou rovněž výsledky a závěry kvalitativního terénního výzkumu, který byl proveden v lokálním prostředí města Brna.

Klíčová slova

bezdomovectví, deviace, prostředí, příčiny, rodina, služby, sociální, vyloučení, začleňování,

Annotation

This Graduation thesis deals with the homelessness as an actual problem of the present society. It describes the causations of the inception of this phenomenon, the present condition of the homelessness, the implications in light of the social pedagogy and the contexture of homelessness on social deviations. It deals with the character of the homelessness, the marginal groups of people that are threatened with this phenomenon, with their day-to-day challenges and with the possibility of help and redress on the part of Social science pedagogy. The special part is devoted to the services and organizations which help the social banned individual. The results and conclusions of the qualitative field survey, which was made in a local neighborhood in the city of Brno are a part of this Graduation thesis.

The key words

The homelessness, deviations, neighborhood, causations, family, services, social, exclusion, integrating.

Seznam literatury a pramenů

Právní předpisy

1. Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.
2. Občanský zákoník - zákon č. 40/1964 Sb.
3. Zákon o probační a mediační službě č. 257/2000
4. Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb.
5. Zákon o sociálním zabezpečení a sociální péči č. 100/1998 Sb.
6. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

Literatura

7. ARNOLDOVÁ, A. **Slovník sociálního zabezpečení**. 1. vydání. Praha: Galén, 2002, 461 s. ISBN 80-7262-175-0.
8. BAKOŠOVÁ, Z. **Sociálna pedagogika jako životná pomoc**. 3. rozšířené vydání. Bratislava: Public promotion, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
9. GAVORA, P. **Úvod do pedagogického výskumu**. 4. rozšířené vydání. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.
10. GEIST, B. **Sociologický slovník**. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, 1992, 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
11. GIDDENS, A. **Sociologie**. 1. vydání. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
12. HARTL, P. **Psychologický slovník**. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
13. HENDL, J. **Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace**. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
14. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ I. **Bezdomovectví – extrémní vyloučení**. 1. vydání. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
15. KOZLOVÁ, L. **Sociální služby**. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, 79 s. ISBN 80-7254-662-7.
16. KRAUS, B. et al. **Člověk – prostředí - výchova**. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2

17. KRAUS, B. **Sociální aspekty výchovy**. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9.
18. KRAUS, B. et al. **Sociální patologie**. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.
19. KRAUS, B. **Základy sociální pedagogiky**. 1. vydání. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
20. MATOUŠEK, O. **Sociální práce v praxi**. Specifika různých cílových skupina a práce s nimi. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-003-X.
21. MAREŠ, P. **Nezaměstnanost jako sociální problém**. 3. upravené vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 172 s. ISBN 80-86429-08-3.
22. MAREŠ, P. **Sociologie nerovnosti a chudoby**. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
23. MIOVSKÝ, M. **Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu**. 1. vydání. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
24. NAKONEČNÝ, M. **Sociální psychologie**. 2. rozšířené vydání. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9
25. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ P. **Bezdomovectví**. 1. vydání. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
26. RHEINHEIMER, M. **Chudáci, žebráci a vaganti**. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2003, 187 s. ISBN 80-7021-579-8.
27. RICHTEROVÁ, B. **Různé cesty pomoci: porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova**. AKLUB, Centrum vzdělávání a poradenství, 2008, 72 s. ISBN 978-80-254-1562-7.
28. SEKOT, A. **Sociologie v kostce**. 2. rozšířené vydání. Brno: Paido, 2004, 206 s. ISBN 80-7315-077-8.
29. SMÉKAL, V. **Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a vnímání**. 2. vydání. Brno: Barristel a Principál, 2004, 523 s. ISBN 80-86598-65-4.
30. ŠTĚCHOVÁ, M. et al. **Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie**. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 112 s. ISBN 978-80-7338-069-4.
31. VÁGNEROVÁ, M. **Psychopatologie pro pomáhající profese**. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

Internetové stránky

32. www.armadaspasy.cz - internetové stránky o mezinárodním hnutí Armáda Spásy.
33. www.azylovedomy.cz – internetové stránky sdružení azylových domů.
34. www.bezdomovci.estranky.cz – internetové stránky o bezdomovcích
35. www.europa.eu – oficiální internetové stránky Evropské unie
36. www.feantsa.com – internetové stránky o Evropské federaci národních sdruženích pracujících s bezdomovci
37. www.charita.cz – internetové stránky o neziskové humanitární organizaci CHARITA
38. www.mpsv.cz – internetové stránky ministerstva práce a sociálních věcí
39. www.nadeje.cz – internetové stránky nepolitického mezikonfesního spolku NADĚJE
40. www.novyprostor.cz – internetové stránky občanského sdružení NOVÝ PROSTOR
41. www.wikipedia.cz – internetová encyklopedie

Seznam příloh

- Příloha č. 1, Polostandardizovaný rozhovor č. 1
- Příloha č. 2, Polostandardizovaný rozhovor č. 2
- Příloha č. 3, Polostandardizovaný rozhovor č. 3
- Příloha č. 4, Polostandardizovaný rozhovor č. 4
- Příloha č. 5, Polostandardizovaný rozhovor č. 5
- Příloha č. 6, Polostandardizovaný rozhovor č. 6
- Příloha č. 7, Polostandardizovaný rozhovor č. 7
- Příloha č. 8, Polostandardizovaný rozhovor č. 8
- Příloha č. 9, Polostandardizovaný rozhovor č. 9
- Příloha č. 10, Polostandardizovaný rozhovor č. 10

Polostandardizovaný rozhovor č. 1 - RUDOLF

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Rudolfovi je 51 roků, od mládí má přezdívku „KRTEK“, kdy uvádí, že tak mu říkají z důvodu jeho malého vzrůstu. Pochází z Olomouce, jeho národnost je česká.

Zdravotní a rodinný stav

Má „drobné“ zdravotní problémy, kdy ho mají bolet nohy, (ukazuje, jak je má zavázány). Je svobodný.

Dosažené vzdělání

Absolvoval pomocnou školu, má základní vzdělání. Nevyučil se, ani po tom nikdy netoužil.

Doba, po kterou žije bez domova

Na ulici je teprve 2 měsíce.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Oba rodičové se o něj řádně starali. Do dnešní doby má velmi dobrý vztah k rodičům. Problémy začali v okamžiku, když začal v 20-ti letech pít alkohol. Několikrát se jej pokoušeli dostat na správnou cestu, vždy jej znovu a znovu doma přivítali. Domlouvali mu, posílali jej na léčení. On se však vždy vrátil k alkoholu. Doslova uvádí, že pil „všechno co teklo“. Po určité době zjistil, že když se osamostatní, tak nebude mít žádné zákazy. Celý život vlastně žil sám, k rodičům chodil pouze pro peníze, o víkendech na jídlo. Vždy jej rádi viděli. Oba rodiče žijí v Olomouci, jsou v důchodě.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Za nejhezčí vzpomínku považuje, že mu vždy rodiče pomáhali, když mu bylo nejhůř. Myslí tím, že mu pomohli když se zadlužil a potřeboval peníze na splácení dluhu, nebo když dostával jako malý dárky, věci které potřeboval. Na nejhorší vzpomínky si nepamatuje.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Chodil pouze do pomocné školy, uvádí, že byl hloupý. Jelikož mu připadalo lepší být „svobodný“, nevyučil se, i když k tomu měl hodně příležitostí. Několikrát mu za minulého režimu, když byl mladý, nabízeli učební obory a rovnou i pracovní místo. Toto však vždy odmítal, tvrdil, že se nějak uživí sám bez odborného vzdělání.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Má pouze oba rodiče a bratra. Rodiče neviděl půl roku, nechce k nim jít. Bojí se, že mu bude vyčítán jeho dosavadní život. Uvádí, že „to nechce poslouchat“. Za bratrem chodí asi tak jednou za čtrnáct dní, popovídají si spolu, umyje se tam a zase odchází. Návštěva tam trvá asi půl hodiny. Nikoho jiného nemá, děti rovněž ne.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Pracoval jako pomocný dělník na stavbě, bydlel po ubytovnách. Toto mu vydrželo až do jara tohoto roku. Poté „stavba byla ukončena“, firma se rozpadla, on musel opustit ubytovnu. Neměl sílu hledat další práci, raději volil tuto cestu.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Pokouší se dodnes sehnat práci, jak konkrétně, však neuvádí. Po delším mlčení uvádí, že se ptá známých, kamarádů. Neshání si žádné bydlení, přestože mu tato situace nevyhovuje.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Bydlel v Olomouci u rodičů, poté začal pracovat v Brně, bydlel na ubytovně. Nyní spí jen venku, někde v příštřeší. Žádné budovy nevyhledává. Nejradši posedává u obchodního domu TESCO, chodí tam totiž hodně lidí, od kterých dostává drobné.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci hledá, neuvádí však jakým způsobem, na živobytí si vydělává tím způsobem, že žebře. Je vděčný za cokoli, co mu kdo nabídne. Nijak si „nepřivydělává“.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedostává, ani nedává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Po probuzení se snaží najít něco k jídlu. Většinou si část obstaraných potravin nechává na druhý den. Když má k dispozici nějaký alkohol, tak se napije. O žádných jiných nápojích se nezmiňuje. Poté, asi za hodinu, odchází na své oblíbené místo poblíž nějakého obchodního centra, většinou se jedná o prostor před obchodním domem TESCO v Brně, na ul. Dorných. Někdy ale také chodí k hlavnímu vlakovému nádraží, ke vchodu. Zde má větší možnost, že něco dostane. Jelikož jej bolí nohy, téměř celý den však sedí a čeká až mu někdo, něco dá. Většinou moc usilovně o nic nežebře, pouze, když jde někdo kdo kouří velmi blízko něho, tak jej poprosí o cigaretu. Když dostane nějaké peníze (většinou drobné, v průměru asi tak 30 korun denně), tak si jde koupit zlevněné zboží do obchodního domu TESCO a dále nějaký alkohol. Většinou se jedná o krabicové víno, či pivo v plastové láhvi. Navečer si hledá místo, kde ulehne. Nejlepší jsou nějaká drobná příštřeší, opuštěné místnosti, v létě spí jen tak „pod keřem“.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Nevyhovuje, chce změnu, nedovede vyjádřit, jak to provést, co proto udělat.

Nejvíce mu momentálně vadí, že je mu zima. Dalo by se říci, že touží po změně.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Vůbec si nedovede představit kolik je hodin, když jde spát. Nemá totiž hodinky. Většinou je ale už tma. Stává brzy ráno, nyní v létě si však raději přispí. Často se stává, že přes den na chodníku usne. Uvádí, že si tímto způsobem odpočívá.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Jednou za čtrnáct dní chodí k bratrovi, který bydlí zde v Brně. U tohoto se může vykoupat. Jinam nechodí, když není bratr doma, tak se nemyje.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Žádné nemá, na dotaz, jaké zájmy a koníčky měl v minulosti uvádí, že žádné.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?"

Konkrétní problémy nedovede nijak formulovat, nejvíce mu snad vadí, že má pořád hlad. Uvádí, že na nedostatek cigaret a alkoholu si nemůže stěžovat.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Po delší době odpovídá, že nejlíp by mu bylo na ubytovně. Krátce vzpomíná na doby, kdy na ubytovně bydlel. Vzpomíná, že tam byla televize, teplo a kamarádi. Vůbec mu nevadilo, že musel stávat do práce, že měl odpovědnost, musel dodržovat určitý režim. Nyní by chtěl zase na ubytovnu, tam však nepůjde, protože na ni nemá peníze. Nejraději by tam však byl sám, uvádí, že s lidmi má špatnou zkušenost. Na dotaz uvádí, že spouště lidí pomohl, tyto mu to však v pravou chvíli neoplatili, nepomohli mu. Takže by raději byl sám na pokoji, někde na ubytovně.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Když má největší hlad, tak jde „somrovat“ ke kostelu, do centra města Brna. Už ví, kdy tam chodí nejvíce věřících. Tito vždy nějaký drobný peníz poskytnou. Děkuje za vše.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Žádného bližšího přítele, kamaráda nemá, ani přítelkyni. Nejvíce komunikuje s ostatními bezdomovci, ale jak uvádí, raději je sám ...

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Mimo bratra občas zajde k tetě, která rovněž bydlí v Brně. Od této taky nějaký drobný peníz dostane. Za rodiči téměř nejezdí, má strach, výčitky svědomí. Spontánně uvádí, že rodiče má rád.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?
Problémy se zákonem nemá, domnívá se, že žádnou normu neporušuje. Uvádí, že jediné jeho špatné chování je, že nepomáhá svým rodičům.

g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?
Trestán nebyl, uvádí, že je slušný občan, nikdy by nic neukradl nikoho nenapadl.

h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Nejraději požívá víno, občas pivo. Vše si kupuje nejlacinější v obchodním době TESCO. Vypije asi tak 2 litry vína denně. Vykouří tolik cigaret, kolik jich obdrží. Klidně zvládne vykouřit 60 cigaret denně. Omamné ani psychotropní látky neužívá.

ch) Jak často se s někým bijete?
Vůbec se nebije, uvádí, že není násilník.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Vůbec neví, jaké sociální služby pro bezdomovce v Brně existují, nemá občanský průkaz a náhradní doklad o občanském průkazu ztratil. Ví o tom, že bez dokladů ho nikam nevezmou.

b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena.

d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Otázka nebyla položena.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Nedovede vyjádřit, jak by věc řešil. Každopádně by si přál mít nějaký domov. K rodičům se však vrátit nehodlá.

b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Chtěl by být na ubytovně, spát v čistém lůžku.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?
Neví.
- e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?
Okamžitě uvádí, že ano. Obhájuje to tím, že v minulosti přece pracoval. Jeho život měl smysl. Neví, zda by snesl odpovědnost za druhé. Vlastní rodinu nikdy neměl, žádného vedoucího nedělal.
- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?
Největší radost mu udělá, když dostane větší finanční obnos, co mu udělá nejmenší radost, neví.

Polostandardizovaný rozhovor č. 2 - MAREK

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Marek má 36 let. Přezdívku žádnou nemá, od malička bydlel v malé obci na okrese Prostějov. Jeho národnost je česká.

Zdravotní a rodinný stav

Má zdravotní problémy, uvádí, že z důvodu nadměrného užívání alkoholu má poškozená játra. Je svobodný.

Dosažené vzdělání

Absolvoval střední odborné učiliště, je vyučen zedníkem.

Doba, po kterou žije bez domova

Na ulici je teprve od měsíce prosince roku 2008.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Uvádí, že vyrůstal v úplné rodině, kdy oba rodiče se o něj řádně starali. Do dneška je má rád, oba jsou naživu, stále spolu. Má k rodičům velmi dobrý vztah. Problémy začali v okamžiku, když začal krátce po vyučení nadměrně požívat alkoholické nápoje, především pivo. Ví o tom, že kdyby se choval slušně, chodil do práce a žil řádným životem, rodiče by jej rádi doma opět přivítali. Neví však, zda by toto dokázal.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Za nejhezčí vzpomínku považuje, že jednou na vánoce otec koupil sadu

barevných autíček. Dále si vzpomíná, že mu maminka před spaním často četla pohádky. Za nejhorší vzpomínky považuje, že jeho otec býval často ve večerních hodinách mimo domov. Je totiž muzikantem, chodí po zábavách. Často se stalo, že přišel nad ráno domů opilý, kdy byl potom na matku hrubý. Tato často vyhrožovala sebevraždou, o kterou se však nikdy nepokusila.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Po vyučení zedníkem se o další formy vzdělávání nezajímal, neabsolvoval ani žádný kurz. Rovněž se nehodlá nijak dále vzdělávat. Uvádí, že to co umí, mu stačí. Pracoval v jedné malé firmě ve své rodné obci, kdy tato firma asi před třemi lety zkrachovala. Přestal chodit do práce, neměl další zaměstnání. Většinu času pobýval doma, po večerech chodil do hospody.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Je svobodný, má dva bratry, se kterými se nestýká. Po dobu pěti let měl vážnou známost, kdy však, jak říká, vše krachlo, z důvodu jeho pití.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Jak uvedl, od mladí pil alkohol, poté firma krachla, Začal pít ještě víc, další zaměstnání si již nehledal. Rovněž ho nebavilo, že je tak závislý na rodičích, nechtěl je už poslouchat. Jednoho dne, minulý rok v prosinci, prostě sedl na vlak a jel do Brna. Myslel si, že si zde najde práci, což se mu však nepodařilo. Našel si zde kamarády, kteří jej však podvedli, měli ho okrást. S sebou si totiž dovezl do Brna nějaké zlato po babičce, které mu měli odcizit, kamarádi ho měli podvést. Pil čím dál více, na ulici se mu líbilo. Nedovedl se už postavit na nohy, na ulici zůstal.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Určitě by chtěl svoji situaci změnit. Nemá však dostatek finančních prostředků. Chtěl by navštívit rodiče, které přes půl roku neviděl. Nemá však peníze na vlak. Co konkrétně proto udělal, však nedokáže formulovat.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Žije doslova na ulici. Když je chladno, přespává v odstavených vagonech poblíž vlakového nádraží Brno-Modřice. Občas, v zimních měsících, přespál u kamaráda v zahrádkářské kolonii poblíž městské části Brno-Bohunice. kamarád však zemřel. Celý den se pohybuje v okolí obchodního domu TESCO, u hlavního vlakového a autobusového nádraží.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci si nehledá, žije jen z toho, co mu kdo dá.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedostává, ani nedává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Uvádí, že struktura a obsah všedního dne je každý den stejný. Nejsou tam žádné výrazné okamžiky. Nazývá svůj všední den stereotypem.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?
Nevyhovuje, chce změnu, nic konkrétního však pro toto nedělá. Rovněž nedovede formulovat cestu, jakou by bylo možno dosáhnout požadovaného stavu.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?
Večer usíná kolem 18:00 hod. až 19:00 hod., ráno vstává kolem 6:00 hod., nebo spíše, „jak se rozední“.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?
Chodí často do sociálního domu v Brně, na ul. Česká, kde se může vysprchovat, dostane zde i polévku. Občas v minulosti také zašel do Armády spásy na ul. Mlýnská, zde se mu však nelíbilo, uvádí, že je to tam drahé. K žádným známým, či kamarádům nechodí.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?
Rád vaří, což z důvodu svého současného stavu nemůže. Jiné koníčky nemá.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?
Nedostatek peněz a hlad jsou problémy, které nejvíce pociťuje. Žádné jiné potřeby nemá, nedovede uvést, co ho ještě trápí.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?
Otázka nebyla položena.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?
Když má největší hlad, tak jde do sociálního domu na České. Uvádí, že velký hlad snad nikdy neměl. Vždy se našel někdo, kdo mu kousek jídla poskytne. Nestýská se mu.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?
Poté, co se napálil s ostatními bezdomovci, kteří jej měli okrást, tak se nestýká téměř s nikým. Největším jeho kamarádem je bezdomovec RUDOLF (viz. předchozí rozhovor), který jej neměl nikdy podvést. Jsou však dny, že se s Rudolfem, ačkoliv jsou spolu celý den, vůbec nebaví. Jako důvod uvádí, že si prostě nemají co říct. Toto přisuzuje jejich jednotvárnému stylu života. Uvádí, že má pocit, že jej v životě už nic nového nečeká. Rovněž nevyhledává žádnou přítelkyni, ačkoli jej mrzí že nemá žádné děti. V žádném případě by však nedopustil, aby dopadli jako on, aby skončili na ulici. Na dotaz jak by toho chtěl dosáhnout uvádí, že by jim neustále připomínal, že alkohol je „metla lidstva“, že jich zničí. Rovněž na dotaz uvádí, že se domnívá, že vzdělání není důležité. Spíše by se snažil děti přivést k nějakému řemeslu.

- e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

- f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?
Problémy se zákonem nemá, nikdy nebyl trestně stíhán, domnívá se, že nic neporušuje. Domnívá se, že jediné co dělá špatně je to, že nadměrně pije alkohol.

- g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

- h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Nejraději pije pivo. Když mu však někdo nabídne i cokoli jiného, alkoholického, neodmítne. Cigarety si nekupuje, ví že jsou hodně drahé. Když mu však někdo nabídne, vždy si vezme. Nepotřebuje je však nutně, není na nich závislý. Nechápe lidi, co berou drogy.

- ch) Jak často se s někým bijete?

Není násilník, nebije se. Naopak byl několikrát napaden ze strany ostatních bezdomovců, když „hájlil svoje práva“, když je okradli.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Vadí mu, že většina těchto služeb je za peníze. Chtěl by, aby vše bylo zdarma. Tak by to dle něj mělo být. Líbí se mu, že dostává v sociálním domě polévku a že se zde může vykoupat. Jelikož však žije sám, nedovedl by v nějakém sociálním domě, ubytovně, či armádě spásy bydlet. Raději je jen tak na ulici.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?
Myslí si, že nejdůležitější je to, že má co jíst i ve chvíli, když je mu nejhůř. Myslí tím, že dostane polévku a někdy i pečivo v sociálním domě na ul. Česká.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Domnívá se, že to co ti lidé dělají, je správné. Jsou vždy milí, neměl nikdy s nimi žádný problém.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Chtěl by se za nějaký čas podívat domů, za rodiči, říci jim, že se má dobře, že mu nic nechybí.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Na otázku neodpovídá.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?

Každopádně není sám ze sebou spokojen. Chtěl by, jak uvedl, svoji situaci změnit. Domnívá se, že by mu nedělalo problém začlenit se mezi „normální lidi“. Dovedl by to.

- e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Uvádí, že řád by snesl. V minulosti pracoval, zda by se dokázal postarat i o druhé, neví. Vše mu však komplikuje jeho vztah k pití alkoholu.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Neví.

Polostandardizovaný rozhovor č. 3 - PETR

- 1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Petr má 48 roků. Má přezdívku, říkají mu Manchester. Důvod přezdívky je jeho dlouhodobé fandovství k anglickému fotbalovému mužstvu MANCHESTER UNITED. Pochází ze Slovenska, z obce Spišské Podhradie.

Zdravotní a rodinný stav

Zdravotní problémy nemá, je rozvedený od roku 1990.

Dosažené vzdělání

Je vyučen stavebním zámečником.

Doba, po kterou žije bez domova

Bez střechy nad hlavou je po dobu tří let.

- 2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

- a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Při položení této úvodní otázky začal Petr plakat. Zapaluje si cigaretu a uvádí, že vzpomínky na dětství má ošklivé. Vychovávala jej prababička, jeho matka měla být prostitutkou, poznal ji jen jako malý. Poté se o něj vůbec neměla

starat. Otce nepoznal, matka jej nevedla. K rodičům tedy nemá žádný vztah, vzpomíná pouze na svoji prababičku, které však bylo již při narození Petra 70 let. Měla jej však hrozně ráda, nikdy jej nebila. Povolila mu dokonce, aby si v 15-ti letech dovedl do domu dívku, se kterou zde po dobu tří let bydlel. Za nejhezčí vzpomínky pak považuje, že si s ním prababička hrávala, brávala jej k tetě na návštěvu, kde měli psa, kterého se nebál. Nejhorší vzpomínky na prababičku nemá.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Prababička jej nechala vyučit strojním zámečnickem v tehdejším učilišti patřícím národnímu podniku. Na tyto léta má dobré vzpomínky. Bydlel zde na internátě, měl co jíst, měl čisté šaty, montérky, které dostal zdarma. Vzpomíná si, že dělal celých deset let v podniku v Košicích. Zde začal mezi partou kamarádů nadměrně požívat alkoholické nápoje. Pil téměř vše, do hospody chodili i v pracovní době. Poté jej měli z fabriky vyhodit z důvodu, že chodil do práce opilý, v práci pil. Přesto na tyto léta vzpomíná často, byly to pro něj nejhezčí léta jeho života.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Byl osm let ženatý, má jedno dítě, které má už 27 roků. Toto měl za svobodna z jednou náhodnou známostí. Ze svojí jedinou manželkou dítě nemá. Uvádí, že dětí má určitě víc, ale žádné nikdy nepřiznal ani mu otcovství nebylo dokázáno. Domnívá se, že největším problémem, který zapříčinil rozvod, byl alkohol. Častokrát se probouzel z touhou, že si rozdělá nějakou láhev. Toto se nelíbilo jeho manželce, která se s ním často hádala. Hádky vyvrcholily v rozvod. Svoje jediné dítě v minulosti navštěvoval asi tak jednou za měsíc, na vánoce a jiné svátky mu vždy dal dárek. Nyní se však se synem neviděl asi jeden rok. Neví kde přesně bydlí, ani neví, kde bydlí jeho matka. Každopádně by však chtěl svoje dítě ještě někdy v životě vidět, neví však, jak to má udělat. Vůbec neví, kam se obrátit, koho se zeptat. Opět začíná plakat a říká, že má strašný život.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Po položení této otázky pouze stroze uvádí, že největší příčinou jeho současného stavu je alkohol. Opět opakuje, že pil od svých mladých let, často i v práci. Veškeré peníze dával do alkoholu, na ostatní věci mu nezbyvalo nic. Když se odstěhoval do České republiky, myslel, že zde nalezne lepší práci, více možností. Bydlel původně na ubytovně, poté s dvěma kamarády ve starším bytě poblíž centra Brna. Zde se však pohádali kvůli nezaplacenému nájmu, odešel pryč. Krátce bydlel sám na neobydlené chatě za Psychiatrickou léčebnou, zde jej však majitel vyhodil. Pak zůstal již venku, uvádí, že občas přespí u kamaráda na privátě, ale ten chce vždycky za nocleh nějaké peníze. Raději tedy zůstává venku, přespává na různých místech, v parku, když je zima v odstavených vagonech u hlavního nádraží.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Svoji situaci by chtěl změnit, nedovede však formulovat konkrétně jak. Jen

opakuje, že se snaží. Po delší době říká, že se ptá kamarádů na Charitě v Blansku, kteří můžou zajistit nějakou brigádu. Žádné se však nikdy nezúčastnil. Spontánně pak uvádí, že vždycky nastoupí na hlavním vlakovém nádraží v Brně na rychlík jedoucí do Prahy, kdy se v tomto ukryje na záchodě. Když jej chytne průvodčí, a zjistí, že nemá lístek, ani peníze, tak musí na jeho pokyn vystoupit v nejbližší zastávce, což je Blansko. Tam už se nachází uvedená Charita, kterou tímto způsobem navštěvuje. Je tam spokojen.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Opakuje, že práci shání, neuvádí jak. Žije jen z tohoto, co mu kdo dá, žebrá. Když dostane nějaký peníz, tak si většinou koupí nějaký alkohol, většinou laciné víno. O jídlo se podělí s ostatními bezdomovci, sám jídlo nekupuje, spíše se podělí o zakoupený alkohol.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedává ani nedostává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Dá se říci, že se celý den fláká v okolí středu města Brna, kdy nejvíce se mu líbí u hlavního vlakového nádraží. Zde totiž dostává nejvíce věci od cestujících, kteří do města přijíždí. Rovněž v odpadkových koších na nástupištích lze nalézt nedopité lahve, či plechovky od piva. Tyto dopíjí. Zmiňovanou Charitu v Blansku navštěvuje asi tak dvakrát za týden, jak uvedl, líbí se mu tam, vždy tam dostane dostatek jídla, může se tam vykoupat. Také tam jsou jeho kamarádi, které vždy rád uvidí. Je velice spokojen s přístupem personálu Charity, jsou příjemní, dokonce jim prý nevadí, když přijde „trošku“ opilý. Jsou prý velice tolerantní. Na dotaz dále uvádí, že nikam jinam nechodí, žádné známé, kteří někde trvale bydlí, nemá.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Systém mu nevyhovuje, chtěl by změnu. Při této otázce zdůrazňuje, že v zimě mu bývá velká zima, že už jednou málem umrzl. Naštěstí jej však našla Městská policie, která jej nechala odvést na záchytnou stanici. Odtud jej měli přemístit do nemocnice, kde ležel celý týden. Uvádí, že to byla potom pro něj nuda. Naštěstí, bylo venku tepleji, tak z nemocnice odešel. Nedokáže říci, co mu vlastně bylo, říká, že choroba byla určitě ve spojení s jeho alkoholem. Vzpomíná si, že mu dělali nějaké odběry.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát kolem půlnoci, stává někdy až kolem 12:00 hod, rád si přispí, když je teplo. Rád spí v parku za OD TESCO u Obchodní Galerie Vaňkovka.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Myje se téměř vždy, když navštíví charitu v Blansku, vzpomíná si, že Charita se nachází na ul. Sadová č. 2. Nikam jinam se nechodí mýt, ani v létě se

na volně přístupných koupalištích, či vodních zdrojích nemyje.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Má jen jeden koníček, fandovství fotbalu, a s tím spojený anglický fotbalový klub MANCHESTER UNITED. Na dotaz jak konkrétně tomuto mužstvu fandí uvádí, že na ul. Česká se nachází Sport Bar, kdy přes skleněné okno je vidět velká plazmová televize. Sem v době, kdy uvedené mužstvo hraje, chodí a přes sklo z ulice sleduje zápas. Jinou možnost nemá. Spontánně uvádí, že by mu nevadilo, kdyby se na zápase za svůj fotbalový klub popral.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Za největší svůj problém považuje, že má málo peněz. Kdyby měl dostatek peněz, rád by si zařídil nějaké „bydlení“. Měl by představu vlastnit nějaký malý byt poblíž centra města Brna, přestože je přesvědčen, že jsou v Brně zlí lidé. Ví však, že zde může mnoho vyžebrať, proto v Brně zůstává.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Neví jak by zformuloval odpověď na tuto otázku, říká, že nejlépe se cítí na Charitě v Blansku.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Otázka nebyla položena.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Otázka nebyla položena.

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Problémy se zákonem nemá, uvádí, že byl na policii řešen jen kvůli drobným krádežím, ale to už je prý minulost. Domnívá se, že nic špatně nedělá, ospravedlňuje svůj život tím, že je demokracie.

g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Uvádí, že kradl v obchodních domech jen jídlo, když mu bylo nejhůř, když měl velký hlad. Celkem byl na Policii řešen pro uvedenou majetkovou trestnou činnost asi pětkrát, byl rovněž ve vězení, vždy jen na krátkou dobu. Nejdéle to bylo na rok a půl, to bylo naposledy, před třemi lety. Od doby, kdy je na ulici se trestné činnosti nedopouští, nekrade.

h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Je kuřák, vykouří tolik cigaret, kolik jich dostane. Sám si cigarety kupuje jen málokdy. V minulosti zkoušel tvrdé drogy, (pervitin), avšak tomuto údajně

„nepropadl“, drogy tedy neužívá. Nikdy však s drogami žádným způsobem neobchodoval, ani je nedistribuoval.

ch) Jak často se s někým bijete?
Nebije se.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Se službami pro bezdomovce v městě Brně není spokojen, kdy uvádí, že navštívil pouze dvakrát Armádu spásy v Brně, na ul. Mlýnská. Zde jej však nechtěli přijmou, a to z důvodu, že byl podnapilý. Naopak je velmi spokojený se sociálními službami v městě Blansku, kdy opět uvádí, že jsou tam příjemní, může se tam vykoupat a najíst.

b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

S pracovníky sociálního domu v Blansku je velmi spokojen.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Chtěl by se vrátit opět do pracovního procesu, uvidět své dítě, případně najít i životního partnera.

b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Zúčastnit se osobně fotbalového utkání mužstva UNITED MANCHESTER.

d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?
Neví.

e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Uvádí, že snad by to dovedl, ale nedovede to z hlediska jeho současné pozice s určitostí tvrdit.

f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Kromě fotbalu by jej snad nejvíce potěšila „pořádná práce“, kde by

vydělával spoustu peněz. Na otázku, co by mu udělalo nejmenší radost, neodpovídá.

Polostandardizovaný rozhovor č. 4 - JAROSLAV

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (věk, přezdívka, původní bydliště, národnost)

Jaroslav má 26 let, jeho přezdívka je „Číro“, dříve bydlel u rodičů v Modřicích, okres Brno-venkov. Národnost má českou.

Zdravotní a rodinný stav

Má zdravotní problémy, kdy mu lékaři mají tvrdit, že má „zvětšená játra“ a problémy s ledvinami. Dále uvádí nějaká nespecifikovaná vředová onemocnění v břiše. Je svobodný.

Dosažené vzdělání

Je vyučen zahradníkem.

Doba, po kterou žije bez domova

Bez střechy nad hlavou je po dobu tří let.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Při položení této úvodní otázky, stejně jako respondent Petr, začal Jaroslav plakat. Vyrůstal v úplné rodině, rodiče se o něj dle jeho názoru vcelku dobře starali. Nepamatuje si, že by v jejich rodině došlo někdy k nějaké mimořádné události, rodiče se nehádali. Problémy nastaly v období po úmrtí rodičů. Matka zemřela v roce 2002, otec v roce 2006. Vztah k rodičům měl za jejich života dobrý.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Vzpomíná si, že mu máma vždy dala před spaním pusu, mazlila se s ním. Vždy mu udělalo radost, když dostal dárky, nikdy neměl být v ničem problém. Rodiče mu pomáhali, podporovali ho, doslova ho nikdy nenechali „na holičkách“. Nejhorší vzpomínky na rodiče nemá, říká, že všechno co zažil s rodiči, bylo hezké.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Po základní škole nastoupil do středního odborného učiliště, kde však měl výchovné problémy. Rovněž prospěch neměl nejlepší, musel opakovat třetí ročník. Vyučil se zahradníkem, pracoval v různých továrnách, nikdy se k zahradničení nevrátil. Pracoval ve strojírenských podnicích, drůbežárně a naposledy ve firmě DAIKIN STORY jako operátor.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Jak uvedl, je svobodný, děti nemá, nikdy se nezamýšlel nad tím, že by měl vychovávat děti. Rovněž žádný vážný vztah ho neovlivnil ve smyslu, že by založil rodinu.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Ihned uvádí, že největším problémem bylo úmrtí jeho rodičů. V nich měl oporu, blízké osoby, na které se mohl spolehnout. Na dotaz, zda se domnívá, že podíl na tomto stavu má jeho požívání alkoholických nápojů uvádí, že se domnívá, že toto nemělo větší vliv na jeho současný stav. Přiznává, že od mládí (dokonce od 14-ti let) chodil pravidelně do hospody, ale toto je prý „normální“. Spontánně pak uvádí, že jeho otec i matka také nadměrně požívali alkoholické nápoje, nepřipadá mu na tom nic divného. Říká, že v této době pijí i docela slušní lidé. Uvádí ještě, že po smrti rodičů se musel odstěhovat z rodného domu, jelikož tento zdělila jeho sestra, která ho měla tzv. vyplatit. Tehdy sliboval, že si zařídí vlastní život, bydlení. Peníze však doslova rozházel (přiznává to), kupoval si nepotřebné věci. O část úspor jej měli připravit i jeho dočasná přítelkyně, u kterých tehdy měl bydlet. Původně bydlel i u přítelkyně, které však nedával žádné peníze, tak musel byt opustit. Zůstal na ulici.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Nějakou dobu se mu na ulici líbilo, avšak poté zjistil, že takhle se žít prostě nedá. Začal navštěvovat svého ošetřujícího lékaře, který jej nechal umístit do Psychiatrické léčebny na léčení. Byl tam celkem dvakrát, už by se tam nevrátil. Nejdéle byl v léčebně po dobu deseti dnů. Poté odešel. Neví co má udělat proto, aby se vrátil do běžného života.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Po ukončení jeho pobytu v bytě u přítelkyně, se zdržuje na ulici, když je mu zima jezdí ve večerních autobusech po městě Brně, dokud jej revizor, řidič, či policie nevyhodí.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Snaží se najít práci, nedovede však formulovat jak. Peníze dostává jen od hodných lidí, na základě jeho žebrání.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedává ani nedostává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Celý den se toulá kolem hlavního vlakového nádraží a dále u obchodního domu TESCO. Zde se totiž prý dá nejvíce vyžebrot. Kromě toho to jsou místa, kde je nejvíce jeho kamarádů. Rád si vykládá s kamarády, rád s nimi popíjí alkoholické nápoje. Přespává doslova „kde se dá“. nejraději v odstavených vagonch poblíž vlakového nádraží. Brno téměř neopouští, nemá kam by jel.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Systém mu nevyhovuje, chtěl by změnu. Říká, že když se snaží sehnat práci, tak mu jen všichni slibují vysoké výděvky a nakonec mu za práci nezaplatí. Chtěl by najít nějakého kamaráda, který by jej ubytoval. Při otázce, zda by si dovedl sám zařídit bydlení uvádí, že asi ne.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát kolem 23.00 hod., spí jen asi 3 hodiny, pak se probudí, popíjí alkoholické nápoje, kouří cigarety. Pak, asi za hodinu, jde zase spát. Uvádí, že špatně spí, často se budí. Od 6:00 hod. už nespí.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Chodí k sestře, která bydlí v Brně, asi tak jednou za měsíc jej nechá vykoupat. Jinak se nikde nemyje. Uvádí však, že hygienu dodržuje. Zuby si nečistí.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

V minulosti, když ještě nebyl bezdomovcem, tak chodil často k vodě, byl rybářem. V současné době však již ryby nechytá, bojí se, že jej chytne policie, nebo porybný. Ví o tom, že chytání ryb bez povolení je trestné. Dále má prý velmi rád přírodu, rád se dívá na stromy. K rybaření by se chtěl vrátit. Neví však, zda bude mít dostatek finančních prostředků na zakoupení vybavení.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Za největší problém považuje, že nemá peníze. Na dotaz, co by si za peníze koupil uvádí, že alkohol. Poté uvádí, že dalším jeho problémem jsou deprese. Nikdy se s tímto neléčil, ani se žádnému lékaři nesvěřil.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Nejvíce se mu líbí v historickém centru města Brna, konkrétně rád posedává na Náměstí Svobody. Dobře je mu také u jeho sestry, kterou jako jedinou z rodiny navštěvuje. Zde si s ní často povídá o rodičích, prý je jediná, která jej chápe. Většinu svého času tráví poblíž obchodního domu Tesco, poblíž centra města. Jako důvod uvádí, že je tady spousta kamarádů a tito se s ním rádi podělí o alkohol.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Když je mu nejhůř tak chodí k řece. Ta jej má vždycky uklidnit.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Žádnou přítelkyni ani přítele nemá, stýká se pouze se svojí sestrou, se kterou si, jak uvedl, rád povídá. Jinak komunikuje se svými kamarády, rovněž bezdomovci u obchodního domu TESCO.

- e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

- f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Problémy se zákonem nemá, uvádí, že byl na policii v minulosti řešen pro drobné krádeže, byl vyslýchán rovněž kvůli užívání drog. Domnívá se, že nezákonného jednání se dopustí už tím, že žebra od lidí peníze.

- g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Ve vězení nebyl, trestně stíhán měl být jen jednou, za krádež v obchodním domě.

- h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Je kuřák, vykouří asi 30 cigaret denně. Většinou se jedná jen o cigarety, které dostane od lidí. Sám si cigarety téměř nekupuje, snad jen kusové, ale ty mu prodají jen málokde. Užívá pervitin, ale jen když mu jej někdo poskytne. Dávku dostává od kamarádů asi tak dvakrát do měsíce. Dealeři drog totiž většinou chtějí za dávku peníze, a ty on nemá. Uvádí, že drogy ke svému životu nepotřebuje. Nikdy se s tím neléčil, ani s tím nehodlá nic udělat, vyhovuje mu to. Z alkoholu pije téměř vše, nejraději však víno a to z důvodu že je levné, a prodávají jej ve větším množství.

- ch) Jak často se s někým bijete?

Když jej někdo „naštve“, tak se rád pobije. Uvádí, že k bitce dochází snad každý týden. Říká, že vždy bránil jen slabší. Nikdy by nikoho nenapadl jen tak bezdůvodně. Teď si vzpomíná, že kvůli napadení byl již na policii také řešen, ale dostal jen blokovou pokutu, kterou stejně nezaplatil.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Chodí do nějakého sociálního domu v Brně, na ul. Bratislavská. Tam dostane najíst, nemůže tam však prý přespat, což by v zimě, když je velmi chladno, uvítal. Zda je nabídka sociálních služeb dostatečná, neví. Jaké jsou jiné možnosti, či formy, neví.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Chodí pouze do sociálního domu na ul. Bratislavská.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova? Neví, na otázku neodpovídá.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Otázka nebyla položena.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Chtěl by opět získat domov, neví však jak. Rovněž by se chtěl léčit, zbavit se alkoholismu. Neví však jak to udělat, spontánně uvádí, že nemá kartičku zdravotní pojišťovny, že by jej asi nikde, do zdravotnického zařízení, nepřijali. Na dotaz, zda by byl ochoten léčit se kvůli užívání drog uvádí, že toto nepokládá za důležité. Rovněž by nechtěl žádného životního partnera.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Chtěl by „někde“ bydlet, chce aby tam bylo teplo a televize.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?

Domnívá se, že toto by dovedl. Každopádně by návrat mezi „normální lidi“ přivítal.

- e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Uvádí, že určitě ano.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Nejvíce by ho potěšilo, kdyby mohl v bytě bydlet s nějakou „holkou“, se kterou by však nechtěl zůstat napořád. Dále by chtěl, aby zůstal „svobodný“ jako doposud, aby nebyl na nikom vázán, potomky nechce. Nejmenší radost má z toho, když silnější bije slabšího.

Polostandardizovaný rozhovor č. 5 - ANTONÍN

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (věk, přezdívka, původní bydliště, národnost)

Antonín je muž ve věku 62 let. Žádnou přezdívku nemá, ani neměl. Původně bydlel v Řícmanicích na okrese Brno-venkov. Národnost má moravskou (trvá si na tomto označení).

Zdravotní a rodinný stav

Je částečně invalidní, má špatnou srážlivost krve. Je rozvedený.

Dosažené vzdělání

Má vysokoškolské vzdělání, je absolventem magisterského studijního programu na tehdejší Filosofické fakultě Jana Evangelisty Purkyně v Brně – obor muzikologie.

Doba, po kterou žije bez domova
Bezdomovcem je půl roku.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Uvádí, že měl oba rodiče. Tito žili spořádaný život, starali se o něj. Vychovávali jej oba, velmi dobře. Doslova říká, že měl krásné dětství. Oba rodiče již nežijí, má na ně jen pěkné vzpomínky.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Veškeré vzpomínky, které má na rodiče, jsou podle něj hezké. Na žádné špatné události, ve vztahu k rodičům, si nevzpomíná. Po chvíli uvádí, že mámě vadilo, když začal v 18-ti letech chodit na pivo. Nikdy však nemělo dojít k hádce, máma mu měla vždy domlouvat s „chladnou hlavou“.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Absolvoval konzervatoř, v roce 1968 ukončil magisterský obor na Filosofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Téměř celý život byl učitelem. Většinu života učil na konzervatoři v Brně hudební nauku a hru na kytaru.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Rozvedl se před dvaceti lety, se svojí bývalou manželkou má 3 děti. Stýká se pouze se svojí nejstarší dcerou, které je 41 roků. Ostatní děti jej měli „zavrhnout“. Více se k tomuto nechce vyjadřovat.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Uvádí, že důvodem jeho současného stavu je alkohol. Od mládí chodil po práci a vůbec ve volném čase, do hospody. Nejprve mu toto jeho manželka tolerovala, avšak poté, když s pitím nepřestával, tak požádala o rozvod. Odstěhoval se z vesnice, kdy tvrdí, že manželce a dětem nechal úplně všechno. Bydlel pak v podnájmu na jednom velkém sídlišti v Brně. Z důvodu jeho pití, odešel předčasně do důchodu, s pitím nepřestal. Zadlužil se, musel podnájem opustit. Poté bydlel na ubytovně v Brně, na ulici Markéty Kuncové, kdy zde se rovněž zadlužil (neplatil nájem a služby s tím spojené). Musel rovněž odejít. Zůstal na ulici, cestu zpět již nenašel.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Uvádí latinské úsloví: „Tertium non datur“, což se dá volně přeložit jako „třetí možnost neexistuje“. Říká, že o návrat do společnosti se pokusil dvakrát, pokaždé však bezvýsledně. Konkrétně, že se pokoušel sehnat práci, nikdo jej však nepřijal. Zkoušel to na základních uměleckých školách v okolí města Brna, do města nechtěl. Říká, že zájem o hru na klasickou kytaru je malý. O žádném

jiném povolání neuvažoval, nic jiného neumí, ani se nic jiného učit nebude.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Bydlí v jednom opuštěném bytě bez elektřiny a vody v Brně, na ul. Plotní společně s kamarádem Zdeňkem (viz. rozhovor č. 6). Zde je však jen dočasně, byt je údajně majetkem města Brna, je opuštěný asi jeden rok. Brzy má dojít k rekonstrukci bytu a jeho pronájmu. Bude tedy muset byt opustit a „podívat se po něčem novém“. Když skončil na ulici, nějakou dobu přespával doslova „kde se dalo“, na lavičce v parku, na nádraží, pod mostem. Poté potkal Zdeňka, se kterým si dodnes rozumí, je jeho kamarádem. Ten jej dovedl do bytu, kde se nyní zdržuje.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Ohledně práce se již vyjadřoval v předchozích otázkách. Žije pouze z toho, co dostane od lidí na základě žebřání. Vždy se se Zdeňkem podělí. Říká, že je invalidním důchodcem, ale žádné peníze nemá pobírat. Neví ani pořádný důvod, proč mu peníze nejsou vypláceny. Říká, že se nemá cenu ptát, spravedlivosti se prý v této zemi nedočká. Každou neděli chodí do parku za Janáčkovu divadlo, kde od 15:00 hod. do 16:00 hod. rozdávají polévku, někdy guláš.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Občas své nejstarší dceři, se kterou se jako s jedinou z rodiny stýká, dá nějaké drobné peníze, někdy i větší finanční částku. Nejvíce jí dal v měsíci březnu, když měla narozeniny, 200,- Kč. Dcera mu rovněž občas dá nějaký dárek, většinou nějaké teplé oblečení.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Otázka nebyla položena.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Systém mu nevyhovuje, jak uvedl, pokoušel se o změnu. Po změně touží, chtěl by, „aby všechno bylo jinak“.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát v různých časových intervalech, někdy kolem 21:00 hod., jindy až třeba kolem 1:00 hod. Vstává brzy, kolem 6:00 hod., někdy i dříve.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Chodí v průměru dvakrát za týden do charity na ul. Bratislavská, kde se umyje. Jinam nechodí. Zuby si nečistí.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Jediným jeho koníčkem byla muzika. Hrál na kytaru od svého dětství. Měl rovněž kapelu, kde hrál ve volných chvílích. Doslova říká, že muzika je jeho život. Tedy i jeho zaměstnání byl v podstatě koníček. Opakuje, že celý život učil. Celkem 35 let.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?"

Největším jeho problémem je skutečnost, že „se mu nechce žít“. O sebevraždě prý také uvažoval, ani nikdy se k tomu neodhodlal, ani by to snad nedovedl. Má často hlad, chybí mu léky. Cigarety a alkohol prý vždy nějaký sežene.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Líbí se mu prý všude. Nemá nějaké neoblíbené místo. Většinou posedává na lavičce poblíž tramvajové zastávky na ul. Dornych, u obchodního domu LIDL. Občas chodí i k obchodnímu domu TESCO.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Když je mu nejhůř, tak chodí někam do lesa. Stromy jej prý uklidňují. Nemá kam by jinam šel.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Žádnou přítelkyni nemá, nejraději je se svým kamarádem Zdeňkem, se kterým v současné době přespává v opuštěném bytě. S tímto se rovněž nejraději baví. Občas „prohodí“ pár slov i s lidmi, kteří mu poskytnou nějaký peníz, či mu dají cigaretu.

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Nikdy neměl žádné problémy se zákonem, říká, že je čestný občan. Domnívá se, že skutečnost, že je bezdomovcem, nikomu nijak neškodí, není to nezákonné.

g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Ve vězení nebyl, trestně stíhán tedy nebyl. Stěžuje si však, že je často ze strany policie kontrolován, bezdůvodně. Asi třikrát byl na policii svědčit kvůli nějakým rvačkám, kterých se však nijak neúčastnil.

h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Je kuřák, vykouří asi 40 cigaret denně. Alkohol rovněž požívá, často je opilý. Drogy by prý nikdy nebral.

ch) Jak často se s někým bijete?

Vůbec se nebije, když se dostane do problému, tak vše řeší rozumem.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Neví jak by sociální služby v městě Brně ohodnotil. Je rád, že občas dostane v parku polévku a něco k snědku a že se může v sociálním domě na ul. Bratislavská vykoupat.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Chodí pouze občas do uvedeného sociálního domu, na Armádu spásy nechodí, tam chtějí totiž peníze.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?
Neví, na otázku neodpovídá.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?
Neví, s žádnými pracovníky se nestýká.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Doslova říká, že „by se chtěl znovu narodit“. Každopádně by se vyvaroval požívání alkoholu. V tomto vidí největší problém, který ho dostal na ulici. V prvé řadě by si chtěl zařídit nějaké bydlení, prostě střechu nad hlavou. Neví však jak to udělat. Obává se totiž, že práci už nesežene. Říká, že tak „starého muzikanta“ už nikdo do pracovního procesu nezařadí. Chtěl by každopádně opět získat důvěru svých dvou dcer, se kterými se nestýká. Jak to udělat, neví. O nějakém dalším životním partnerovi neuvažuje.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Jak uvedl, vzhledem k současné situaci, se mu již nechce žít. Co konkrétně v životě chce, neví.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?

Obává se, že nyní by již nedokázal opět chodit do práce, mít režim, odpovědnost. Nedokáže si představit, že by nebyl na ulici.

- e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Co ho nejvíce potěší neví, nejmenší radost má sám ze sebe (poté dlouho mlčí, přemýšlí, později pláče).

Polostandardizovaný rozhovor č. 6 - ZDENĚK

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Zdeněk je bezdomovec ve věku 60 let. Žádnou přezdívku nemá, když byl mladý měl přezdívku hodně, ale tyto nechce uvádět. Dříve bydlel v Brně, na ul. Kozí. Národnost má moravskou (stejně jako Antonín si ta tomto označení trvá).

Zdravotní a rodinný stav

Má velké zdravotní potíže, k těm nejzávažnějším onemocněním uvádí, že má kýlu, nemocná játra a ledviny. Je rozvedený.

Dosažené vzdělání

Má pouze základní vzdělání.

Doba, po kterou žije bez domova

Bez střechy nad hlavou asi pět let.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Oba rodiče mu zemřeli asi před deseti lety. K rodičům měl vztah hezký, uvádí však, že jej často bili. Otec byl několikrát ve vězení, matka byla alkoholička, měla více partnerů. Vzpomíná si, že často mu představovala různé svoje partnery, které musel oslovovat „táto“.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Nejhezčí vzpomínky má snad na otce, který však od rodiny odešel, když bylo Zdeňkovi deset let. Chodil s ním na ryby k řece. Na matku příliš hezkých vzpomínek nemá, často byla opilá, neměla na něj čas. Vzpomíná si, že jej jednou dokonce na celý den zavřela do sklepa za to, že přišel domů špinavý. Pak si vzpomíná, že jej jednou v opilosti tak zbila, že mu tekla z nosu krev.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Má pouze základní školu, nikdy se nevyučil, ani se o to později nepokusil. Pracoval jako malíř pokojů. Pomáhal tak svému strýci, který v tom byl údajně dobrý. Poté pracoval 14 let u dráhy jako posunovač. Zde si prý vydělal spoustu peněz.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Byl dvakrát ženatý, manželství se mu však nikdy nevyvedlo. Celkem má 6 dětí, přičemž dvě se narodily mimo manželství. Jako důvod rozchodů uvádí,

že jeho partnerky jej nechtěly nikam pouštět, musel být pořád doma, dělat domácí práce, což ho nikdy nebavilo.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Jeho poslední manželka měla prodat jejich byt téměř za milion korun. On však prý z prodeje bytu nic nedostal. Měla údajně dobrého právníka, který ho o všem „obral“. Spravedlnosti se pak nikde nedovolával, domnívá se, že by toto nemělo smysl. Musel se z posledního bytu v centru Brna odstěhovat, kdy chvíli bydlel na ubytovně Českých drah v Brně – Horních Heršpicích. Přestal platit nájem, byl zadlužený. U dráhy skončil – kvůli zdravotnímu stavu. Nadměrně alkohol však prý nikdy nepil. Nechtěl dopadnout jako jeho matka, která měla umřít na rakovinu. Jelikož neměl žádné peníze, tak mu nezbylo nic jiného, že zůstat na ulici. Už deset let se „jen tak potuluje“ po městě Brně, nikam jinam by nešel. Tvrdí o sobě, že je „kořeň ze Staráku“, město Brno doslova miluje.

f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Nic konkrétního proto, aby zase našel bydlení, neudělal. Po chvíli uvádí, že by snad ani nedovedl žít jako dřív. Vcelku mu tento stav vyhovuje. Největší problém má se svým zdravotním stavem. V nemocnici ho prý nikdy nechtějí ošetřit, jen když je mu nejhůř, když jej doveze sanita, tak ho ošetří. Žádného svého lékaře nemá, nikam na kontroly nechodí (vyhrnuje si svetr a ukazuje břišní kýlu).

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Jak uvedl, nyní bydlí se svým kamarádem Antonínem v opuštěném bytě, do doby, než jej „vyhodí“. Kde poté bude bydlet, neví. Říká, že asi zůstane na ulici, nic jiného mu nezbude.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci si žádnou nehledá, žije jen z tohoto, co mu kdo dá, co vyžebřá. Hrdě říká, že s tím co dostane, se vždy rád podělí s Antonínem. Stejně jako Antonín chodí každou sobotu do parku za Janáčkovo divadlo, kde dostane jídlo zdarma.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?
Žádné dary nedává, ani nedostává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Každý den je prý u něj stejný. Po probuzení jde s Antonínem do parku, poblíž zastávky MHD, kde se pokouší dostat něco od lidí, kteří jedou do práce. Rovněž se mu vyplatilo stát u některé ze základních škol, kde mu děti dají zbytek svačiny. Celý den chodí po městě, nyní však velmi obtížně kvůli jeho zdravotnímu stavu. V zimním období rád chodí na hlavní nádraží, kde je teplo, avšak jen do okamžiku, než jej policie, či zaměstnanci dráhy nevyhodí.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Systém mu nevyhovuje, po položení otázky, zda touží po změně uvádí, že snad ani ne. Nejvíce mu vadí jeho špatný zdravotní stav.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát kolem půlnoci, budí se kolem 6:00 hod., někdy i dřív. V letních měsících pospává přes den pod stromy v parku.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Navštěvuje charitu na ul. Bratislavská, kde se dvakrát týdně myje, když je příhodné počasí, chodí se umývat do řeky Svratky k brněnskému výstavišti. Říká, že hygienu dodržuje pravidelně, holí se jednou za 14 dní a to použitými žiletkami, které najde před některým z hotelů v kontejneru. Dříve chodil jedné ze svých dcer do Modřic, tato jej však prý „už nechce vidět“.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

S úsměvem říká, že jeho koníčkem je „krabicové víno“ a cigarety. Opět však říká, že není žádný alkoholik.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Největším jeho problémem je skutečnost, že neustále hlad. Jídla je prý málo, když se mu podaří vyžebrot nějaké peníze, vždy si za ně koupí cigarety a alkohol. Nejraději si na jídlo kupuje rohlíky a laciný salám. Léky si žádné nekupuje.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Nejlépe je mu v parku (v místech, kde byl rozhovor prováděn).

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Otázka nebyla položena.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Většinu svého času tráví s Antonínem. Říká, že našel konečně kamaráda na kterého se může spolehnout. Stejně jako Antonín komunikuje s lidmi, kteří mu něco dají. S ostatními bezdomovci se stýká jen ojedinele.

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

V současné době žádné problémy se zákonem nemá, dříve byl ve vězení (celkem 3 roky) za rozkrádání majetku. Toto však prý bylo ještě za socialismu, když kradli naftu z odstavených lokomotiv. Domnívá se, že on nic špatného, protiprávního nedělá.

g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Otázka byla již zodpovězena.

- h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Je kuřák, vykouří tolik cigaret, kolik jich dostane. Stále uvádí, že není žádný alkoholik, přestože denně popíjí krabicové víno (i v době prováděného rozhovoru). Žádné omamné ani psychotropní látky neužívá.

- ch) Jak často se s někým bijete?

Není rváč, nebije se. Naopak on měl být několikrát napaden a okraden. Nikdy nic na policii nehlásil.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Neví. Otázce nerozumí i když je mu opakovaně položena a vysvětlena s uvedením příkladů.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Otázka nebyla položena.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Kdyby to šlo, tak by se samozřejmě pokusil svoji situaci změnit, neví však jak (toto tvrdí v rozporu s tím, co uváděl v odpovědích na předešlé otázky). Nejprve by se chtěl vyléčit, pak sehnat práci. Jako ubytování by mu stačila malá místnost na ubytovně, kde by mohl bydlet třeba s Antonínem. O rodinu nestojí v žádném případě, prý se napálil.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Chtěl by mít byt, nebo alespoň místnost na ubytovně, kde by byl zaveden plyn, voda. Chtěl by se „konečně pořádně vyspat“.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec?

Mezi „normální lidi“ by chtěl, domnívá se, že návrat by mu neměl činit problém.

e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?
Domnívá se, že by každodenní řád snesl, odpovědnost snad také (s odpovědí však delší dobu váhá).

f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?
Neví, na otázku neodpovídá.

Polostandardizovaný rozhovor č. 7 - KATEŘINA

1) *Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika*

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Kateřina je bezdomovkyně ve věku 46 let. Trvalou přezdívku nemá, ale uvádí, že jí říkají různě. Dříve bydlela v Brně, v městské části Žabovřesky, a to od roku 1993. Pochází z venkova. Od roku 1996 nemá trvalé bydliště, je hlášena na ohlašovně trvalého pobytu v městě Brně, ul. Husova č. 5. Její národnost je česká.

Zdravotní a rodinný stav

Trpí žloutenkou typu „C“, v současnosti je testována pro podezření na přítomnost viru HIV, nehodlá si však jít pro výsledky testu, lékařům se vyhýbá. Je svobodná.

Dosažené vzdělání

Má střední odborné vzdělání s maturitou.

Doba, po kterou žije bez domova

Na ulici je od roku 1996.

2) *Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy*

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Oba rodiče se rozvedli, když byla ještě malá. Bylo jí teprve 5 let. Otec se odstěhoval do Německa – Mnichova, zůstala jí jen matka. Vzpomínky má vesměs dobré na oba rodiče, tvrdí, že „byla legrace“. V současnosti neviděla již delší dobu rodiče, otce dokonce deset let. Celkově však hodnotí vztah k rodičům jako kladný.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Nelíbilo se jí, když jí rodiče něco vyčítali. Nejvíce pak věci, za které vůbec nemohla. Uvádí, že „pár facek“ od matky dostala, ale to jí prý až zase tak nevadilo. Spíše jí vadilo, že ji často matka nechávala doma samotnou. Měla pak strach, zvláště v noci. Často v noci plakala, nevěděla, co má dělat. Matka většinou přišla

(neví odkud) až ráno. Pak bylo vše zase dobré. Nejvíce se jí líbilo, (opakuje se) když byla v rodině legrace. Tuto měl dělat jak otec, tak matka. Blíže se k tomu však nevyjadřuje.

c) Do jaké školy jste chodila, kde jste poté pracovala?

Vystudovala střední školu s maturitou – obor aranžérství. Chtěla původně pracovat v reklamě. V oboru však nikdy nepracovala. Naposledy chodila do řádného zaměstnání v roce 1993. To bylo ještě na venkově, kdy pomáhala jako administrativní pracovnice v jednom zemědělském družstvu. Po přestěhování se do Brna, již nepracovala, jak uvádí, jen se tak poflakovala.

d) Co Vaše rodina, měla jste, nebo máte manžela a děti?

Nikdy se neprovdala. Když měla vztah, tak jen na krátkou dobu. Maximálně na dva roky. Uvádí, že se partneři vždy na ni jen povyšovali, což nemá ráda. Má však jedno dítě, kterému je nyní 6 let. Když dítěti byl jeden měsíc, tak jí ho sociální odbor odebral. Ví o tom, že to bylo kvůli jejímu nadměrnému užívání alkoholu. Dnes má nového přítele, s úsměvem však tvrdí, že neví jak dlouho s ním „vydrží“. Říká, že ráda bývá i nyní ve společnosti více lidí, má ráda urostlé chlapece, kteří se „ničeho“ nebojí.

e) Jak se stalo, že jste skončila na ulici?

Jednoznačně tvrdí, že největší zásluhu na jejím současném životě má alkohol. Už když chodila na vesnici do práce, tak nadměrně pila. Poté už se jí do práce moc nechtělo, raději žila s toho, co dostala. Vše propila. V Brně bydlela v podnájmu, v jednom jednopokojovém bytě. Zde však nestíhala platit nájem, měla dluh, majitel ji vyhodil. Od roku 1996 je na ulici. Vzpomíná si, že ještě dvakrát se pokusila „někde bydlet“, ale všude prý chtějí jen vysoké nájemné. Raději volí tuto cestu.

f) Pokusila jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělala ?

Změnu čekala, když se jí v roce 2003 narodila dcera. Tehdy, jak uvádí, byla se slušným člověkem, který však nebyl otec dítěte. K otci dítěte se nevyjadřuje (domnívám se, že ani neví kdo to je). Tehdy chtěla začít normálně žít. Konkrétně však neuvádí, jak to chtěla provést. Spontánně uvádí, že „když ji nikdo neotravuje, tak jí její současná situace vyhovuje“. Alkohol ji kompenzuje všechny negativa, které ulice nabízí. V dohledné době rozhodně nehodlá opustit ulici. Ani neví přesně cestu, jakou by se dalo zařídit její bydlení.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlela předtím?

Převážně se pohybuje v okolí hlavního vlakového nádraží, občas přespává s kamarády v opuštěných vagonech. V letních měsících přespává „jen tak“ venku, v oblasti zahrádkářské kolonie. Často chodí k velkým obchodním centrům, kde „dostane“ nejvíce. Pokoušela se i navázat vztah s muži, kteří mají nějaké bydlení, toto však vždy ztroskotalo.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci si momentálně nehledá, uvádí, že má nárok na invalidní důchod, tento si však ještě nevyřídila. Žádné finance nepobírá, žije jen z toho, co dostane

od dobrých lidí. Často chodí k popelnicím, které jsou u restaurací, kde se nachází zbytky jídla. Popelnice vybírá. Když má nějaké peníze, vždy je utratí za alkohol. Nejraději má krabicové víno, laciné pivo v plastové lahvi. Uvádí, že tvrdý alkohol nepije.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedává, ani nedostává. Na otázku, zda by se chtěla se svojí dcerou potkat, něco mu dát uvádí, že kdyby mohla, tak by jí dala o co by si řekla.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Každý den stává brzy, což je kolem 7.00 hod. Spát chodí brzy, uvádí, že nerada se dlouho do noci poflakuje. Nejvíce se jí líbí právě v okolí nádraží, má ráda vlaky, které „někam jedou“. Většinu času se tedy jen tak dívá na vlaky, a vypráví si různé příběhy s ostatními bezdomovci. Každý den je prý u ní stejný. Opakuje, že má ráda nebojácné chlapy, je s nimi vždy sranda, zastanou se jí, když se na ní koná nějaké bezpráví. na dotaz uvádí, že se jí několikrát stalo, že jí chtěli okrást. Kamarádi se jí prý vždy zastali. Nyní je situace prý o něco horší, všichni ví, že je asi nakažena virem HIV, byla na odběrech ve Fakultní nemocnici, neví však, jak testy dopadly. Dále uvádí, že má asi rakovinu, protože za poslední rok hodně zhubla, často zvrací a bývá jí špatně. U lékaře však nebyla, tedy neví co jí přesně je.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Po položení této otázky mlčí, po chvíli uvádí, že by se chtěla provdat za chlapa, který má hodně peněz, aby nemusela pracovat. Když jí pokládám otázku, co by chtěla v takovém případě po zbytek života dělat, uvádí, že by byla doma, vařila muži, starala se o domácnost. Dítě by už nechtěla, přiznává, že by se o něj asi nedovedla postarat.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Dříve chodila do budovy Armády spásy na ul. Mlýnská, zde ji, jak uvádí vyhodili z důvodu, že se zde často pohybovala opilá a konala výtržnosti. Chodí se tedy mít do nějakého sociálního domu v Brně na ul. Palackého, a to asi tak jednou za týden. Vzpomíná si, že jednou ji dokonce k sobě vzal jeden starý muž, který ji dal starší oblečení po své zesnulé ženě, mohla se u něj umýt. Když však k němu přišla podruhé, měl ji vyhodit. Měl ji křivě obvinít, že mu odcizila nějaké šperky z bytu.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

S úsměvem říká, že jejím největším koníčkem byli vždycky chlapi. Říká, že kdyby měla dost peněz, chtěla by se věnovat vaření, to by jí prý bavilo. Nikdy však nevařila. Alkoholismus nepovažuje v tuto chvíli za koníček.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Tvrdí, že žádné problémy, nemá, nic nechce akutně řešit.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Otázka nebyla položena, byla částečně zodpovězena.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Říká, že jí ještě nebylo nejhůř. Nikdy údajně nepocítila velký hlad, ani ji nikdy nic moc nebolelo.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Má spoustu kamarádů. Mezi nimi nedovede určit konkrétní osobu, ke které by měla vřelejší vztah. Uvádí, že komunikuje se všemi stejně. Více má samozřejmě ráda muže (důvody již uváděla).

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Byla již třikrát řešena policií pro krádeže v roce 2001 byla ve vězení na půl roku, v roce 2004 na čtrnáct měsíců. Vždy pro krádeže. Nyní je prý prověřována pro úvěrový podvod, kterého se však prý nedopustila. Vše spočívá v tom, že prý někdo pod jejím jménem uzavřel úvěrovou smlouvu. Ona je ve všem nevinně. Již jí policie k věci vyslyšela, neví jak věc dopadne. Přiznává se, že v minulosti kradla, i to, že „občas“ něco drobného v obchodě odcizí. Tvrdí, že krade proto, že má hlad, jen tak pro potěšení by nic neukradla. Po delší rozvaze říká, že ví o tom, že krást se nemá. Poté spontánně uvádí, že už několikrát byla tak v krizi, že se pokusila o sebevraždu. Nikdy ji to však „nevyšlo“. nechce o tom mluvit.

g) Byla jste trestně stíhána? V případě že ano, kolikrát? Byla jste ve vězení?

Otázka byla již zodpovězena.

h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Kouřit začala až na ulici. Do té doby se prý cigaret ani nedotkla, dokonce jí vadilo, když někdo kouřil. Nyní vykouří od 5 do 50 cigaret denně podle toho kolik jich od lidí dostane. Sama si však cigarety nekupuje. Často bere nedopalky z popelníků a popelnic, které dokuřuje. O jejím vztahu k alkoholu už vše řekla, jen uvádí, že pítí se už asi nezbaví. Žádné omamné ani psychotropní látky nebere. V minulosti „to“ zkoušela, ale ví o tom, že by ji to úplně zničilo, tak drogy raději žádné nebere. Jeden z jejich partnerů „fetoval“, konkrétně čichal toluen. Viděla jak umírá. To jí prý ujistilo v tom, že to není správné, nechce tak dopadnout.

ch) Jak často se s někým bijete?

Vůbec se nebije, byla však v minulosti napadena a to v budově Armády

spásy, když jí bylo ze strany „nějaké bezdomovkyně“ vyčítáno, že je feťačka. Na ulici se poprala údajně jen jednou, ale to si nepamatuje, protože byla opilá.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Neví. Na otázku neodpovídá.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?
Říká, že neví, které zařízení má pro bezdomovce největší přínos. Ale je pryž hezké, když mají takový lidé kam jít, např., když je venku velký mráz.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Otázka nebyla položena.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Tvrdí, že jí zatím vyhovuje její styl života, opakuje, že by si přála bohatého muže s hodně penězi. Opět je jí předestřena existence dcery, kdy říká, že by se s ní chtěla potkat, ale že neví co by jí řekla. Že by se trochu styděla, že si „ji nechala odebrat“.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnila? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěla ...

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

- d) Chtěla byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedla byste to vůbec?

Dlouho po položení této otázky mlčí. pak říká, že by to chtěla zkusit, ale neví jak by to dopadlo. každopádně by chtěla strávit zbytek života „ve dvou“. Říká, že nějakou sílu by ještě na návrat snad v sobě našla.

- e) Snesla byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Mlčí, neodpovídá.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Nejvíce ji potěší, když dostane od kolemjdoucích větší finanční částku, nejmenší radost má z toho, když jí opustí kamarádi.

Polostandardizovaný rozhovor č. 8 - ANNA

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (věk, přezdívka, původní bydliště, národnost)

Anna je žena bez střechy nad hlavou ve věku 32 let. Její přezdívka je LENY. Takto jí mají říkat od mládí, neví však přesný důvod. Pochází z Vyškova. Národnosti je české.

Zdravotní a rodinný stav

Pyšní se tím, že je zdravá, netrpí žádnou nemocí, doslova říká, že neměla deset let rýmu. Je svobodná.

Dosažené vzdělání

Je vyučena pekařkou, absolvovala střední odborné učiliště zde v Brně. O další vzdělání se nezajímala, nepokusila se o to.

Doba, po kterou žije bez domova

Na ulici je teprve necelý rok.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Donedávna žila u otce, který si našel před pěti lety přítelkyni, která se k němu nastěhovala. Její vlastní matka zemřela, když jí bylo devět let. Vychovával ji otec a babička. Na matku si vzpomíná, byla prý hodná, nikdy by ji neuhodila. S otcem měli „pěkný“, matka poté onemocněla. Nejvíce Annu trápilo, že matka má z důvodu nemoci bolesti. Nakonec nemoci podlehla. Uvádí, že měla pěkné dětství, rodiče se za ni vždycky postavili, pomáhali jí. V poslední domě, však k otci jaksi nemůže nalézt cestu. Domnívá se, že je to způsobeno tím, že se příliš upjal na svoji novou přítelkyni, se kterou bydlí. Toto Anně vadí, nedovede se s tím smířit.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Má jen dobré vzpomínky, na žádné špatné věci si nepamatuje. Váží si i obou rodičů, tvrdí, že jí dali do života jen to nejlepší.

c) Do jaké školy jste chodila, kde jste poté pracovala?

Po základní škole se vyučila pekařkou na středním odborném učilišti. Dokonce poté jako pekařka pracovala v jedné pekárně ve Vyškově. Poslední dobou se jí však zdálo, že vydělává příliš málo peněz, tak se rozhodla, že zkusí sehnat práci ve „velkoměstě“. Pořádnou práci zde však nenašla, původně pracovala v Brně brigádně, v jednom ze supermarketů, pak pomáhala ve skladě na hlavním nádraží.

d) Co Vaše rodina, měla jste, nebo máte manžela a děti?

Je svobodná, nějaké známosti měla, nikdy však, jak uvádí, nic vážného. nyní nemá přítele, ani nejlepší kamarádku. Děti nemá.

e) Jak se stalo, že jste skončila na ulici?

Už ji nebavilo být v jednom bytě s otcem a jeho přítelkyní, se kterou se příliš neshodla. Jak uvedla, chtěla zkusit „něco jiného“. Rozvázala pracovní poměr v pekárně a jen tak odejela jednoho dne do Brna. Zde si nejprve hledala ubytování, která našla. Bydlela společně s jednou studentkou v podánu poblíž autobusového nádraží. Na prvních brigádách se seznámila s pár lidmi, kteří byli bez domova. S těmito začala chodit po večerech ven, posedávala s nimi u velkých obchodních center, přestala chodit na brigády. Pochopitelně přestala platit nájem, musela byt opustit. Za otcem se však vrátit nechtěla, tak zůstala sama, na ulici, jen s bezdomovci. Sama uvádí, že se zde seznámila s „báječnými lidmi“, kteří ji ukázali, jak přežít venku. Tvrdí, že když přežila zimu, tak už přežije všechno.

f) Pokusila jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělala ?

Do současné době se nad tímto problémem nezamýšlela, uvádí, že zatím jí to vyhovuje. Více k tomu neuvádí.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlela předtím?

Většinu dne se poflakuje kolem hlavního nádraží a velkých nákupních center, večer chodí spát do jedné opuštěné zahradní chaty poblíž železniční tratě v m.č. Horní Heršpice. Zde se bezdomovci různě střídají. Uvádí, že v chatě přebývá ona nejdéle. Bydlí zde (přespává) od doby co je na ulici, venku spí jen v teplých letních měsících.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci si momentálně nehledá, naučila se žebrať, ale sama uvádí, že toto jí činí snad největší problém. Při vykonávání této činnosti cítí stud. Nelíbí se jí to. uvádí, že by nikdy s popelnice vyhozené jídlo nejedla.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Žádné dary nedává, ani nedostává. Pouze jednou, v měsíci dubnu, potkala ve městě sousedku z jejího bývalého bydliště, která byla velkou kamarádkou její matky. S touto se bavila. Sousedka si vzpomněla, že má Anna v dubnu narozeniny, dala jí 200,- Kč, s tím, že jí prosila, aby se ozvala otcí. Otcí se však neozvala. Za peníze si koupila údajně jídlo, zbytek peněz rozdala kamarádům.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Většinu dne se jen tak poflakuje. Když spí v chatě sama, tak hledá ve městě kamarády. Práci, jak uvedla, si žádnou nehledá, příliš nepřemýšlí, jak prožije budoucnost. Ráda navštěvuje různé volně přístupné akce, zvláště ty, při kterých lze něco zadarmo dostat. na zimu se chystá „přestěhovat“ do domu Armády spásy v Brně, na ul. Mlýnská. Tam rovněž bydlela začátkem tohoto roku, po dobu asi dvou měsíců. Jak sama říká, byla tam nuda. Dům opustila, vrátila se na ulici. Kromě toho v domě chtěli peníze za nájem, které ona neměla.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

Po položení této otázky mlčí, po chvíli uvádí, že by se chtěla provdat za chlapa, který má hodně peněz, aby nemusela pracovat. Když jí pokládám otázku, co by chtěla v takovém případě po zbytek života dělat, uvádí, že by byla doma, vařila muži, starala se o domácnost. Dítě by už nechtěla, přiznává, že by se o něj asi nedovedla postarat.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Budí se kolem 8:00 hod., někdy však spí ještě déle. Večer příliš neponocuje, jen někdy, když mají její kamarádi nějakou oslavu, tak se jí zúčastní, to se pak dlouho „oslavuje“.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Chodí často do zmíněného domu Armády spásy, kde se má možnost v tzv. denním centru umýt, provést základní hygienu, v zimě ohřát. Dostane zde i teplý čaj. Nikam jinam nechodí, zde jí to vyhovuje, i když je povinna zde navštěvovat sociální pracovníci, která jí různě radí.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Uvádí, že dříve měla spoustu koníčků, zálib. Četl knihy, ráda chodila do přírody, v zimě bruslila. Dokonce chodila ve Vyškově do krasobruslařského oddílu, do svých 15-ti let. Poté ji to však přestalo bavit, už se k tomu nevrátila. Nyní žádný koníček nemá, tvrdí, že každá taková záliba spolyká spoustu peněz, které ona nemá.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Jak uvedla, největším problémem je, že musí žebrať. Toto se jí doslova přičítá, stydí se za to. Kolikrát raději nejí, než aby někomu řekla o peněz. Zima jí nebývá, jelikož ohřát se přes den chodí do Armády spásy, přes noc spí v chatě, kde si v chladném počasí zatopí. Žádné jiné problémy nezmiňuje.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Po položení otázky se dlouho zamyslí, poté začne plakat. Říká, že nejlépe se vždy cítila doma, u rodičů. Spontánně uvádí, že za vše může její otec, že on to zavinil. Zbytek otázky není zodpovězen.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Otázka nebyla položena.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Má spoustu kamarádů, ráda se druží. V minulosti měla ještě více kamarádek, s těmito se však nestýká. Zvláštností je, že tato bezdomovkyně vlastní mobilní telefon, který je však bez kreditu na volání. Tento, jak uvádí, má pro případ, kdyby jí chtěla nějaká kamarádka zavolat. Již půl roku jí však nikdo nezavolal. Mrzí ji to. Telefon si pravidelně dobíjí v domě Armády spásy. Nejvíce

komunikuje s těmi, se kterými je během dne nejdéle. Žádného většího přítele, či kamarádku nemá.

- e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

- f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Nikdy nebyla na policii nebyla z důvodu, že by se dopustila nějakého protiprávního jednání. Uvádí, že pouze jednou svědčila v případě nějakého napadení, u obchodního domu TESCO. Domnívá se, že to, že je bez práce a že nemá stálé bydliště, není protiprávní jednání. Necítí to tak.

- g) Byla jste trestně stíhána? V případě že ano, kolikrát? Byla jste ve vězení?

Otázka byla již zodpovězena.

- h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Alkohol nepije, cigarety kouřila, nyní o sobě tvrdí, že již dva roky neměla v puse cigaretu. Nikdy by rovněž nevyzkoušela žádné drogy.

- ch) Jak často se s někým bijete?

Nebije se, ani není, či nebyla napadena.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Je spokojená. Služby domu Armády spásy jí vyhovují, nikam jinam pro pomoc nechodí. O další službách nic neví.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka byla již zodpovězena.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Je spokojená s přístupem sociální pracovnice v domě Armády spásy. Vždy jí radí, snaží se jí dostat na správnou cestu. Vždy si na ni udělá čas. Chce se řídit pokyny pracovnice, ale zatím, jak říká, má na vše ještě čas.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Opět začíná plakat. Říká, že nejvíce ze všeho by chtěla, aby se vrátila její matka. To však z důvodu, že je mrtvá, není možné. Na otázku, zda by se vrátila domů k otci uvádí, že snad časem, ale neví, zda-li by jí otec přijal. nejvíce jí vadí

jeho nová přítelkyně, se kterou se nemají rádi.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnila? Má vůbec tato činnost smysl?

Říká, že by uvítala, kdyby existovala jednorázová finanční sociální podpora pro „návrat“ bezdomovců do života. Neví totiž jak začít, bez peněz to nejde. Rovněž by uvítala, kdyby pro tyto lidi bylo zprostředkováno odpovídající zaměstnání, které by tolerovalo požadavky lidí přicházejících z ulice.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěla ...

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

- d) Chtěla byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedla byste to vůbec?

V tomto problému nevidí, domnívá se, že do běžného prostředí by se vrátila dokonce ráda. Určit by to dovedla. nyní však neví, jak to udělat.

- e) Snesla byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Určitě ano.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Otázka nebyla položena, byla již zodpovězena.

Polostandardizovaný rozhovor č. 9 - KAREL

- 1) *Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika*

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Karel je bezdomovec ve věku 56 let. Pochází z malé vesnice v Podkrkonoší. Jeho přezdívka je MAGNET. Tuto dostal od svých kamarádů, protože jeho největším zálibou a způsobem obživy je odevzdávání nalezených kovů do sběrných surovin. Národnost má českou.

Zdravotní a rodinný stav

Tvrdí, že má nemocná játra, s tímto se léčí od svých 25-ti let. Dále má nějaké problémy se zažíváním, s tímto se však nikdy neléčil. Nejvíce mu vadí, že nemá téměř žádné zuby. Je rozvedený.

Dosažené vzdělání

Má pouze základní vzdělání.

Doba, po kterou žije bez domova

Bez střechy nad hlavou asi 10 let, přesně to však neví.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Vychovávala jej převážně babička od matky, kdy matka musela dělat v tehdejší JZD. Otce nepoznal ani neví kdo to skutečně je. V rodném listě má uvedeno „otec neuveden“. Uvádí, že dětství neměl příliš šťastné. Od malinka musel vypomáhat babičce a matce. Bydleli v podhorské obci, kde bylo spoustu práce. Chodil do lesa na dřevo, pomáhal dělníkům na stavbě. Uvádí, že si ani nepamatuje, že by měl někdy nějakou hračku. I přesto rád vzpomíná na matku.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Nejhorší vzpomínky má na chvíle, kdy byl bit za to, že nechce pracovat. Trestala ho jak matka, tak různí lidé, pro které pracoval. Rovněž si vyslechl různé ponižující nadávky, které se mu jako malému nelíbily. Vzpomíná si na jedny vánoce, když dostal od babičky dřevěný meč s opaskem. Jiné hezké vzpomínky si nevybavuje. Byl často bit.

c) Do jaké školy jste chodil, kde jste poté pracoval?

Má pouze základní školu, do učení nešel. K tomuto jej ani matka nevedla, říkala, že to co se v lese od dělníků naučí, mu stačí. Nikdy ani netoužil po tom zvýšit si vzdělání, kvalifikaci. Když mu bylo 20 let, tak odešel do Brna, kde pracoval ve Zbrojovce. Zde pracoval u soustruhu, vyráběl hlavně součástky pro lovecké zbraně. Zde se mu líbilo, měl, jak uvádí spoustu peněz, a další zaměstnanecké výhody. Dostal dokonce byt v městské části Brno-Líšeň, kde bydlel. Asi před patnácti lety podnik propouštěl nekvalifikované zaměstnance, tak musel ukončit poměr i on. Poté už nepracoval.

d) Co Vaše rodina, měl jste, nebo máte manželku a děti?

Po krátkodobé známosti se oženil, když mu bylo 26 let. Bydleli spolu v uvedeném bytě. Manželství mu však nevydrželo. V 30-ti letech se rozvedl. Z manželství zbyly tři děti. Žádné s těchto dětí Karel už asi 10 let neviděl. Vůbec neví co dělají, kde žijí, jak se jim daří. Ani ho to nezajímá. Nepamatuje si ani, kdy se přesně děti narodily. S bývalou manželkou se vůbec nestýká, ihned po rozvodu na něj podala trestní oznámení za neplnění si vyživovací povinnosti. Nepohodli se, ona má být údajně příčinou jeho současného stavu.

e) Jak se stalo, že jste skončil na ulici?

Když se rozvedli, myslel si, že všechno bude lepší. Stále pracoval ve Zbrojovce, měl všechny peníze jen pro sebe. Neplatil však na děti výživné, tak mu vznikl velký dluh. Tehdy mu soud dal podmínku. Dluh mu však zůstal, na děti nijak dále nepřispíval. Když skončil v práci, tak byl doma, žil jen z podpory, kterou mu nejprve (první půl rok) vyplácel Úřad práce, poté Městská správa sociálního zabezpečení. Peníze mu však přestali stačit, tak si, jak uvedl, začal „přivydělávat“. Za tuto činnost byl častokrát řešen policií, celkem byl 8 roků ve vězení za různé krádeže, jedenkrát za výtržnictví. Na různých stavbách kradl materiál, kovy, které potom vykupoval. Několikrát mu to vyšlo, byl však také mnohokrát u činu chycen a potrestán. Toto byl u něj důvod bezdomovectví a dále to, že v nadměrném množství požíval alkoholické nápoje. Především pivo.

- f) Pokusil jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělal ?

Když po letech viděl, že je notorickým alkoholikem (sám to doznává) a že se závislosti nezbaví, ztratil veškerou sílu na návrat. Nic tedy pro zlepšení své situace neučinil.

- g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlel předtím?

Přespává buďto v opuštěných vagonech u nádraží, nebo někdy u svého známého, který bydlí na ulici Cejl v Brně. V létě, jako většina bezdomovců, přespává venku, tvrdí, že tam je mu nejlépe. Asi celkem dva roky přespával zdarma ve stavební buňce, v prostoru bývalého podniku MOSILANA. Bylo dohodnuto, že zde zdarma bude provádět ostrahu objektu. Z objektu se však ztrácely věci, musel odejít. Uvádí však, že zde byl spokojen, mohl se zde bezplatně umýt, občas i „nějakou“ korunu od zdejších majitelů drobných firem dostal. Mrzí ho to.

- h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Práci si žádnou nehledá, je spokojen se současným stavem, doslova uvádí, že „normálně“ pracovat nechce. Žije z peněz, které dostane ve výkupně sběrných surovin, to mu stačí na jídlo i na alkohol. Říká, že jídla si kupuje jen minimum, jen aby přežil. Za zbytek peněz chodí občas do hospody poblíž autobusového nádraží, kde prý mají laciné pivo a schází se tam dobrá parta.

- ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?
Žádné dary nedává, ani nedostává.

- i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Říká, že každý den je pro něj jiný. Záleží na tom, kam jde pro „železo“. Má totiž vyhlídnuté opuštěné objekty, kde se nachází např. neupotřebitelné rýny, okapy, traverzy apod. Tyto věci nakládá na svůj vozík a odváží je do výkupny. Říká, že si může za den vydělat až 500,- Kč, jednou dokonce dostal 800,- Kč, ale to prý našel nějaké vyhozené starožitné kříže. Nepopírá, že přijme občas od lidí nějaký peníz, občas se pokouší v okolí autobusového nádraží žebrot. Hlavní náplní jeho činnosti je však odvoz železného šrotu to výkupny. Když má více peněz, jde do zmíněné hospody, kde se sejde více kamarádů.

- j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?
Systém mu vyhovuje, po změně netouží.

- k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát kolem půlnoci, budí se kolem 7:00 hod., někdy i dřív. V letních měsících pospává přes den pod stromy v parku.

- l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Občas se umyje v létě v potoce, někdy zajde ke kamarádovi, kterého zná z hospody. Ten jej nechá umýt. Jiné sociální zařízení nenavštěvuje ani nezná.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Koníčky ani zájmy nemá. Uvádí, že dříve hrával na kytaru, ale to už je prý dávno, už by to asi nedovedl.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?"

Po položení otázky chvíli mlčí, pak uvádí, že žádné problémy nemá, je spokojen.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Otázka nebyla položena.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Otázka nebyla položena.

d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Žádného největšího přítele, či přítelkyni nemá, jediní lidé se kterými se stýká, jsou jeho kamarádi z hospody. To jsou většinou lidé, co mají nějaké bydlení, domov. On sám říká, že ví o tom, že je pokládán za bezdomovce, raději se ale s „běžnými“ bezdomovci nestýká.

e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

g) Byl jste trestně stíhán? V případě že ano, kolikrát? Byl jste ve vězení?

Otázka byla již zodpovězena.

h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Nejraději má pivo, nepohrdne však ani tvrdým alkoholem. Tento si však nekupuje, případně mu velmi drahý. Sám říká, že cigarety k životu nepotřebuje, kupuje si je však, vykouří asi tak 20 cigaret denně. Nikdy drogy nebral.

ch) Jak často se s někým bijete?

Není rvač, nebije se. Jednou se však připltl ke rvačce u hospody. To už je ale dávno. Zapojil se do ní, protože chtěl pomoci kamarádovi. Byl však za svoje násilné jednání potrestán. Trest se spojil s jiným (krádeže) a šel pak do vězení. Říká, že teď už by se nebil, nemá na to čas.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Žádné služby nevyužívá, neví o ničem. Spontánně uvádí, že „je to na nic“. Kdo chce být na ulici, ten tam je, kdo ne, najde si bydlení a celý život platí majiteli. To je jeho názor.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka nebyla položena.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena.

- d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Otázka nebyla položena.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

- a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Chtěl by mít hodně peněz. Po položení otázky, co by s nimi dělal odpovídá, že by si „něco“ koupil. Ptám se jej, zda-li by se nechtěl vrátit k rodině, uvidět svoje děti, kdy on na toto neodpovídá, krčí rameny.

- b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnil? Má vůbec tato činnost smysl?

Otázka nebyla položena.

- c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěl ...

Otázka nebyla položena, byla částečně zodpovězena.

- d) Chtěl byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedl byste to vůbec? Nechtěl by se vrátit zpět, vyhovuje mu tento systém, nestěžuje si.

- e) Snesl byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Otázka nebyla položena, byla částečně zodpovězena.

- f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Neví, na otázku neodpovídá.

Polostandardizovaný rozhovor č. 10 - LUDMILA

1) Osobnost bezdomovce, jeho osobní charakteristika

Osobní údaje (*věk, přezdívka, původní bydliště, národnost*)

Ludmila je žena bez domova ve věku 37 let. Pochází z Brna, kde bydlela v rodinném domě v městské části Brno - Komárov. Je národnosti české, říkají jí „Pajda“. Tato přezdívka je odvozena od jejího zdravotního postižení, má kratší jednu nohu, tedy při chůzi kulhá.

Zdravotní a rodinný stav

Kromě uvedeného zdravotního postižení, kterým trpí již od narození, má údajně žloutenku typu C a dále problém se zrakem, šeroslepost. Je stále vdaná, s manželem a svými dvěma dětmi se však již pět let nestýká.

Dosažené vzdělání

Jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je středoškolské s maturitou.

Doba, po kterou žije bez domova

Bez střechy nad hlavou je asi 5 let.

2) Příčiny bezdomovectví, jejich dosavadní a současný život a zdroj obživy

a) Jaké bylo vaše dětství? Jaký máte vztah k rodičům?

Sama uvádí, že pochází z harmonického rodinného prostředí. Vychovávali ji oba rodičové, kdy oba mají spolu stále žít v Brně, v rodinném domě, odkud pochází. Jako dítě i dospívající dívka měla pěkný vztah k rodičům, v těchto měla oporu. Vztah se změnil v okamžiku, když se v 24 letech provdala. Tehdy začala mít spory se svým manželem, který ji měl fyzicky napadat, měli se neustále hádat. Toto se rodičům nelíbilo, bydleli totiž stále u nich v domě. Doslova říká, že se jí rodiče příliš pletli do života, což se nelíbilo jak jejímu manželovi, tak jí samotné. Začali se hádat. Postupně se jim narodily dvě děti. Převážně tyto děti však vychovávaly její rodiče, které vůči výchově Ludmily a jejího manžela měly výhrady. Tehdy, když opustila dům (po tom, co jí děti odebral soud a svěřil je do výchovy Ludmiliných rodičů), měla na rodiče vztek, nyní se na ně již nezlobí. Celkově hodnotí vztah k rodičům jako kladný.

b) Jaké máte nejhezčí a nejhorší vzpomínky na rodiče?

Za nejhezčí vzpomínky považuje ty, které jí dodávali pocity bezpečí a lásky. Moc často vzpomíná na to, jak jezdila s rodiči na dovolené, jak jí finančně pomáhali. Znova opakuje, že problém nastal v době, kdy si našla budoucího manžela. Tehdy se vztah k rodičům změnil. Za nejhorší vzpomínky tedy považuje, když se s rodiči hádala.

c) Do jaké školy jste chodila, kde jste poté pracovala?

Vystudovala s vyznamenáním střední průmyslovou školu slévárenskou. Nikdy však v oboru nepracovala. Další vzdělání neabsolvovala ani se o něj nezajímala. Zaměstnání střídala, kdy uvádí, že byla kuchařkou, administrativní

pracovníci, pomocnou silou ve firmě vyrábějící elektroniku, uklízečkou. Poté nastoupila na mateřskou dovolenou (poprvé v 26-ti letech), už se poté do pracovního procesu nevrátila.

d) Co Vaše rodina, měla jste, nebo máte manžela a děti?

Ve 24 letech se provdala za muže, který měl jen základní vzdělání. Tento, jak uvádí, měl různé kamarády, často chodil domů opilý. Byl poté velmi agresivní, celkově se choval násilnický. Když jí bylo 26 let, tak se jim narodilo první dítě, druhé v jejich 28 letech. Začala s manželem chodit do hospody, nadměrně pila. Manžel si pak údajně našel mladší ženu, to jí bylo 30 let. Odešel od ní, pak jej neviděla. Neví ani kde nyní bydlí, má velký dluh na výživném na obě děti. Dalšího partnera si již nehledala, uvádí však že „pár“ známostí měla. Nikdy však nic vážného. Z důvodu jejího nadměrného pití a dále návratu k její patologické závislosti, inhalování toluenu, jí soud, odebral obě děti a svěřil je do výchovy jejich rodičů. Tito také dali na soud návrh. Zároveň jí byla nařízena ústavní léčba, které se však nepodrobila.

e) Jak se stalo, že jste skončila na ulici?

Když jí byly děti odebrány, asi před sedmi lety, tak jí byla nařízena ústavní léčba vzhledem k její závislosti. Do léčebny tehdy nenastoupila. Zde vidí počátek jejího bezdomovství. Doslova uvádí, že se „chytla party“. Z počátku se hodila domů jen vyspat, o děti se nestarala. Poté, když na ni neustále rodiče naléhaly, aby jim dávala nějaké peníze, aby začala pracovat, léčit se apod., tak se rozhodla, že domov upustí. Dlouhé dny se poflakovala jen tak po ulici, kdy nakonec již nedostala sílu vrátit se domů.

f) Pokusila jste se svoji životní situaci nějakým způsobem změnit? Co jste proto konkrétně udělala ?

Nějakou dobu jí situace „venku“ vyhovovala, poté, a zvláště nyní, chce věc řešit. Jelikož nedokázala nalézt sílu sama, vyhledala odbornou pomoc u sociální pracovnice Armády spásy a dále na oddělení prevence. Sama se účastní různých akcí, které jsou z části neplacené, snaží se pomáhat lidem, kteří jsou na tom stejně jako ona, jak uvádí „ve dvou se to lépe táhne“. Má zájem o návrat, domů se však bojí jít.

g) Kde nyní „bydlíte“, kde jste bydlela předtím?

Nyní, pokud to okolnosti dovolí, tak za poplatek přespává na Armádě spásy v Brně, na ul. Mlýnské. Zde se, dle jejího vyjádření, však nedá bydlet stále, je to na ni příliš drahé. Dá se říci, že zde spí jen tak polovinu měsíce. Zbytek dnů se potuluje po Brně, přespává doslova „kde se dá“. O konkrétním podnájmu zatím neuvažovala, uvádí, že na toto by peníze neměla. Stále je ubytování drahé a ona si vydělá jen málo peněz.

h) Hledáte si práci? Kde sháníte peníze na živobytí? Jaký je váš zdroj obživy?

Pracuje brigádně v různých organizacích v městě Brně. Náplní její práce je ve většině případů úklid. Jedná se o sezónní brigády, náplní práce je úklid okolí domů a parků. Práci jí zajišťuje sociální kurátor. Před půl rokem pracovala pro časopis „Nový prostor“, jako kamelot. Část utržených peněz si mohla ponechat. Pohádala se zde však s distributorem, údajně jí neměl za odvedenou část práce –

výdělek, dát dostatečné množství peněz. Toto se jí nelíbilo, tak činnost ukončila. Uvádí, že v minulosti hodně žebrala, nyní už méně. Když jí však „někdo“, „něco“ poskytne, tak nepohrde. Snaží se však zapojovat do práce. Nevadí jí to.

ch) Dostáváte, či dáváte nějaké dary?

Občas se stane, že dostane od svých kamarádů nějaký dárek, většinou se jedná o alkohol. Rovněž v domě Armády spásy jim dávají dárky, např. na vánoce. Ona sama žádné dárky nedává.

i) Pokuste se stručně popsat svůj obyčejný všední den.

Když se ráno probudí na Armádě spásy, tak se většinou jde podívat na nástěnku, zda zde není nějaká „aktuální práce“, za dobré peníze. Jde se umýt, nasnídat. Poté odchází buďto na nějakou brigádu, kde se spojí s mistrem, který jí řekne, co má dělat. Když práce není, tak se jen tak poflakuje po Brně, hledá kamarády. Často s nimi popíjí laciný alkohol.

j) Vyhovuje vám tento systém, nebo se snažíte, či toužíte po změně?

V poslední domě má velkou snahu o to, aby se vrátila zpět do společnosti. Nevadí jí práce. Současný systém jí nevyhovuje.

k) V kolik hodin chodíte spát, kdy ráno stáváte?

Chodí spát kolem osmé hodiny, budí se kolem 7:00 hod., někdy i dřív. Když spí venku, tak nespí téměř celou noc. Uvádí, že mívá strach, že ji někdo přepadne.

l) I přesto, v jakém prostředí se většinu dne zdržujete, snažíte se dodržovat pravidelně osobní hygienu?

Využívá služeb Armády spásy. Zde se myje, čistí si zuby. Snaží se dodržovat hygienu jak to jde.

m) Máte nějaké koníčky, zájmy?

Když byla ještě malá holka, tak ráda malovala obrázky. Pamatuje si, jak jí máma koupila temperové barvy, a malé kreslicí prkno. Tvrdí, že na malování má talent. Od dob kdy začala se závislostí však již nemaluje. Chtěla by se však k tomu vrátit. Nyní žádné zájmy nemá, doznává, že vše zakryla její závislost.

3) Problémy bezdomovců, jejich prostředí, vlastní rodina, sociální deviace a oni

a) S jakými problémy se v současnosti potýkáte?

Nejvíce jí nyní vadí, že se nemůže vidět se svými dětmi. Mrzí jí jak dopadla. Hlad nemívá, zima jí také nebývá. Uvádí, že vše je díky domu Armáda spásy, který se o ni stará. O žádných jiných problémech nehovoří.

b) V jakém prostředí se cítíte nejlépe a naopak. Kde trávíte většinu svého času?

Nejlépe se cítí když vykonává na pracovišti nějakou činnost. Kde se cítí nejhůře neuvádí. Rovněž nedovede vyjádřit, kde tráví většinu svého času. To bývá totiž různé.

c) Kam chodíte ve chvíli, když je vám „nejhůř“?

Otázka nebyla položena.

- d) S jakými lidmi trávíte většinu svého času, máte nějakou bližší přítelkyni, přítele? S kým nejvíce „komunikujete“?

Žádného největšího přítele, či přítelkyni nemá. Doznává, že za tu dobu, co je na ulici, vystřídala několik partnerů. Žádnou přítelkyni nemá, rovněž nějakou konkrétní osobu, které by se „svěřovala“. Má ráda lidi, ráda se s nimi baví. Říká, že má mnoho kamarádů.

- e) S vlastní rodinou se stýkáte? Co dělají, máte o ni zájem a naopak, oni mají zájem o vás?

Otázka nebyla položena, byla již částečně zodpovězena.

- f) Máte problémy se zákonem? Co si myslíte, že děláte špatně, nezákonně?

V minulosti byla několikrát policíí šetřena v souvislosti s její závislostí na toluenu. Tehdy se (společně s kamarády), dopouštěli různé trestné činnosti v městě Brně, konkrétně vykrádali chatové objekty. Byla za uvedené jednání podvkrát odsouzena, vždy dostala jen podmínku. Domnívá se, že nyní nic protiprávního nedělá.

- g) Byla jste trestně stíhána? V případě že ano, kolikrát? Byla jste ve vězení?

Otázka byla již zodpovězena.

- h) Pijete alkohol? Kouříte cigarety? Užíváte omamné, či psychotropní látky?

Sama uvádí, že pije alkohol jen příležitostně. Na dotaz odpovídá, že opilá je jen tak jednou za čtrnáct dní. Občas si rovněž zapálí cigaretu, uvádí, že není kuřák. Jak několikrát uváděla, byla závislá na toluenu, nyní již neinhuluje. Žádné jiné drogy nebrala ani nebere.

- ch) Jak často se s někým bijete?

Nebije se, vše se snaží řešit v klidu, není násilnické povahy.

4) Zájem o sociální služby pro bezdomovce

- a) Myslíte si, že nabídka sociálních služeb pro bezdomovce je v městě Brně dostatečná?

Nejvíce jí vyhovuje dům Armáda spásy, a to vzhledem k tomu, že je zde dobré ubytování a dále zde může vykonat základní hygienu. Žádné jiné zařízení nenavštěvuje. Zda je nabídka služeb dostatečná prý nemůže sama určit, ale rozhodně v domě Armády spásy se nalézá spousta materiálů, které nabízí různé služby.

- b) Navštěvujete nějaký sociální dům, pracoviště, či přímo sociálního kurátora?

Otázka již byla položena a zodpovězena.

- c) Které zařízení má podle Vás největší přínos pro vás, lidi bez domova?

Otázka nebyla položena.

d) Jak vycházíte s pracovníky, kteří se o vás starají?

Je velmi spokojená se sociálními pracovníky, spolupráce funguje. Nikdy neměla s těmito problémy, ani oni s ní. Říká, že jde o to, vycházet jim vstříc, dostávat se na domluvená jednání, pak není problém.

5) Formulace přání, mají vůbec bezdomovci zájem svoji situaci změnit?

a) Jak chcete svoji situaci řešit? Máte zájem opět získat domov, rodinu, práci?

Otázka byla již zodpovězena. Chce se zařadit mezi „normální lidi“, dělá proto vše.

b) Co byste v oblasti sociálních služeb změnila? Má vůbec tato činnost smysl?

Nejvíce jí vadí, že spousta služeb pro bezdomovce je placených. Myslí tím různé formy ubytování, možnosti stravy, hygieny. Toto nejvíce odrazuje lidi bez domova, kteří nemají žádné finance. Chtěla by aby toto bylo zdarma, nebo jen za minimální finance.

c) Volně formulujte Vaše přání, co byste chtěla ...

Otázka nebyla položena, byla částečně zodpovězena.

d) Chtěla byste se opět dostat mezi „normální“ lidi? Dovedla byste to vůbec?

Otázka nebyla položena, byla částečně zodpovězena.

e) Snesla byste každodenní řád a odpovědnost nejen za sebe?

Určitě by každodenní nápor odpovědnosti snesla, nečinilo by jí to žádný problém. Je o tom přesvědčena.

f) Co Vás nejvíce potěší a naopak s čeho máte nejmenší radost?

Největší radost by jí udělalo, kdyby se mohla setkat opět se svými dětmi i rodiči. Co by jí udělalo nejmenší radost neví.
